

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ

Eskişehir, 10 -13 Haziran 2026

Düzenleyenler:

Türk Tıp Tarihi Kurumu

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi

Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

**PROGRAM
VE
BİLDİRİ ÖZETLERİ**

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ

PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

KONGRE EŞ BAŞKANLARI

Prof. Dr. Gülten DİNÇ
Türk Tıp Tarihi Kurumu Başkanı

Prof. Dr. Nurdan KIRIMLIOĞLU
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Nilüfer POYRAZ DEMİRSOY
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

KONGRE SEKRETERLERİ

Uzm. Dr. Burhan AKGÜN, İstanbul
Arş. Gör. Dr. Cem Hakan BAŞARAN, Eskişehir
İletişim e-postası: turktparihikurumu@yahoo.com

KONGRE BİLİM KURULU

Prof. Dr. Ahmet ACIDUMAN, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Murat AKSU, Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Ayten ALTINTAŞ, İstanbul Medipol Üniversitesi
Prof. Dr. Berna ARDA, Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Ayten ARIKAN, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih ARTVİNLİ, Acıbadem Üniversitesi
Prof. Dr. Nüket ÖRNEK BÜKEN, Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Nuriye DEĞİRMEN, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Prof. Dr. Nilüfer POYRAZ DEMİRSOY, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Gülten DİNÇ, İstanbul
Prof. Dr. Şefik GÖRKEY, Koç Üniversitesi
Doç. Dr. Cemal GÜVERCİN, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Funda KADIOĞLU, Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Selim KADIOĞLU, Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ, İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Nurdan KIRIMLIOĞLU, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Arif Hüdayi KÖKEN, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

- Prof. Dr. Serap ŞAHİNOĞLU KUŞ**, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Oya DAĞLAR MACAR, İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Oya ÖGENLER, Mersin Üniversitesi
Doç. Dr. Gülsüm ÖNAL, Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Gülbin ÖZÇELİKAY, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hilmi ÖZDEN, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah ÖZEN, Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Rahşan ÖZEN, Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Ceren Gülser İLİKAN RASİMOĞLU, Acıbadem Üniversitesi
Prof. Dr. Gürkan SERT, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Şükran SEVİMLİ, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Sevgi ŞAR, Ankara
Prof. Dr. Ömür ŞAYLIGİL, Eskişehir
Prof. Dr. Halil TEKİNER, Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Hafize ÖZTÜRK TÜRKMEN, Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Yeşim İŞİL ÜLMAN, Acıbadem Üniversitesi
Prof. Dr. Nesrin ÇOBANOĞLU YÜKSEL, Gazi Üniversitesi

KONGRE DÜZENLEME KURULU

- Uzm. Dr. Burhan AKGÜN**, İstanbul
Uzm. Psik. Ferdane Özlem AKARSU, Eskişehir
Dr. Öğr. Üy. Ayten ARIKAN, İstanbul
Dt. Merve BAŞ, Eskişehir
Arş. Grv. Dr. Cem Hakan BAŞARAN, Eskişehir
Prof. Dr. Nilüfer POYRAZ DEMİRSOY, Eskişehir
Dr. Öğr. Mine DEMİRSOY, Ankara
Prof. Dr. Gülten DİNÇ, İstanbul
Dr. Öğr. Üy. Ramazan GÜNEŞER, Bolu
Dr. Mesut GÜVENBAŞ, Ankara
Prof. Dr. Nurdan KIRIMLIOĞLU, Eskişehir
Prof. Dr. Oya DAĞLAR MACAR, İstanbul
Öğr. Grv. Burcu ÖZDEMİR, İstanbul
Uzm. Dr. Seval ÇALIŞKAN PALA, Eskişehir
Dr. Öğr. Üy. Ceren Gülser İLİKAN RASİMOĞLU, İstanbul
Öğr. Grv. Mustafa Alpgiray SÖYLEMEZ, Sinop
Dyt. Dr. Nur ATEŞ ŞAHİNKAYA, Eskişehir
Öğr. Grv. Dr. Selda YILDIZ, Eskişehir

KONGRENİN YERİ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Kongre ve Kültür Merkezi
Büyükdere, Meşelik Yerleşkesi Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 26040 Odunpazarı/Eskişehir

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ
PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

KONGRE PROGRAMI

10 HAZİRAN 2026, ÇARŞAMBA (I. GÜN)

- 08.30- 09.30** KAYIT
- 09.30-10.00** AÇILIŞ KONUŞMALARİ (Ortak Oturum, SALON 2 / ODİTORYUM)
Prof. Dr. Nilüfer DEMİRSOY, ESOGÜ Tıp Fak. Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Öğr. Üy., Kongre Eş Başkanı
Prof. Dr. Nurdan KIRIMLIOĞLU, ESOGÜ Tıp Fak. Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Bşk., Kongre Eş Başkanı
Prof. Dr. Gülten DİNÇ, Türk Tıp Tarihi Kurumu Başkanı, Kongre Eş Başkanı
Doç. Dr. Yaşar BİLDİRİCİ, Eskişehir İl Sağlık Md.
- 10.00-11.15** KONFERANSLAR (Ortak Oturum, SALON 2 / ODİTORYUM)
- 10.00-10.25** Batı Resim Sanatında Şarlatanlar, Dişçiler ve Diş Hekimliği.
Prof. Dr. Şefik GÖRKEY
- 10.25-10.50** Raylar Üzerinde Şifa: Sıhhiye Vagonlarının Sözlü Tarih ve Literatürle İzini Sürmek.
Prof. Dr. Ömür ŞAYLIGİL
- 10.50-11.15** İlk Diş Hekimliği Monografisi: Musa bin Hamon'un Eserinin Yeniden Değerlendirilmesi.
Prof. Dr. Funda Gülay KADIOĞLU-Prof. Dr. İlder UZEL
- 11.15-12.00** "Maziden İstikbale Asırlık Şifa Eskişehir" FOTOĞRAF SERGİSİ AÇILIŞI VE TOPLU FOTOĞRAF ÇEKİMİ

12.00-13.00		ÖĞLE YEMEĞİ	
13.00-14.50	1. OTURUM SALON-6	13.00-14.35	2. OTURUM SALON-7
Oturum Başkanları: Prof. Dr. Gülten DİNÇ Prof. Dr. Fatih ARTVİNLİ		Oturum Başkanları: Doç. Dr. Hülya ÖZTÜRK KARATAŞ Dr. Öğr. Üy. Özgür KIRAN	
YİTİRDİĞİMİZ ÜYELERİMİZİ ANMA OTURUMU Prof. Dr. H. Hüsrev HATEMİ Prof. Dr. Emre DÖLEN Prof. Dr. Ferruh DİNÇER Prof. Dr. Nermin ERSOY Prof. Dr. Orhan KÜÇÜKER Dr. Öğr. Üy. Atilla ÖZGÜR Uzm. Dr. Eren AKÇİÇEK Koleksiyoner Arşt. Haluk PERK		13.00-13.15 Osmanlı Tıbbında Esenlik ve Tedavi Amaçlı Kullanılan Parfüm Formülleri. Rana BABAÇ ÇELEBİ 13.15-13.30 XIX. Yüzyılda Fatalistik Düşüncenin Türkistan'daki Hastalıklar ve Tedavi yöntemleri Üzerindeki Etkisi. İlker TÜRKMEN, Arif Hüdai KÖKEN 13.30-13.45 İtrifil-i Sagır ile İlgili Bir Risale. Nazlı YÜCESOY POLAT, Nuray GÜNEŞ 13.45-14.00 Tıp Tarihi ve Kültürümüzde Kül. Müjgân ÜÇER 14.00-14.15 Sinop Zeytininin Sürdürülebilirliğinin Sağlanması Çalışmaları ve Sinop Amforaları. Betül BAKIR, İbrahim BAŞAĞAOĞLU 14.15-14.35 Tartışma	

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ
PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

14.50-15.10 ARA					
15.10-17.00	3. OTURUM	SALON-6	15.10-17.00	4. OTURUM	SALON-7
	Oturum Başkanları: Prof. Dr. Berna ARDA Doç. Dr. Murat AKSU			Oturum Başkanları: Prof. Dr. Nurdan KIRIMLIOĞLU Doç. Dr. Selda OKUYAZ	
15.10-15.25	Tarihsel Dönemlerde İnsan Ömrü Gerçekten Kısa mıydı? Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi Üzerinden Bir Değerlendirme. Hüseyin Erkut SÖĞÜT		15.10-15.25	Bozkırdan İpek Yoluna: Erken Türk Tıbbında Bilgi Transferi ve Kültürlerarası Etkileşim. Adile BALCI	
15.25-15.40	II. Meşrutiyet Döneminde Yayınlanan “Kapûdânın Rehber-i Tıbbîsi” Adlı Çeviri Eserin İncelenmesi. Eda Gülşen GÖMLEKSİZ		15.25-15.40	Halep Bimarhanelerinden Günümüze Yansımalar: Argun Bimarhanesi Tarihi ve Güncel Durumu. Eray Serdar YURDAKUL, Sercan KÜRKLÜ, Fatih NAMAL	
15.40-15.55	Besim Ömer Paşa'nın Doğururken ve Doğurduktan Sonra Adlı Eserine Bir Bakış. Nesrin ÇOBANOĞLU YÜKSEL, Namık ÇENCEN, Duygu ALTAN ÇENCEN		15.40-15.55	Bahreyn'de Tıbbi Uygulamaların Tarihi: Sağlık Kurumları ve Yerel Pratikler. Başak ÖZORAL, Oya DAĞLAR MACAR	
15.55-16.10	Besim Ömer'in 1318 (1902/1903) Tarihli Gebelik ve Gebelikte Tedabir Kitabında Gebelikte Kan Gelmesi'ne ilişkin açıklamaları. Pervin ŞAHİNER, M. Esat HARMANCI		15.55-16.10	Bulletin Médical de Constantinople (1910–1911): Osmanlı'nın Son Döneminde Fransızca Bir Tıp Dergisinin Klinik, Etik ve Toplumsal Açısından İncelenmesi. Merve Nur ÖZTÜRK, Fatih NAMAL	
16.10-16.25	Tıp Tarihi Açısından Oksihemoglobinin Fiziyojisi Kitapçığı. Mevlüt YAPRAK		16.10-16.25	Tıp Tarihi Penceresinden Ahmed Midhat Efendi ve Kırkanbar Dergisi. Elif AVANER, Nuray GÜNEŞ	
16.25-16.40	Erken Cumhuriyet Döneminde Beslenme: 1928 Tarihli “Nasıl Yemeliyiz?” Eserinin Günümüz Perspektifiyle Değerlendirilmesi. Nur ATEŞ ŞAHİNKAYA, Nilüfer DEMİRSOY		16.25-16.40	Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Hakka Sığındık Romanında Salgın Hastalık Teması. Mukadder GÜN, Müge DEMİR	
16.40-17.00	Tartışma		16.40-17.00	Tartışma	

17.00 ŞEHİR GEZİSİ
20.00 AKŞAM YEMEĞİ

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ
PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

11 HAZİRAN 2026, PERŞEMBE (II. GÜN)

09.00-10.50	5. OTURUM	SALON-6	09.00-10.50	6. OTURUM	SALON-7
	<p style="text-align: center;">Oturum Başkanları: Prof. Dr. Ömür ŞAYLIGİL Doç. Dr. Mukadder GÜN</p>			<p style="text-align: center;">Oturum Başkanları: Prof. Dr. Nesrin ÇOBANOĞLU YÜKSEL Prof. Dr. Oya ÖGENLER</p>	
09.00-09.15	Çivi Yazılı Kültürlerde Sağlık Uzmanlarının Eğitimi ve Uzmanlaşması: Aşipu'ların Mesleki Yaşamları. Gökhan KAĞNICI		09.00-09.15	Albert Einstein'ın Türkiye'ye Alman-Musevi Doktorları Yerleştirme Girişimi (1933). Galip VAROĞLU, Mehmet KAVAK	
09.15-09.30	Suffusio: Aulus Cornelius Celsus'un De Medicina Eserinde Bir Oküler Patoloji Örneği ve Cerrahi Müdahale Kriterleri. Hatice Şeyma SELBESOĞLU, H. Kadircan KESKİNBORA, Tuncay ZORLU		09.15-09.30	Cumhuriyet Döneminden Günümüze Türkiye'de Yaşlı Kanser Hastalarına Yönelik Sağlık Politikaları ve Sağlık Hizmetlerinin İncelenmesi. Seval ÇALIŞKAN PALA, Nilüfer DEMİRSOY, Nurdan KIRIMLIOĞLU	
09.30-09.45	De Materia Medica Şerhleri Üzerinden Soporifik Drogların Dioscorides'ten Osman b. Abdurrahman'a Aktarımının İncelenmesi. Mukaddes ÇAPAR, Mustafa YAVUZ		09.30-09.45	Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye'de Pronatalist Nüfus Politikalarına Yönelik Uluslararası Baskılar Bağlamında Rockefeller-Demirel Yazışmaları (1965-1967). Ramazan BAŞ	
09.45-10.00	Aizonai Macellumu: Roma Dönemi Halk Sağlığı Uygulamasına Bir Örnek. Habib SARIKAYA		09.45-10.00	Millî Mücadele'de Hekim-Siyasetçi Bir Figür: Dr. Mehmet Fuat Umay ve 90 Nolu Frengi Kanununun Yasama Serüveni. Hilal ARI, Berna ARDA	
10.00-10.15	Antik Tıp ve Farmakoloji Tarihinde Lapis Phrygius ve Frigya Coğrafyasının Tıbbi Materyal Mirası. Ümit Emrah KURT		10.00-10.15	"Tifo Vakaları Çoğaldı, Tedbirli Bulunmak Lazım": Basında 1937 İstanbul Tifo Salgını. Ceren Gülser İLİKAN RASİMOĞLU	
10.15-10.30	Güneşin Döngüsünden Şifanın Kaynağına: Antik Mısır'dan Anadolu Tıbbına Skarabe Kullanımı. Özgür KIRAN		10.15-10.30	İzmir Verem Mücadele Cemiyet-i Hayriyesi'nin (1340/1924) Matbu Nizamname ve Raporu: Erken Cumhuriyet'te Veremle Mücadelede Sivil Toplum, Söylem ve Kurumsallaşma. Murat AKSU	
10.30-10.50	Tartışma		10.30-10.50	Tartışma	
10.50-11.15 ARA					
POSTER TARTIŞMASI I: 1-5 NOLU POSTERLER					
Başkan: Prof. Dr. Nurdan KIRIMLIOĞLU					
1- İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Müessesesi'nin Açılış Töreni (Bakırköy, 1927) Görsel Belgeler. Şeref ETKER					
2- Filatelide Hemşire Temsili: Posta Pullarında Mesleki Kimliğin ve Sağlığın Görsel İnşası. Arif Hüdayi KÖKEN, Deniz BİRTAN					
3- Osmanlı'dan Günümüze Palyatif Bakım Anlayışı: Darülaceze Örneği. Aydan DOĞAN, Meltem AKBAŞ					
4- Sıhhiye Mecmuası Işığında Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun Öncesi. Berna ERAYMAN, Rifat BÜLBÜL, Serap ŞAHİNOĞLU					
5- 25. Milletlerarası Antialkolizm Kongresi. Berna ERAYMAN, Serap ŞAHİNOĞLU					

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ
PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

11.15-13.10	7. OTURUM	SALON-6	11.15-13.10	8. OTURUM	SALON-7
<p style="text-align: center;">Oturum Başkanları: Prof. Dr. Abdullah ÖZEN Doç. Dr. Nigar YERLİKAYA</p> <p>11.15-11.30 Türkiye’de Veteriner Hekim Odalarının Kuruluşu Üzerine Bir Değerlendirme. Selda OKUYAZ, Ümit Ersin AYDOĞDU, Oya ÖGENLER</p> <p>11.30-11.45 Prof. Dr. Ferruh Dinçer Veteriner Hekimliği Tarihi Müzesi Fotoğraf Arşivinin Dijitalleştirilmesi ve Tematik Sınıflandırılması. Aytaç ÜNSAL ADACA, Loujen ALABDULWAHABALHAZORI, Ceren BAŞYİĞİT</p> <p>11.45-12.00 Kamu Sağlığı Bağlamında İstanbul’daki Köpek İtlatı ve Dr. Remlinger’in Yazısı. Burak ALTUNSOY</p> <p>12.00-12.15 Hayvan Hastalıklarında Tazminat Uygulamaları: Türkiye ve Uluslararası Deneyimler Işığında Bir Değerlendirme. Pınar Ece YORULMAZ</p> <p>12.15-12.30 Hayvanlar, Ritüel ve Şifa: Sivas Arkeoloji Müzesi’nde Veteriner Hekimliği Tarihine Işık Tutan Eserler. Nur Zeynep BİÇER, Nigar YERLİKAYA</p> <p>12.30-12.55 Tartışma</p>			<p style="text-align: center;">Oturum Başkanları: Prof. Dr. Nilüfer Demirsoy Prof. Dr. Selim KADIOĞLU</p> <p>11.15-11.30 Eskişehir Livası’nın 1331/1915 Senesine Ait Sağlık, Bayındırlık, Ziraat ve Eğitim Raporları. Zafer KOYLU</p> <p>11.30-11.45 II. Meşrutiyet Dönemi’nde Adli Tıp Alanında Gelişmeler. Ahmet NİZAMOĞLU</p> <p>11.45-12.00 Tıbbiye İdadisindeki Eğitim Hakkında Aralık 1877’de Seraskerlikte Toplanan Komisyona Sunulan Rapor. Burhan AKGÜN</p> <p>12.00-12.15 Darülfünun-ı Osmani Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti Heyet-i İdaresi Müzakerat Zabıtnameleri Defterleri. Cem Hakan BAŞARAN</p> <p>12.15-12.30 Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi’nin Personel Rejimi: 1913-1914 Mevzuatı Işığında Bir Değerlendirme. Mine DEMİRSOY, Nurdan KIRIMLIOĞLU</p> <p>12.30-12.55 Tartışma</p>		
12.55-14.05 ÖĞLE YEMEĞİ					
14.05-15.40	9. OTURUM	SALON-6	14.15-15.40	10. OTURUM	SALON-7
<p style="text-align: center;">Oturum Başkanları: Prof. Dr. Rahşan ÖZEN Dr. Öğr. Üy. Ümit Emrah KURT</p> <p>14.05-14.20 Veteriner Rejeneratif Tıpta Mezenkimal Kök Hücre Tedavilerinin Tarihsel Temelleri ve Klinik Uygulamaları: Süreyya Tahsin Aygün’ün Bilimsel Mirası ve Yenilikçi Yaklaşımı. Bülent H. BAŞARAN</p> <p>14.20-14.35 Geçmişten Günümüze Veteriner İlaç Reklamları Üzerine Değerlendirme. Rahşan ÖZEN, Abdullah ÖZEN</p> <p>14.35-14.50 Ruam Şehidi Yüzbaşı Kemal Cemil’in Naaşının Türkiye’ye Getirilmesi ile İlgili Yeni Bulgular. Abdullah ÖZEN, Rahşan ÖZEN</p> <p>14.50-15.05 Kore Savaşı’nda Ateşkes Sonrası Dönemde Türk Askerî Sağlık Hizmetleri: Nitel Araştırma. Fuat İNCE</p> <p>15.05-15.20 Kore Savaşının İlk Yılında Birinci Kore Türk Silahlı Kuvvetleri Sıhhi Hizmetlerine Bir Bakış. Emin Murat CANGER, Ahmet ACIDUMAN</p> <p>15.20-15.40 Tartışma</p>			<p style="text-align: center;">Oturum Başkanları: Prof. Dr. İltar UZEL Prof. Dr. Şefik GÖRKEY</p> <p>14.05-14.20 Hekim Gazetesi (İstanbul) Ağız Hıfzıssıhhası Yazı Dizisinin İncelenmesi ve Günümüz Ağız ve Diş Sağlığı Uygulamaları ile Mukayese Edilmesi. Esra BÜYÜKÇOLAK</p> <p>14.20-14.35 Osmanlı Döneminde Kurulan Âlât-ı Nâzike Fabrikası’ndan Günümüz Gülhane Protez Ortez Üretim ve Uygulama Merkezine Uzanan Süreç: Arşiv Belgeleri Üzerinden Bir Faaliyet Değerlendirmesi. Fatih DOĞAN, Fatih NAMAL</p> <p>14.35-14.50 1896’dan Günümüze Diplomasız Diş Hekimliği: Aşilyo Vakası. Sibel SEYİS</p> <p>14.50-15.05 Hemşireliğin Sessiz Öncüleri: Karşılaştırmalı Bir Tarih Okuması. Şenay GÜL</p> <p>15.05-15.20 Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver’in Tosyavizade Dr. Rıfat Osman Bey’in Ölümünün 25. Yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü’nde Düzenlediği Sergi. Nilüfer GÖKÇE</p> <p>15.20-15.40 Tartışma</p>		

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ

PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

15.40-16.05 ARA

POSTER TARTIŞMASI II: 6-10 NOLU POSTERLER

Başkan: Prof. Dr. Oya DAĞLAR MACAR

6- Tarihte kurbanlık hayvanlarda sağlık kontrolleri.

Beyza Berfin ŞENER, Abdullah ÖZEN

7- Giovanni Domenico Santorini ve Yüz İfadesi Kaslarının Erken Dönem Anatomik Keşifleri.

Burak KÜÇÜK

8- Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Eğitimi Tarihinde Üç Köprü: Alaitin Elhan, Kaplan Arıncı, Niyazi Bademli.

Hüseyin Erkut SÖĞÜT, Zeynep Mahbup ULUCA, Ceyda YILDIZ, Eylül ARSOY, Aysun UZ, Serap ŞAHİNOĞLU

9- Bedene Müdahaleden Bedenin İnşasına: Estetik Tıbbın Tarihsel Gelişimi.

Vahide KORKMAZ

10- Besim Ömer'in 1318 (1902/1903) Tarihli Gebelik ve Gebelikte Tedabir Kitabının Tanıtımı.

Pervin ŞAHİNER, M. Esat HARMANCI

16.05-17.45

11. OTURUM

SALON-6

16.05-17.45

12. OTURUM

SALON-7

Oturum Başkanları:

Prof. Dr. Ahmet ACIDUMAN

Dr. Öğr. Üy. Ceren Gülser İLİKAN RASİMOĞLU

Oturum Başkanları:

Prof. Dr. Serap ŞAHİNOĞLU

Dr. Öğr. Üy. Arif Hüdayi KÖKEN

16.05-16.20 Râzî'nin Bir Risalesi Bağlamında Sahte Hekimlere Orta Çağ'da İslam Tıbbının Yaklaşımı. **Gözde ACIDUMAN SUBAŞIAY, Berna ARDA**

16.20-16.35 Er-Râzî'nin Kitābu't-Ṭıbbi'l-Manşūrī adlı eserinde kan akıtma. **Özgür KUŞ, Fulden KÜÇÜK**

16.35-16.50 Ebū Bekr er-Râzî'nin Kitābu'l-Hāvī'sinde Efesli Rufus'un Obezite Üzerine Yazdıkları: Bir Ön Çalışma. **Abdullah YILDIZ, Ayşe KURTOĞLU, Ahmet ACIDUMAN**

16.50-17.05 İslam Tıp Geleneğinde Hıfzıssıhha: İbn Sînâ ve İbn Rüşd Metinlerinin Karşılaştırmalı Analizi. **Mustafa YAVUZ**

17.05-17.20 Antik Çağ'dan Orta Çağ İslam Dünyasına Felsefe-Tıp Etkileşiminin Düşünsel Temelleri ve Bu Etkileşimin er-Râzî'nin Tıp Anlayışına Etkileri. **Nuray Yaşar SOYDAN, Mukadder GÜN**

17.20-17.45 Tartışma

16.05-16.20 Cisimciğin Arkasındaki Dev: Marcello Malpighi.

Gülşay HALİDİ, Selim KADIOĞLU

16.20-16.35 Tıbbiyeli Bir Aydın: Hikmet Kıvılcımlı'nın Hekimlik Kimliği ve Toplumsal Duruşu. **Burcu ÖZDEMİR**

16.35-16.50 Eskişehir Sağlık Tarihinde Bir Cerrahın İzleri: TCDD ve Hususi Hastane Yıllarıyla Opr. Dr. Ayhan Arıkan. **Ayten ARIKAN**

16.50-17.05 Dr. Behçet Uz'un Buldan'daki İzleri. **Sibel ÖNER YALÇIN, Mehmet DEMİRCİ**

17.05-17.20 Afyon'un "Pepe Doktoru" M. Sadettin Aygen. **Hasan ERBAY**

17.20-17.45 Tartışma

17.45 ODUNPAZARI BALMUMU MÜZESİ GEZİSİ

20.00 GALA YEMEĞİ

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ
PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

12 HAZİRAN 2026, CUMA (III. GÜN)

PARALEL OTURUM	SALON-2/ ODİTORYUM
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Fatih ARTVİNLİ	
09.00-09.30 KİTAP TANITIMI: “Maziden İstikbale Asırlık Şifa Eskişehir” Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü	
09.30-10.45 PANEL: Tıp Dergileri Kapsamında İstanbul Seririyatı Prof. Dr. Fatih ARTVİNLİ (Moderatör) Arş. Gör. Dr. Cem Hakan BAŞARAN Prof. Dr. Sait NADERİ	
10.45-11.00 ARA	
11.00-12.00 BELGESEL GÖSTERİMİ: Üç Harp Bir Doktor; Türk Charlie - Plevne Rayn	

09.00-10.50	13. OTURUM	SALON-6	09.00-10.50	14. OTURUM	SALON-7
	Oturum Başkanları: Prof. Dr. Oya DAĞLAR MACAR Dr. Öğr. Üy. Abdullah YILDIZ			Oturum Başkanları: Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ Dr. Öğr. Üy. Müge DEMİR	
09.00-09.15 18. Yüzyıl Osmanlı Tıbbında İnfertilitenin Çok Katmanlı Yapısı: Şa‘bān Şifā’ın Tedbürü’l-Mevlūd ve ‘Abbās Vesīm Efendi’nin Düsturu’l-Vesīm Adlı Eserlerinde İnfertilite Olgusunun Karşılıklı Olarak İncelenmesi. Ayşenur DALDABAN BERBEROĞLU, Ahmet ACIDUMAN			09.00-09.15 Kadim ile Cedid Arasında Bir Metin: Tokadî Mustafa Efendi’nin Kânûn Tercümesi Nasıl Okunmalı? Esra AKSOY		
09.15-09.30 XI. Yüzyılda Karahanlılar Döneminde Türkistan’da Eğitim ve Sağlık Alanındaki Gelişmeler. Yusuf Eren KÜPELİ, İlker TÜRKMEN, Arif Hüdaî KÖKEN			09.15-09.30 17. Yüzyılda Galata Mahkemesi Şer’iye Siciline Göre Fitik Ameliyatlarında Rıza Senetlerinin İncelenmesi. Özlem POYRAZ, Arif Hüdaî KÖKEN		
09.30-09.45 İbn Haldun’un Mukaddime Adlı Eserinde Ebelik. Ömür ŞAYLIGİL			09.30-09.45 XV. Yüzyılda Şerefeddin Sabuncuoğlu Tarafından Uygulanan El Bileği Kırığı Tedavi Yöntemleri. Oya ÖGENLER, Emre ÖZTÜRK, Selda OKUYAZ		
09.45-10.00 Alī b. el-‘Abbās el-Mecūsī’nin Kāmilu’ş-Şinā‘ati’t-Tıbbiyye (Kitābu’l-Melikī) adlı eserinde yıkanma ve hamam üzerine. Özgür KUŞ, Ahmet ACIDUMAN			09.45-10.00 Anadolu’daki Arapça Gerşünî Tıp Yazmalarının İçeriği ve Kaynakları (16.–20. Yüzyıllar). Kadir ÇELİK, Mustafa YAVUZ		
10.00-10.15 Farsça Tıp Yazmalarında Çiçek ve Kızamık: Hidayetü’l Mütallemin Fi’t-Tıb Adlı Eserde Fi’l-Cüderi ve’l-Hasbe. Nuray GÜNEŞ, Ahmet ACIDUMAN			10.00-10.15 Antik Çağdan Günümüze Hastane Gemilerinin Değerlendirilmesi. Şükran SEVİMLİ		
10.15-10.30 İshāk b. Murād’ın Edviye-i Müfrede’si ile Hızır b. ‘Alī b. Hattāb’ın Teysir-i Kāmil’i kardeş olabilirler mi? İki eser arasındaki olağan dışı benzerlikler üzerine bir ön çalışma. Ahmet ACIDUMAN			10.15-10.30 Frida Kahlo’nun Hastalık Anlatılarında Erken XX. Yüzyıl Meksika’sının Tıbbi Olanaklarına Tarihsel Bakış. Serap YILMAZ, Funda Gülay KADIOĞLU		
10.30-10.50 Tartışma			10.30-10.50 Tartışma		

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ
PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

10.50-11.15 ARA					
POSTER TARTIŞMASI III: 11-16 NOLU POSTERLER					
Başkan: Prof. Dr. Serap ŞAHİNOĞLU					
11- Karantina Uygulamalarının Küresel Tarihi ve Salgın Hastalıklarla İlişkisi. Pervin ŞAHİNER					
12- Ankara’da Bir Sosyal Yardım Kurumu: Naki Cevad Akkerman Aş Ocağı. Pınar Ece YORULMAZ					
13- Rehnümâ-yı Kavâbil (1880): Osmanlı’da Ebelik ve Kadın Sağlığına İlişkin Bir Çeviri Eserin Tıp Tarihi Açısından Değerlendirilmesi. Selda YILDIZ, Mine DEMİRSOY, Elif TERZİ					
14- Mikayel Resden’in “Sıtmalar Kitabı” (Gırtutyun Pıjışgagan Arvesdi / Tabiplik Sanatı Eğitimi, C. I) İstanbul, 1833. Şeref ETKER, Tomas TERZİYAN					
15- Rubens’in “Aziz Justus’un Mucizesi” Eserindeki Figürün Boyun Anatomisi Açısından Değerlendirilmesi. Arda ÖZTÜRK, Şefik GÖRKEY					
16- Dr. Süleyman Emin Paşa ve Taşbaskısı Anatomi Ders Kitapları (1891). Şeref ETKER					
11.15-12.45	15. OTURUM	SALON-6	11.15-12.45	16. OTURUM	SALON-7
Oturum Başkanları: Doç. Dr. Hasan ERBAY Dr. Öğr. Üy. Özgür KUŞ			Oturum Başkanları: Prof. Dr. Gürkan SERT Doç. Dr. Şükran SEVİMLİ		
11.15-11.30 İbn-i Sina’da Ruh ve İşlevleri Üzerine Bir İnceleme: Tahbiz’ül Mathun. Fatma KESKİN			11.15-11.30 Türk Anatomi Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: Orta Asya’dan Dijital Dönüşüme Dair Bir İnceleme. Mustafa Alpgiray SÖYLEMEZ, Derya ÖZTÜRK SÖYLEMEZ, Ramazan GÜNEŞER		
11.30-11.45 Türkçe Tıbbi Terminoloji Tartışmalarından Bir Kesit: Kemalpaşazade Said Bey [Lastik Sait] ve Dr. Kasım İzzeddin Polemiği Üzerine Bir İnceleme. Merve BAŞ, Cem Hakan BAŞARAN			11.30-11.45 Yapay Zekânın Gelişimiyle Etik Yaklaşımların Dönüşümü: Tarihsel Perspektifte Türkiye Nerede. Erkan ATÇI, Oya ÖGENLER, Selda OKUYAZ		
11.45-12.00 Askeri Sağlık Eğitiminde Bir Dönüm Noktası: 1914 Nizamnamesi’nden Gülhane Sağlık Meslek Yüksekokulu’na Sıhhiye Küçük Zabitan Mektepleri. Sercan KÜRKLÜ			11.45-12.00 Sporda Doping’in Tarihsel Gelişimi ve Biyomedikal Bilginin Araçsallaştırılması, Cemal GÜVERCİN		
12.00-12.15 Fransız Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı İstanbul’unda Lape (La Paix) Hastanesi. Zeynep CEYLAN ŞAHİN			12.00-12.15 Santa Maria Novella Kilisesindeki (Floransa) Cüzzamlı Hasta Freski. Şefik GÖRKEY		
12.15-12.30 Geç Osmanlı Döneminde Yeni Bir Hastalık Olarak Nevrasteni: Modernleşme, Tıp ve Yeni Kaygılar. Tuğba ESAT ÖRENGÜL			12.15-12.30 Maclise, Bourgerie ve Gray Üzerinden Victorian Dönem Anatomi Atlaslarında Kolonialist Görsel Düzenin Sorgulanması. Erol Erinç DOKUYUCU, Şefik GÖRKEY		
12.30-12.45 Tartışma			12.30-12.45 Tartışma		
12.45-13.55			ÖĞLE YEMEĞİ		

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ
PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

13.55-15.30	17. OTURUM	SALON-6	13.55-15.30	18. OTURUM	SALON-7
<p style="text-align:center">Oturum Başkanları: Doç. Dr. Sibel ÖNER YALÇIN Dr. Öğr. Üy. Ayten ARIKAN</p> <p>13.55-14.10 XIX. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Bir Misyonerlik Merkezi Olarak Kullanılan Maraş Amerikan (Salem) Hastanesinin Tarihsel Gelişimi ve Tıp Tarihindeki Yeri. Filiz BULUT, Yusuf KÖLELİ</p> <p>14.10-14.25 İki Kere Sürgün: Girit'in Spinalonga Adasından Erzurum'da Ermeni Manastırı'na. Oya DAĞLAR MACAR</p> <p>14.25-14.40 Millî Mücadele Döneminde Sıhhiye Vagonları ile Seyyar Hastane Hizmetleri. Mehmet KARATAŞ, Turgay KARATAŞ, Engin Burak SELÇUK</p> <p>14.40-14.55 Çanakkale Muharebeleri'nde Geçici Mütareke ile Cenaze ve Şehitlerin Defnedilmesi: Şehit ve Şehitlikler Sorunsalı. Mesut GÜVENBAŞ</p> <p>14.55-15.10 19.Yüzyıl'dan 21. Yüzyıl'a Stetoskop. Aydan DOĞAN, Meltem AKBAŞ</p> <p>15.10-15.30 Tartışma</p>			<p style="text-align:center">Oturum Başkanları: Prof. Dr. Funda Gülay KADIOĞLU Dr. Öğr. Üy. Ayşe KURTOĞLU</p> <p>13.55-14.10 Osmanlı'da Hekimin Cezai Sorumluluğu ve Kusurla Orantılılık. Alev ÖZEROĞLU, Özlem YENERER ÇAKMUT, Gürkan SERT</p> <p>14.10-14.25 Tarihsel Perspektifte Osmanlı Belgelerinde Malpraktis ve Hekim Sorumluluğu. Alev ÖZEROĞLU, Özlem YENERER ÇAKMUT, Gürkan SERT</p> <p>14.25-14.40 Tıp Sahiline Hem Şeref Hem Şan Veren Üç Erenköy Kız Liseli: Türkan Akyol, Ayhan Çavdar, Günaydın Erbenği. Şule KORKMAZ, Zeynep SÖZMEN, Selim KADIOĞLU</p> <p>14.40-14.55 Tıptan Siyasete: Eskişehir'i Temsil Eden İki Kadın Hekimin Paralel Yolculuğu – Dr. Ruhsar Demirel ve Prof. Dr. Gaye Usluer Örneği. Pınar ATAKAN BİRLER</p> <p>14.55-15.10 İnsani Değerlerden Kalp Cerrahisi Çalışmalarına: Prof. Dr. Afksendiyos Kalangos'un Yaşam Öyküsü. Hülya ÖZTÜRK KARATAŞ</p> <p>15.10-15.30 Tartışma</p>		
15.30-16.30 KAPANIŞ OTURUMU (SALON-6 Ortak Oturum)					

13 HAZİRAN 2026, CUMARTESİ (IV. GÜN)

09.00-15.00 FRİG VADİSİ VE KENT PARK GEZİSİ

BİLDİRİ ÖZETLERİ

KONFERANS

PANEL

SÖZLÜ

POSTER

KONFERANSLAR

Batı Resim Sanatında Şarlatanlar, Dişçiler ve Diş Hekimliği

Prof. Dr. Şefik GÖRKEY*

Batı resim sanatı “Tıp ve İnsan Bilimleri” (Medical Humanites) açısından gerek diş hekimleri gerekse diş hekimliği öğretimi adına pek çok görsel malzemenin kaynağını oluşturur. Bu görsel malzemeler geç orta çağdan günümüze, artarak süregelmiştir. Bu sunumda, sözü edilen zaman dilimi içinde batı resim sanatında yer alan görsel malzemeler, diş hekimliği (Dişçilik) ve uygulamaları, diş hekimi ve hastanın beden dili, diş hekimliğinin (Dişçiliğin) uygulandığı mekanlar, şarlatan dişçiler ve uygulamaları açısından sunulacak tartışılacaktır.

*Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, İstanbul

Raylar Üzerinde Şifa: Sıhhiye Vagonlarının Sözlü Tarih ve Literatürle İzini Sürmek

Prof. Dr. Ömür ŞAYLIGİL*

Osmanlı Devleti’nden miras kalan yabancı şirketlerin işletmesini üstlendiği demiryolları Cumhuriyetin ilanından sonra millileştirilmiş, 23/05/1927 tarih ve 1042 numaralı kanunla Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi kurulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında salgın hastalıklarla mücadele yanında halk sağlığı ile ilgili çalışmalar dönemin kendine has yenilikçi yapısından etkilenmiştir. Bu çalışmada devlet demiryollarında hizmet veren sıhhiye vagonlarının tıp tarihindeki yeri ve toplum sağlığına katkıları incelenmiş, bu amaçla konuya odaklı literatür değerlendirmesi yanında sözlü tarih yaklaşımı da kullanılmıştır. Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi, personelinin ve yakınlarının sağlık gereksinimlerinin yerinde karşılanması ve Anadolu’da yaşayan nüfusun sağlık hizmetlerinden yararlanması amacıyla 1927 yılında Devlet Demiryolları’nın ilk genel müdürü Behiç Erkin’in talimatları ile son teknoloji ile donatılmış, kazazedeler dahil teşhis ve tedavi işlemlerinin yürütüleceği ameliyat salonlu, 8 yataklı bir reviri olan üç Sıhhiye Vagonu siparişi verilmiştir. Yedi numaralı ve dört dingilli Anadolu Demiryolları’na ait Sıhhiye Vagonu’nda bir ameliyat dairesi, eczane, yatakhane, tabip odası, hastabakıcı odası ve matbah mevcuttur. Ameliyat dairesinde sterilizasyon malzemeleri, şırıngalar, sargılar, dikiş malzemeleri, alçı sargı malzemeleri, duyu organları ve diş muayenelerinde kullanılacak alât ve edevât bulunmaktadır.

Bu vagonlarla demiryollarının ulaştığı noktalara koruyucu sağlık hizmetleri, iyileştirici/tedavi edici sağlık hizmetleri, rehabilitasyon ve sağlığı geliştirici hizmetler ulaştırılmıştır. Eskişehir ve çevresine hizmet vermiş olan 309 numaralı doktor-servis vagonunda sağlık memuru olarak uzun yıllar hizmet vermiş olan Hüseyin Demirok’un anlatıları Sıhhiye Vagonlarının topluma mal olmuş sağlık hizmetlerinin bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. “*On beş günde bir Eskişehir’den sabah saat sekizde hareket eden marşandiz trenine bağlı olan doktor-servis vagonu Polatlı’ya kadar on iki*

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

istasyonu kapsayan hizmetlerini akşam saatlerinde ancak tamamlayabilirdi. Vagonda bir doktor, bir sağlık memuru, bir hastabakıcı, bir odacı hizmet görürdü. Muayeneler deftere işlenir, pansumanlar yapılır, reçeteler düzenlenir, ilaçlar bir sonraki gün gönderilirdi.” Sıhhiye Vagonlarında, salgın hastalıklar, temizlik ve beslenme ile ilgili konularda halka bilgiler verilmiş, sağlık sorunlarını belirleme, kontrol altına alma, önleme, çevre sağlığı alanlarında hizmetler verilmiş, kayıtlar tutulmuş, aralıklı olarak sağlık hizmetlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi, Eskişehir

İlk Diş Hekimliği Monografisi: Musa bin Hamon'un Eserinin Yeniden Değerlendirilmesi

Funda Gülay KADIOĞLU* - İltter UZEL**

Bir Musevi hekim ailesinden gelen Musa bin Hamon, 16. yüzyılda faaliyet göstermiş saray hekimi olarak Osmanlı tıp tarihinde özgün bir konuma sahiptir. Öncelikle tıbbi yazılarıyla tanınan bu hekim, aynı zamanda diş hastalıklarına ayrılmış bir risalenin de yazarıdır. Osmanlı'da üretilmiş en erken diş hekimliği metinlerinden biri olarak bilim dünyasının dikkatini çeken bu risale, diş hekimliği uygulamalarına ilişkin çağdaş birçok Avrupa eserinden farklı biçimde, klasik İslam tıbbına dayanan bilimsel tıp geleneğini yansıtmaktadır. Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınan eserin dili ve içeriği, zanaatkâr uygulayıcılardan çok eğitilmiş hekimlere hitap ettiğini göstermektedir. Eserde diş hastalıkları geniş bir tıbbi çerçevede ele alınmış; etiyolojik açıklamalar, hıltlar teorisi ve klinik akıl yürütme bir arada kullanılmıştır. Bu yaklaşım, diş hastalıklarını yalnızca mekanik sorunlar değil, insan bedeninin genel fizyolojik dengesi içinde yer alan durumlar olarak konumlandırmaktadır.

Bununla birlikte, risalenin “diş hekimliği monografisi” türünde değerlendirilmesi bazı tıp tarihçileri tarafından iki gerekçeyle sorgulanmaktadır. İlk gerekçe, eserde hıltlar teorisinin ayrıntılı biçimde ele alınmasına karşılık, diş çekimine yönelik cerrahi aletlere ilişkin bilgilerin bulunmamasıdır. İkinci gerekçe ise, eserin Arapça yerine Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış olmasıdır. Bu gerekçeler “eserde diş hekimliği uygulayıcılarından ziyade halka hitap edildiği” yönünde yorumlanmış ve bazı varsayımlar öne sürülmüştür. Çalışmamızda bu varsayımların, diş hekimliği perspektifinden, eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

İlk varsayım, diş hekimliğini büyük ölçüde cerrahi müdahaleye, özellikle de diş çekimine indirgeme eğilimidir. Bu bakış açısına göre, cerrahi teknikleri veya aletleri ön plana çıkarmayan bir metin “yeterince diş hekimliğine ait” kabul edilmemektedir. Oysa diş hekimliği yalnızca girişimsel uygulamalardan ibaret değildir; ağız boşluğunu sistemik sağlık, fizyoloji ve hastalık bağlamında ele alan stomatoloji alanını da kapsamaktadır. Dolayısıyla, eserde hıltlar teorisine yer verilmesi, diş hastalıklarının dönemin tıbbi bilgi sistemiyle bütünleştirildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Cerrahi aletlerin ayrıntılı biçimde betimlenmemesi ise odağın manuel tekniklerden çok etiyoloji, tanı ve tedaviye ilişkin akıl yürütme olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci varsayım, Osmanlı Türkçesi ile yazılan eserlerin bilim dili olmaktan ziyade halk dilini temsil ettiği kabulüne dayanmaktadır. Bu yaklaşım, 16. yüzyılda tıbbi bilginin esas olarak Arapça ile aktarıldığı ve yerel dillerin daha çok halka yönelik olduğu düşüncesini yansıtmaktadır. Oysa Osmanlı bağlamında durum farklıdır. Bu dönemde Türkçe tıp metinlerinin üretimi istisnai değil, yerleşik bir gelenektir. Bu

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

gelenek içinde kaleme alınan eserler, Türkçenin yalnızca halk dili olmadığını, aynı zamanda tıbbi bilgi üretimi ve aktarımı için kullanılan bir dil olduğunu açıkça göstermektedir. Dolayısıyla, eserin Türkçe olması, onun uzman olmayan bir kitleye yönelik yazıldığı sonucunu desteklemekten ziyade, bilginin yerleştirilmesi ve uygulayıcılar arasında erişilebilir kılınması yönünde bilinçli bir tercihe işaret etmektedir.

Sonuç olarak, risaleye yöneltilen itirazların metnin kendi iç özelliklerinden çok, cerrahi pratiği teorik tıbbı üstün gören ve Latince ya da Arapça dışındaki dilleri ikincil konumda değerlendiren tarih yazımı yaklaşımlarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu varsayımlar bir kenara bırakıldığında, eser, dış hastalıkların Osmanlı tıp geleneği içinde kavramsallaştıran ve sistematik biçimde inceleyen monografik bir çalışma olarak daha isabetli biçimde değerlendirilebilir.

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Adana fgkadioglu@cu.edu.tr

** Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi (Emekli öğretim üyesi)

TIP DERGİLERİ KAPSAMINDA İSTANBUL SERİRİYATI PANELİ

Türkiye’de Tıbbi-Kültürel Miras-İstanbul Seririyatı (1919-1952) Arşivi ve Açık Erişim Projesi

Cem Hakan BAŞARAN*- Fatih ARTVİNLİ**

Türkiye’de nöropsikiyatri geleneğinin en köklü ve etkili yayınlarından biri olan İstanbul Seririyatı (1919-1952), otuz yılı aşkın kesintisiz yayın hayatıyla tıp tarihinde merkezi bir konuma sahiptir. Mazhar Osman ve çalışma arkadaşlarının öncülüğünde şekillenen dergi; klinik makalelerin yer aldığı "medikal" ve dönemin entelektüel tartışmaları, konferans haberleri ile eleştirilerini içeren "paramedikal" bölümleriyle çok katmanlı bir içerik sunmaktadır.

Bu çalışma, derginin tıp tarihindeki yerini ve bu devasa külliyyatın günümüz araştırmacılarıyla buluşturulmasını sağlayan dijitalleştirme projesini ele almaktadır. Proje kapsamında, derginin 389 sayısını kapsayan 10.000 sayfadan fazla içerik, Osmanlıca ve Latin harfli metinlerin optik karakter tanıma (OCR) teknolojisiyle taranmasıyla dijital ortama aktarılmıştır. www.istanbulseririyati.com adresi üzerinden açık erişime sunulan bu dizinlenmiş arşiv, araştırmacılar için birincil kaynaklara ulaşımında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bildiri kapsamında, projenin metodolojisi ve bu dijital arşivin nöropsikiyatri, tıp tarihi ve beşeri bilimler araştırmalarına sunduğu yeni olanaklar tartışılacaktır.

* Dr, Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Ün. Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD

** Prof. Dr., Acıbadem Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, İstanbul fatihartvinli@gmail.com

İstanbul Seririyatı Dergisinde Yayımlanan Nöroşirürji ile İlgili Makaleler Bibliyografyası

Sait NADERİ*-Gülten DİNÇ**

İstanbul Seririyatı, Dr. Mazhar Osman Uzman tarafından 1919-1952 yılları arasında yayınlanan bir genel tıp dergisidir. Mazhar Osman’ın etkisiyle dergide yıllar içinde nörobilim / nöro-psikiyatri yayınları ağırlık kazanır. Böylece dergide pek çok tıp dalıyla ilgili makale yer alsa da giderek nöroloji, psikiyatri, beyin cerrahisi konuları ön plana çıkar ve derginin karakteristiği bu yönde değişir. 33 yıllık yayın yaşamı boyunca dergide 3000’i aşkın makale yayımlanır. İstanbul Seririyatı dergisindeki makaleleri beyin cerrahisi açısından gözden geçirdiğimiz çalışma kapsamında yaptığımız taramada dergideki 143 makale başlığının beyin cerrahisi konularında olduğunu belirledik. Ancak dergideki bazı makaleler birkaç bölüm halinde, bazıları da iki dilde yayımlanmıştı. Makaleleri bu açıdan irdelediğimizde beyin cerrahisi ile ilgili olduğunu belirlediğimiz 143 başlığın aslında 122 makaleden oluştuğunu ve bunların 36’sının çeviri, 86’sının ise özgün makale olduğunu saptadık. Çalışmanın, beyin cerrahisi konusunda dönemin uygulamalarına ve ülkemiz beyin cerrahisi tarihinin bir bölümüne ışık tutacağını öngörüyoruz.

*Prof. Dr., İstanbul SN Beyin ve Omurga Merkezi

** Prof. Dr. Emekli Öğr. Üy.

SÖZLÜ BİLDİRİ ÖZETLERİ

- * Her bildiri özetine çeşidine göre S (sözlü) ve P (poster) harfleri ile başlayan numaralar verilmiş olup yazar adları dizininde de bu numaralar kullanılmıştır.
- * Bildiriler ilk yazar adına göre alfabetik sıralanmıştır. Kitap sonunda soyadlarına göre tüm yazarları ve konu başlıklarını kapsayan iki dizin mevcuttur.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 1

Ruam Şehidi Yüzbaşı Kemal Cemil'in Naaşının Türkiye'ye Getirilmesi ile İlgili Yeni Bulgular

Abdullah ÖZEN*, Rahşan ÖZEN**,

Kemal Cemil Bey, 1902 yılında doğmuş, 1925 yılında Askeri Veteriner Okulundan mezun olmuştur. Binbaşı Ahmet ve Yüzbaşı Hüdaî Beylerin ruam üzerinde çalışırken yaşamlarını kaybederek şehit olmaları (1928), Etlik Aşı ve Serum Evinde aynı hastalık üzerinde çalışan Kemal Cemil'in bu hastalığa çare bulmak çabaları konusunda motivasyonunu artırmıştır. Kemal Cemil, Milli Müdafaa Vekaletince 1930 yılında Fransa'ya gönderilmiş ve aynı yıl Pasteur Enstitüsünde Mikrobiyoloji Laboratuvarı şefi Prof. Legroux'nun yanında ruam hastalığına çare bulmak amacıyla çalışmalara başlamıştır. Üç yıl süren hummalı çalışma sonucunda, deney hayvanlarında başarılı sonuçlar elde edilmiş ve "Anamorve" adını verdikleri bir serum geliştirmişlerdir. Ancak talihsiz bir gelişme yaşanmış ve Prof. Legroux'nun hastalanarak ruam benzeri semptomlar göstermiştir. Geliştirmiş olduğu serumu, kendi üzerinde deneyerek serum elde eden Kemal Cemil'in bu serum ile Prof. Legroux'nun hayatını kurtarmıştır. Ancak çalışmanın ikinci aşamasında beklenmedik biçimde hastalığa yakalanan Kemal Cemil için bu araştırma, ölümle sonuçlanan bir deney olmuştur. Kısa bir süre sonra ruama yakalandığı anlaşılan Kemal Cemil, 18 ay süren ıstıraplı bir mücadele sonunda 20 Ağustos 1934'te hayatını kaybetmiştir.

Cenazenin Türkiye'ye getirilmesi, hastalığın bulaşıcı karakteri yüzünden uygun bulunmamış; Paris'te toprağa verilmiştir. Kemal Cemil'in tahnit edilmiş naaşı, ölümünden ancak beş yıl sonra, 27 Mayıs 1939'da Türkiye'ye getirilebilmiştir.

Çalışmada, Kemal Cemil'in cenazesinin Türkiye'ye getirilmesi süreciyle ilgili arşiv belgelerini gün ışığına çıkarılması amaçlanmıştır.

*Prof. Dr., Fırat Üniversitesi Veteriner Fak. Elazığ abdullahozen@hotmail.com

**Prof. Dr., Fırat Üniversitesi Veteriner Fak. Elazığ

S 2

Ebū Bekr er-Rāzī'nin Kitābu'l-Ḥāvī'sinde Efesli Rufus'un Obezite Üzerine Yazdıkları: Bir Ön Çalışma

Abdullah YILDIZ*, Ayşe KURTOĞLU**, Ahmet ACIDUMAN***

Amaç: Obezite günümüzün önemli halk sağlığı sorunlarından biri haline gelmiştir. Tıp tarihine bakıldığında, şişmanlık ve aşırı kiloluluk gibi konuların görece modern bir kavram olan obezite ile ilişkilendirilebilecek biçimde antik dönemden itibaren tıp içinde bir sorun alanı olarak ele alındığı görülmektedir. Orta Çağ İslam tıp metinlerinde bu konunun ele alındığını gösteren çalışmalar mevcuttur ve bu çalışmalarda önceki dönemlere ait tıp metinlerinin ve yazarlarının izini görmek mümkündür. Bu yazarlardan biri de Efesli Rufus'tur. Bu çalışmada, Ebū Bekr Muhammed b.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

Zekerıyyā er-Rāzī'nin *el-Hāvī fi't-tıbb* adlı eserinde Efesli Rufus'dan şişmanlık konusunda alıntı yaptığı pasajların ortaya konması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Çalışmada Ebu Bekr er-Rāzī'nin *el-Hāvī fi't-tıbb* adlı eserinde yer alan Efesli Rufus'un şişmanların zayıflatılması ile ilgili pasajları değerlendirilmiş ve tartışılmıştır.

Bulgular: Çalışmanın önemli bulgularından biri, Rufus'un şişmanlık üzerine bir eser yazdığına işaret eden açık bir ifadenin *el-Hāvī fi't-tıbb*'da yer almasıdır. *Kitāb Rufus fi't-tehzīli's-semīn* ifadesi, antik dönem yazarlarından Efesli Rufus'un bu konudaki kayıp eserinin varlığına ilişkin dikkate değer bir ikinci el tanıklık sunmaktadır. İçerik açısından bakıldığında, mutedil (ölçülü) bir vücut yapısının sağlık açısından önemine değinilmekte ve bu ölçülü yapıyı korumaya yönelik öneriler sunulmaktadır. Şişman bireylerin özellikleri ve şişmanlığın hastalıklar üzerindeki etkisi ele alınmakta; bozulmuş humoral dengeye ve bu dengenin düzeltilmesindeki güçlükler vurgu yapılmaktadır. Ayrıca aşırı kilonun gebelik ve çocuk sahibi olma üzerindeki olumsuz etkileri ile cinsel yaşantıya olan etkileri de Rufus'a atfedilen veya onun görüşleriyle ilişkilendirilen pasajlar aracılığıyla *el-Hāvī*'de yer almaktadır.

Sonuç: *el-Hāvī fi't-tıbb*'da Rufus'a yapılan atıflar, antik dönem tıp yazarlarının Orta Çağ İslam tıbbına etkisini ortaya koymaktadır. Bunun yanında İslam tıp eserleri de günümüzde eserleri bütünlüklü olarak mevcut olmayan antik yazarların görüşlerine ulaşmamızı kısmen mümkün kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Razi, Efesli Rufus, şişmanlık, obezite, *el-Havi*, tıp tarihi

*Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD dr.abdullahyildiz@hotmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

***Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

S 3

Bozkırdan İpek Yoluna: Erken Türk Tıbbında Bilgi Transferi ve Kültürlerarası Etkileşim

Adile BALCI*

İpek Yolu yalnızca ticari malların dolaşımını sağlayan bir ticaret ağı değil, aynı zamanda bilgi, inanç ve bilimsel birikimin farklı kültürler arasında aktarılmasını mümkün kılan çok katmanlı bir etkileşim alanı olmuştur. Bu geniş ağ içerisinde Türk toplulukları, bozkır coğrafyasındaki hareketlilikleri ve farklı medeniyetlerle kurdukları ilişkiler sayesinde yalnızca ekonomik ve siyasi değil, aynı zamanda kültürel ve bilimsel alışverişin de önemli aktörlerinden biri hâline gelmiştir. Bu bağlamda erken Türk toplumlarında sağlık, hastalık ve tedaviye ilişkin bilgi birikimi yalnızca yerel deneyimlere dayanan bir uygulama alanı değil; Çin, İran ve Orta Asya tıp gelenekleriyle kurulan etkileşimler aracılığıyla gelişen dinamik bir sağlık kültürünün parçası olarak değerlendirilmelidir.

Bu çalışma, erken Türk toplumlarında tıbbi bilginin oluşumunda İpek Yolu'nun oynadığı rolü

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada Hun ve Göktürk dönemlerine ilişkin *Shiji* (史记), *Hanshu* (汉书), *Zhou Shu* (周书) ve *Xin Tang Shu* (新唐书) gibi Çin kroniklerinde yer alan kayıtlar analiz edilerek Türk toplumlarının sağlık uygulamaları, doğa temelli tedavi yöntemleri ve kültürler arası bilgi dolaşımı bağlamında ortaya çıkan tıbbi etkileşimler değerlendirilmiştir. Bu çerçevede bitkisel tedavi yöntemleri, hayvansal ürünlerin tedavi amaçlı kullanımı, Şaman ritüelleri ve göçebe yaşamın oluşturduğu çevresel tıp bilgisi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın bulguları, erken Türk toplumlarında sağlık ve tedavi anlayışının yalnızca ritüel uygulamalardan ibaret olmadığını; doğa gözlemleri, deneyimsel bilgi ve kültürlerarası etkileşimlerin birleşimiyle şekillenen çok boyutlu bir sağlık kültürünü ortaya koyduğunu göstermektedir. İpek Yolu üzerindeki ticari ve diplomatik ilişkiler, yalnızca mal alışverişini değil; aynı zamanda bitkisel ilaçlar, tedavi teknikleri ve sağlık bilgisine ilişkin deneyimlerin farklı toplumlar arasında dolaşımını da mümkün kılmıştır. Bu süreçte Türk toplulukları farklı tıp gelenekleri arasında önemli bir bilgi aktarım aracısı rolü üstlenmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma, erken Türk tıp kültürünün bozkırın yerel deneyimlerine dayanan kapalı bir sistem olmadığını; İpek Yolu üzerinden gerçekleşen kültürlerarası etkileşimlerle gelişen dinamik bir bilgi alanı olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Tıp Tarihi, İpek Yolu, Hunlar, Göktürkler, Kültürlerarası Etkileşim, Tıbbi Bilgi Transferi.

*Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Rektörlük/ Ortak Dersler Bölümü, İstanbul
adile.balci@msgsu.edu.tr

S 4

İşhāk b. Murād'ın Edviye-i Müfrede'si ile Hızır b. 'Alī b. Ḥattāb'ın Teysīr-i Kāmil'i kardeş olabilirler mi? İki eser arasındaki olağan dışı benzerlikler üzerine bir ön çalışma

Ahmet ACIDUMAN*

Amaç: İşhāk b. Murād'ın *Edviye-i Müfrede'si*, Bayat'a göre, "Osmanlı Beyliğinin bilinen ilk tıp kitabı"dır. Mukaddimesinde müellifinin Hızır b. 'Alī b. al-Ḥattāb olduğu bildirilen *Teysīr-i Kāmil*, İhsanoğlu ve arkadaşlarınca Hacı Paşa'nın Türkçe eserleri arasında sayılmaktadır. İki eser arasında bir benzerlik olup olmadığının saptanması, varsa bunun düzeyinin belirlenmesi, eserlerin birbirlerinden esinlenip esinlenmediğininin saptanması bu çalışmanın amaçları arasındadır.

Gereç ve Yöntem: Bu çalışmada *Edviye-i Müfrede'nin* Canpolat ve Önler tarafından hazırlanan ve TDK tarafından yayımlanan (Ankara 2007) basılı nüshası ile *Teysīr-i Kāmil'in* Manisa İl Halk Kütüphanesi, No. 1846/4, No. 1860/3 ve No. 6517/2'de yer alan nüshaları incelenmiştir. Eserlerdeki konu başlıkları belirlenerek tablolar haline getirilmiş ve karşılaştırılmıştır. Bu bir ön çalışma olduğundan, eserlerin bazı bölümleri de seçilerek karşılaştırılmıştır.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

Bulgular: *Edviye-i Müfrefe*'nin ilk bölümünün “müfred ilaçlar”a ayrıldığı ve “elifba sırası” ile verildiği, dört makaleden oluşan ikinci kısmında “hastalıklar ve tedavileri” hakkında bilgiler verildiği, ardından “nabz”, “yaşlıların mizacı ve onların tedbiri” ve “cinsel ilişkinin yararları, zararları, uygun zamanları, kullanılacak olan müfred ve mürekkebe ilaçlar” gibi konular ile son olarak Arapça, Farsça ve Türkçe terimlere yer verildiği görülmektedir. *Edviye-i Müfrefe*'deki konu başlıklarının (hastalıklar ve tedavileri dışında), dokuz bölümden oluşan *Teysir-i Kāmil*'in üçüncü bölümü “müfred ilaçlar”, yedinci bölümü “cinsel ilişkinin yararları ve zararları, cinsel ilişkiye yardımcı olacak ilaçlar vb.”, sekizinci bölümü “yaşlıların ve çocukların mizaçları, içecekleri, gıdaları ve perhizleri vb.” başlıklı bölümlerindeki konu başlıklarıyla çok benzer olduğu gibi, ön inceleme için seçilen bazı konuların da çok benzer oldukları fark edilmektedir.

Sonuç: Eserler arasındaki benzerlik oranlarının yüksekliği göz önüne alındığında, bu eserleri ortaya koyan yazarların birbirinden etkilenmiş olabilecekleri; *Teysir-i Kāmil*'in planı ve bölüm başlıkları göz önüne alındığında, *Edviye-i Müfrefe*'nin bu eserden yararlanılarak ve *Teysir-i Kāmil*'in bazı bölümleri dışarıda bırakılarak vücuda getirilmiş olabileceği söylenebilir. Diğer bir olasılık ise farklı bir dilde yazılmış tıbbi bir eserin farklı zamanlarda ve yerlerde adı geçen yazarlarca çevirilerinin yapılmasıyla her iki esere de kaynaklık etmiş olabileceğidir.

Anahtar kelimeler: İshāk b. Murād, Hızır b. 'Alī b. al-Ḥattāb, *Edviye-i Müfrefe*, *Teysir-i Kāmil*, Türk tıp tarihi

*Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Ana Bilim Dalı
aciduman@medicine.ankara.edu.tr; ahmetaciduman@yahoo.com

S 5

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Adli Tıp Alanında Gelişmeler

Ahmet NİZAMOĞLU*

Osmanlı'da Tanzimat'tan itibaren Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de adli tıp dersleri yürütülmüş ve bu alana yönelik çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Ayrıca adli tabiplerin görev yapmalarına yönelik kanunname ve düzenlemelerle hukuki bir zemin oluşturulmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından, tıp eğitimi yeniden yapılandırılarak Haydarpaşa'daki Darülfünun-ı Osmani Tıp Fakültesi 1909'da eğitime başlamıştır. Bu dönemde yurt dışına adli tıp alanında ihtisas yapmak üzere öğrenciler gönderilmiştir. Adli tıp eğitiminin kurumsallaşmasına yönelik önemli bir adım olarak Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye'ye bağlı olarak bir Morg Müdürlüğü kurulmuş ve adli tıp muallimi Dr. Ali Rüştü Paşa bu müessesenin başına atanmıştır. Morg Müdürlüğü'ne bağlı olarak Kimyahane İdaresi oluşturulmuştur. Bir yer tesis edilene kadar geçici olarak Tıp Fakültesi'nde morg hizmetinin başlatılması uygun görülmüştür. 1912'de Dahiliye Nezareti'ne bağlı Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi kurulmasının ardından bu kuruma bağlı olarak Tababet-i Adliye Şubesi ve Encümeni müessesesi meydana getirilmiştir. Tıp Fakültesi'nde adli tıp muallimi olan Dr. Bahaeddin Şakir, adli tıp ile ilgili en yetkili müessese olarak kabul edilen bu kuruma

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

atanmıştır. Ayrıca Morg Müessesesi de bu kuruma bağlanmıştır. Uzun tartışmalar sonucunda 1917’de Tababet-i Adliye Şubesi, Adliye Nezareti bünyesinde yeniden yapılandırılmıştır. Tıbb-ı Adli Müessesesi ve Meclisi kurularak Müşahedehane Şubesi, Morg Şubesi ve Taharriyat-ı Sümum Kimyahane Şubesi oluşturulmuştur. Tıbb-ı Adli Müessesesi alt şubelerinin yanı sıra mütehassıs hekimler, kimyager ve asistan kadroları ile de desteklenmiştir. Adli tıp çalışmaları Sultanahmet’te iki katlı küçük bir binada yürütülmüştür. II. Meşrutiyet Dönemi’ndeki adli tıp alanındaki gelişim, kurumsallaşma ve değişimi ele alan bu çalışma tarama modeli ve doküman analizi yöntemiyle hazırlanmıştır. Osmanlı arşiv belgeleri, zabıt cerideleri, düstur, süreli yayınlar ve telif-tetkik eserlerden faydalanılmıştır.

*Dr., Öğr. Gör., Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir.ahmet.nizamoglu@kapadokya.edu.tr

S 6

Osmanlı’da Hekimin Cezai Sorumluluğu ve Kusurla Orantılılık

Alev ÖZEROĞLU*, Özlem YENERER ÇAKMUT**, Gürkan SERT***

Osmanlı yargı pratiğinde hekimin cezai sorumluluğunun kusur ve illiyet bağı çerçevesinde ele alındığı, tıbbi müdahalelerin ise yargısal denetime tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Hekimlere karşı açılan davalar, mesleki faaliyetin hukuk düzeni içinde sistemli biçimde kontrol edildiğini ve hasta haklarının korunmasına yönelik bir yaklaşımın benimsendiğini göstermektedir.

Araştırmada nitel tarihsel araştırma yöntemi benimsenmiştir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı katalogları, şer’iyye sicilleri ve kadı mahkemesi kayıtları taranmıştır. Taranan belgelerde ayrıca, isnat edilen fiil ile uygulanan yaptırım arasındaki orantı üzerinde özellikle durulmuş; cezaların niteliği ve ağırlığının kusurun derecesi ve ortaya çıkan sonuç ile ne ölçüde uyumlu olduğu incelenmiştir. Bu bağlamda yaptırım–ceza dengesi analiz edilerek, Osmanlı yargı pratiğinde ölçülülük ilkesinin somut yansımaları değerlendirilmiştir.

Bu tarihsel uygulamalar, günümüz ceza hukuku ve tıp hukukunda yer alan taksirle yaralama, taksirle öldürme ve mesleki sorumluluk kavramlarının yalnızca modern düzenlemelerin ürünü olmadığını, köklü bir tarihsel arka plana dayandığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular sınırlı sayıda belgeye dayalı ön değerlendirmeler niteliğinde olup, araştırmanın ilerleyen aşamalarında daha geniş arşiv materyali ve farklı yargı kayıtlarının incelenmesiyle kapsamın genişletilmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, Osmanlı döneminde hekimin cezai sorumluluğuna ilişkin uygulamaların daha bütüncül ve karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendirilmesi planlanmaktadır.

* Dr., Öğr. Gör., Özyeğin Üniversitesi alev.ozeroğlu@ozyegin.edu.tr

**Prof. Dr., Özyeğin Üniversitesi

*** Prof. Dr. Marmara Üniversitesi Tıp Tarihi ve Etik Ana Bilim Dalı

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 7

Tarihsel Perspektifte Osmanlı Belgelerinde Malpraktis ve Hekim Sorumluluğu

Alev ÖZEROĞLU*, Özlem YENERER ÇAKMUT**, Gürkan SERT***

Bu çalışmada, 1858 Osmanlı Ceza Kanunnamesi ile 1926 tarihli 765 sayılı Türk Ceza Kanunu arasında kalan dönemde, taksir sorumluluğuna gidilen hâller bağlamında Osmanlı arşiv belgeleri incelenmiştir. Araştırmanın amacı, özellikle malpraktis örnekleri ve hekimin dikkat-özen yükümlülüğüne ilişkin kayıtlar üzerinden, söz konusu dönemdeki uygulamaların günümüz tıp hukuku anlayışıyla ilişkisini ortaya koymaktır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı katalogları ile İstanbul Kadı Sicilleri (yayımlanmış 100 cilt) taranmış; ayrıca özel şehir belgelerini içeren akademik çalışmalar üzerinden literatür incelemesi yapılmıştır. Belge taramasında “tedavi”, “hekim” ve “tabib” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş; belgeler hekimin dikkat ve özen yükümlülüğü, kusur durumu ve tıbbi hata başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Bu geniş veri seti içerisinde seçilen iki belge, taksir sorumluluğuna gidilen hâller bakımından örnek olay olarak ele alınmış ve ön sonuçlar bu belgeler üzerinden tartışılmıştır. İncelenen belgelerde, hekimlerin mesleki faaliyetlerinde dikkat ve özen yükümlülüğünün belirgin biçimde vurgulandığı görülmektedir. Tedavi sonucunda ortaya çıkan zararlı neticeler ile hekimin gösterdiği dikkat düzeyi arasında doğrudan bir ilişki kurulmuş; özellikle ihmal veya özen eksikliği durumlarında sorumluluğa gidildiği anlaşılmıştır. Bu durum, taksir kavramının yalnızca modern hukuk sistemlerine özgü olmadığını, Osmanlı uygulamalarında da fiilen karşılık bulduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Osmanlı döneminde hekimin dikkat ve özen yükümlülüğünün hem etik hem de hukuki zeminde değerlendirildiği; bu yaklaşımın modern tıp hukukuna tarihsel bir zemin oluşturduğu söylenebilir. İncelenen iki belge üzerinden ulaşılan ön bulgular, malpraktis ve taksir sorumluluğunun tarihsel sürekliliğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, bu çalışma araştırma kapsamındaki incelemelerin başlangıç aşamasını temsil etmekte olup, daha geniş belge gruplarının analiziyle bulguların derinleştirilmesi ve karşılaştırmalı değerlendirmelerle desteklenmesi planlanmaktadır.

* Dr., Öğr. Gör., Özyeğin Üniversitesi alev.ozeroğlu@ozyegin.edu.tr

**Prof. Dr., Özyeğin Üniversitesi

*** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Tıp Tarihi ve Etik AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 8

19. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Stetoskop

Meltem AKBAŞ*, Aydan DOĞAN**

Bu çalışma, tıbbın sembollerinden biri olan stetoskopun 1816 yılındaki icadından günümüzün yapay zekâ destekli stetoskobuna kadar geçen gelişimini incelemektedir.

Vücut içindeki sesleri duymak için kullanılan stetoskop, kardiyovasküler ve solunum yolu rahatsızlıklarının teşhisinde kullanılmasının yanı sıra, sağlık çalışanları ve hastalar arasında kurulan bağın somut temsilidir. Solunum seslerini dinlemeye dair referanslar, MÖ 1500'de Ebbers Papirüsü'nde, MÖ 1400-1200 yılları arasındaki Hindu Vedalarında ve yaklaşık MÖ 440-360 yılları arasındaki Hipokrat Yazılarında kaydedilmiştir. Stetoskop, Fransız hekim René-Théophile-Hyacinthe Laennec (1781-1826) tarafından 1816'da icat edilmiş olsa da daha geniş klinik uygulaması ancak 1819'da yayımlanan "De l'Auscultation Médiante ou Traité, du Diagnostic des Maladies des Poumons et du Coeur" adlı kitabından sonra başlamıştır. O dönemdeki hekimlerin hasta semptomları ile klinik bulgular arasındaki ilişkiyi açıklamalarına olanak sağlamış ve böylece hümorale patolojiden soliter patolojiye geçişe yardımcı olmuştur.

Zaman içinde stetoskoplar kullanım amaçlarına göre çeşitlenmiştir. Örneğin çocuklar için daha küçük ve daha kısa özel stetoskoplar tasarlanmıştır. 1963 yılında, Harvard Tıp Fakültesi'nde kardiyoloji profesörü olan David Littman tarafından, günümüzde Littman stetoskopu olarak bilinen stetoskop patentlenmiştir. Covid 19 pandemisi ile bulaşıcı hastalıklar için potansiyel bir taşıyıcı rolü gündeme gelmiştir. Bu durum stetoskop hijyeni için teknolojik yeniliklerin gelişimini sağlamıştır. Örnek yenilikler arasında stetoskop diyaframı için UV-LED kılıf, antimikrobiyal bakır alaşımlarından yapılmış stetoskoplar ve tek kullanımlık stetoskop diyafram kılıfları yer almaktadır. Günümüzde ise teknolojik ilerlemeler, sesleri yükseltebilen, kaydedebilen ve bu sesleri dijital olarak analiz eden mobil uygulamalar aracılığıyla saklayabilen yeni dijital stetoskopların geliştirilmesine yol açmıştır.

Sonuç olarak stetoskop iki yüzyılı aşan tarihsel gelişimi boyunca tıbbın değişen teknolojik ve bilimsel dinamiklerine uyum sağlayarak varlığını sürdürmektedir.

*Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

**Öğr. Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi aydanndogann@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 9

18. Yüzyıl Osmanlı Tıbbında İnfertilitenin Çok Katmanlı Yapısı: Şa‘bān Şifā’ī’nin Tedbīrū’l-Mevlūd ve ‘Abbās Vesīm Efendi’nin Düstūru’l-Vesīm Adlı Eserlerinde İnfertilite Olgusunun Karşılıklı Olarak İncelenmesi

Ayşenur DALDABAN BERBEROĞLU*, Ahmet ACIDUMAN**

Amaç: Bu çalışmada, 18. Yüzyıl Osmanlı tıp kaynaklarından Şa‘bān Şifā’ī’nin [ö. 1705] *Tedbīrū’l-Mevlūd* adlı eseri ile ‘Abbās Vesīm Efendi’nin [ö. 1760] *Düstūru’l-Vesīm fi’t-Ṭıbbi’l-Cedīd ve’l-Ḳadīm* adlı eseri bağlamında infertilite olgusunun nasıl tanımlandığı ve hangi teorik çerçeveler içinde ele alındığı karşılaştırmalı olarak incelenerek infertilitenin çok katmanlı yapısının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Bu çalışmada, ‘Abbās Vesīm Efendi’nin *Düstūru’l-Vesīm fi’t-Ṭıbbi’l-Cedīd ve’l-Ḳadīm* adlı eserin kadın doğum ve çocuk hastalıklarına dair ikinci kitabında yer alan ‘Fī’l-‘uḳr ve’l-ımtinā‘u’l-ḥaml’ başlıklı bölümünü incelemek üzere İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Ragıp Paşa Koleksiyonu nr. 946’da kayıtlı bulunan nüsha kullanılmış olup, ilgili bölümdeki bilgiler eserin ulaşılabilen diğer nüshaları olan İstanbul Arkeoloji Müzesi nr. 725 ve Beyazıt Umumi Kütüphanesi nr. 4097 kayıtlı nüshalar ile kontrol edilerek çağdaş Türkçe çeviri yazısı hazırlanmıştır.

Bahsedilen bu eserin konuyla ilgili içerdiği bilgiler, Şa‘bān Şifā’ī’nin *Tedbīrū’l-Mevlūd* adlı eseriyle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu inceleme sırasında ise Sabahat Atar’ın (2025) *Ayaşlı Şa‘bān Şifā’ī’nin Tedbīrū’l-Mevlūd Adlı Eseri ve Türk Tıp Tarihi Açısından Önemi* başlıklı doktora tezinde yer alan çeviri yazısından yararlanılmıştır.

Bu aşamadan sonra, infertilitenin tanımlanması, kavramsallaştırılması ve infertiliteye neden olan çok boyutlu etkenlere dair açıklamalar iki metin göz önünde bulundurularak değerlendirilmiş ve iki metnin benzerlik ve farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bulgular ve Sonuç: Yapılan inceleme sonucunda, infertilitenin tek bir nedene indirgenmediği, mizac dengesizlikleri/bozuklukları, erkek ve kadın menisinin nitelikleri, kadın ve erkek üreme organlarının yapısal özellikleri, beden genel dengesi ve çiftler arasındaki cinsel uyuma ilişkin etkenler üzerinden çok boyutlu bir biçimde ele alındığı görülmüştür. Bunun yanı sıra elde edilen bulgular, ‘Abbās Vesīm Efendi’nin infertiliteye ilişkin değerlendirmelerinde Şa‘bān Şifā’ī’nin metninden etkilendiğini düşündüren güçlü benzerlikler bulunduğunu ve bununla birlikte bazı farklılıklar da ortaya koyduğunu göstermektedir.

*Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Tarihi ve Etik AD, Ankara, Türkiye/ Arş. Gör. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, ayse.dal.95@hotmail.com / aysenur.daldabanberberoglu@istanbul.edu.tr

**Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 10

Prof. Dr. Ferruh Dinçer Veteriner Hekimliği Tarihi Müzesi Fotoğraf Arşivinin Dijitalleştirilmesi ve Tematik Sınıflandırılması

Aytaç ÜNSAL ADACA*, Loujen ALABDULWAHABALHAZORI**, Ceren BAŞYİĞİT***

Veteriner hekimliğin kurumsal hafızasının korunması ve sürdürülebilirliği açısından görsel arşivlerin dijitalleştirilmesi önemli görülmektedir. Bu çalışma, Prof. Dr. Ferruh Dinçer Veteriner Hekimliği Tarihi Müzesi arşivinde bulunan fotoğraf koleksiyonunun korunması, dijitalleştirilmesi ve tematik olarak sınıflandırılmasını amaçlamaktadır.

Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından Ekim 2025 tarihinde dokuz ay süreyle desteklenen proje kapsamında Müze arşivinde yer alan fotoğraflar öncelikle fiziksel koruma sürecinden geçirilmiştir. Bu süreçte toz temizliği, yüzey temizliği, yırtık onarımı ve kıvrık düzeltme gibi temel konservasyon işlemleri uygulanmıştır. Ardından fotoğraflar içerik analizine göre tematik kategorilere ayrılmış ve etiketlenmiştir. Sınıflandırma süreci üç tema üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Fotoğraflar ilk temada veteriner hekimliği eğitim kurumları, araştırma enstitüleri, kesimhaneler, çiftlikler ve haralar gibi mekânlara göre kategorize edilmiştir. İkinci temada akademisyenler, askerî veteriner hekimler ve sivil veteriner hekimler gibi mesleki unvanlar temel alınmıştır. Üçüncü temada ise veteriner hekimlerin sosyal yaşamı, yurt içi ve yurt dışı teknik geziler, ulusal ve uluslararası akademik toplantılar ile çeşitli tören ve etkinlikleri içeren tematik gruplar oluşturulmuştur.

Her tema altında çok sayıda alt tema oluşturulmuş ve fotoğraflar bu alt temalar doğrultusunda yeniden sınıflandırılmıştır. Mart 2026 itibarıyla birinci temada 15 alt tema kapsamında yaklaşık 300 fotoğraf, ikinci temada 35 alt tema kapsamında yaklaşık 500 fotoğraf ve üçüncü temada 10 alt tema kapsamında yaklaşık 200 fotoğraf olmak üzere toplamda 1000’i aşkın fotoğraf envantere kaydedilmiştir. Bununla birlikte dijitalleştirme, sınıflandırma ve envanterleme çalışmaları proje kapsamında devam etmektedir.

Çalışmanın tamamlanmasıyla birlikte fotoğrafların akademik, kültürel ve eğitimsel çalışmalarda kullanılmasına olanak sağlayacak bir dijital katalog oluşturulması hedeflenmektedir. Bu girişim, veteriner hekimliği tarihine ait nadir görsel materyallerin korunması ve araştırmacıların erişimine sunulması açısından Türkiye’deki ilk örneklerden biri olma potansiyeli taşımaktadır. Bu yönüyle proje, veteriner hekimliği mesleğinin tarihsel gelişimini görünür kılmaya, mesleki hafızanın korunmasına katkı sağlama ve dijital müzecilik uygulamalarının gelişimini destekleme açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır.

*Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veterinerlik Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı aytacunsal@ankara.edu.tr

**Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi

***Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 11

Eskişehir Sağlık Tarihinde Bir Cerrahın İzleri; TCDD ve Hususi Hastane Yıllarıyla Opr. Dr. Ayhan Arıkan

Ayten ARIKAN*

Dr. Ayhan Arıkan 1953 yılında tıp fakültesinden mezun olduğunda ilk olarak serbest hekim olarak Konya/Karaman'da, askerlik sonrası da Van/Erciş'de çalışmıştır. 1957 yılında Eskişehir DDY hastanesinde Genel Cerrahi asistanı olarak ihtisas yapmış, uzmanlığını aldıktan sonra da devam ederek emekliliğine kadar Cerrahi klinik şefi olarak (1982) burada çalışmıştır. Aynı zamanda arkadaşları ile birlikte Eskişehir Hususi Hastanesi'ni açıp Eskişehir halkına hizmet etmiştir.

Bu çalışmamızda 1957- 1982 yılları arasında (25 yıl) Eskişehir'de hekimlik yapan Ayhan Arıkan'ın yaptığı hizmetler ve etkileri araştırılacaktır.

Anahtar kelimeler: Eskişehir DDY Hastanesi, Eskişehir özel sağlık kuruluşları, "Operatör Dr. Ayhan Arıkan", Eskişehir, Dr. Ayhan Arıkan, Eskişehir Tabip Odası,

*Dr. Öğr. Üy. (PhD), Yeni Yüzyıl Üniv. Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD Başkanı
ayten.arikan@yeniuyuzyl.edu.tr

S 12

Bahreyn'de Tıbbi Uygulamaların Tarihi: Sağlık Kurumları ve Yerel Pratikler

Başak ÖZORAL*, Oya DAĞLAR MACAR**

Bu çalışma, Bahreyn'deki sağlık uygulamaları ve tıbbi kurumları kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Araştırma, bölgedeki hastaneler, klinikler, uygulanan tedavi yöntemleri ve yaygın hastalık türleri üzerine odaklanmaktadır. Elde edilen bulgular, Bahreyn'deki sağlık pratiklerinin yerel ihtiyaçlar, toplumsal yapı ve çokkültürlü etkileşimler doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir. Osmanlı yönetimi, bölgedeki sağlık kurumlarının örgütlenmesine sınırlı bir çerçeve sağlamış olsa da, günlük sağlık hizmetlerinin temelini yerel uygulamalar ve İslami tıp geleneği oluşturmaktadır. Araştırma, sağlık kayıtları ve belgeler üzerinden, tedavi yöntemlerinin çeşitliliği, hastane işleyişi ve hastalık yönetimindeki yerel pratikleri detaylandırmaktadır. Bulgular, Bahreyn'in Osmanlı dönemi sağlık tarihi açısından özgün bir profil sunduğunu ve tıbbi uygulamaların merkezi politikalar ile yerel ihtiyaçlar arasında sürekli bir müzakere ile ortaya çıktığını ortaya koymaktadır. Bu çalışma, bölgesel tıp tarihinin anlaşılmasına ve Körfez'de Osmanlı etkisinin sağlık alanındaki yansımalarının incelenmesine katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bahreyn, Arap ülkelerinde Osmanlı dönemi, bölgesel tıp tarihi

*Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü bozoral@ticaret.edu.tr

**Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 13

Sinop Zeytininin Sürdürülebilirliğinin Sağlanması Çalışmaları ve Sinop Amforaları

Betül BAKIR*, İbrahim BAŞAĞAOĞLU**

Tarihte zeytinyağı, yemek kültüründen önce sağlık ve hijyen amaçlı kullanılmıştır. Roma Döneminde asklepionlarda, daha sonraları Türkler arasında halk folkloründe kullanımı oldukça yaygındı. Homeros, Dioscorides ve Galenos gibi antik dönem hekimlerinin eserlerinde, tabletlerde, Evliya Çelebi gibi birçok ünlü Türk gezgini ve Batıdan gelen yabancı gezginlerin seyahatnamelerinde zeytinyağının dahili ve harici hastalıklarda kullanımından ayrıntılı olarak bahsedilmektedir. İbn-i Sina, Orta Asya'lı bir hekim olmasına rağmen "El Kanun Fi't Tıp", kitabında kaliteli zeytinyağının hangi aşamalarda nasıl uygulanacağını ve kullanım miktarlarını vererek terakibler, merhemler, yağlar önermiştir.

Sinop'ta antik dönemlerden beri halk folkloründe ilaç olarak kullanılan zeytinyağına olan ilgi cumhuriyet döneminde zeytin ağaçlarının kesilerek yok edilmesiyle azalmış, hatta tıbbi kullanım alanı unutulmuştur. Eski dönemlerden kalan yazma, mektup, vasiyetname, makale gibi değerli kağıtları arşivlerinde saklayan Sinop'lu koleksiyonerlerden elde ettiğimiz bilgiler ışığında yirminci yüzyılın ortalarına kadar evlerde kişilerde basit kırık-çıkık ve yaralanmalar için belli miktarda zeytinyağını mutlaka buldukları görülmüştür.

Bu nedenle, günümüzde yok olmaya maruz kalan Sinop zeytin florasının sürdürülebilirliği, yeni nesillere aktarılması ve antik dönemlerdeki değerine kavuşması için kamu kurumları, belediye ve sosyal derneklerle işbirliği yapılarak, tarafımızca canlandırma, yöresel zeytini çoğaltma, yeni nesile tedavide kullanımlarını aktarma çalışmaları yapılmaktadır.

Antik dönemlerde Sinop, zeytin ve zeytinyağının yüksek miktarda üretilerek deniz ticaretiyle Rusya, Doğu Karadeniz'de Kolhis (Gürcistan), batıda Romanya, güneyde Akdeniz ülkeleri ve kolonilerine amforalarla ihraç edildiği önemli limanlardan biriydi.

Bu çalışmada kaybolmak üzere olan Sinop zeytin cinslerinin yeniden canlandırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması çalışmalarına değinilecek ve dünyaca ünlü geleneksel, sağlıklı zeytinyağı taşıma küpleri, Sinop amforalarından ve pitoslardan da bahsedilecektir.

*Doç. Dr., Balıkesir Üniv. Mimarlık Fak., Mimarlık Bölümü, Restorasyon A.B.D.

betul.bakir@balikesir.edu.tr

**Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 14

Veteriner Rejeneratif Tıpta Mezenkimal Kök Hücre Tedavilerinin Tarihsel Temelleri ve Klinik Uygulamaları: Süreyya Tahsin Aygün'ün Bilimsel Mirası ve Yenilikçi Yaklaşımı

Bülent H. BAŞARAN*

Rejeneratif tıp, veteriner hekimlikte kas-iskelet, nörolojik, oftalmolojik ve renal hastalıkların tedavisinde kök hücre temelli yaklaşımların geliştirilmesiyle son yıllarda önemli bir dönüşüm alanı haline gelmiştir. Ancak bu alanın kavramsal ve metodolojik temelleri, daha erken dönem laboratuvar temelli hücresel araştırmalara dayanmaktadır. Bu çalışma, erken dönem deneysel veteriner araştırmaları ile günümüzdeki mezenkimal kök hücre (MSC) tedavileri arasındaki tarihsel ve bilimsel sürekliliği incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma, tarihsel literatür analizi ile güncel klinik çalışmaların birlikte değerlendirildiği nitel bir inceleme olarak kurgulanmıştır. Bu kapsamda, Süreyya Tahsin Aygün'ün veteriner hekimlikte laboratuvar temelli biyomedikal yaklaşımın gelişimine katkıları ile 2000'li yıllardan itibaren uluslararası literatürde yer alan MSC uygulamaları (tendon iyileşmesi, osteoartrit tedavisi ve diğer rejeneratif yaklaşımlar) analiz edilmiştir. Ayrıca Türkiye'de güncel klinik uygulamalar bağlamında Cem Perk'in kök hücre tedavilerine yönelik yenilikçi uygulamaları değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgular, MSC temelli tedavilerin parakrin etki, immünomodülasyon ve doku onarımını uyarma mekanizmaları yoluyla veteriner tıpta etkili bir rejeneratif yaklaşım sunduğunu göstermektedir. Klinik çalışmalar, özellikle osteoartrit ve kas-iskelet sistemi hastalıklarında yüksek iyileşme oranlarına işaret ederken; oftalmolojik ve nörolojik alanlarda da umut verici sonuçlar ortaya koymaktadır. Türkiye'de geliştirilen bölgeye özgü uygulama tekniklerinin tedavi etkinliğini artırdığı gözlemlenmiştir.

Bu veriler doğrultusunda, çalışmada veteriner rejeneratif tıbbın gelişimi “deneysel hücresel araştırmalar – kök hücre biyolojisinin gelişimi – translasyonel araştırmalar – klinik uygulamalar” şeklinde dört aşamalı bir süreklilik içinde değerlendirilmiştir. Bu süreklilik, Süreyya Tahsin Aygün'ün bilimsel altyapıyı oluşturan yaklaşımı ile Cem Perk'in klinik yenilikleri arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, veteriner rejeneratif tıbbın gelişimi yalnızca güncel biyoteknolojik ilerlemelerle değil, aynı zamanda erken dönem bilimsel yaklaşımların sağladığı altyapı ile açıklanmalıdır. Bu bağlamda Aygün'ün bilimsel mirası, günümüzde kök hücre temelli tedavilerin anlaşılması ve geliştirilmesi açısından önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Bununla birlikte, hücre hazırlama süreçlerinin standardizasyonu, uzun dönem klinik verilerin artırılması ve düzenleyici çerçevelerin geliştirilmesi, alanın geleceği açısından temel gereklilikler olarak öne çıkmaktadır.

*Uzman Veteriner Hekim, Londra Üniversitesi, Londra-İNGİLTERE bulentbasaran@hotmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 15

Kamu Sağlığı Bağlamında İstanbul'daki Köpek İtlafı ve Dr. Remlinger'in Yazısı

Burak ALTUNSOY*

Osmanlı Devleti'nin son dönemde izlediği halk sağlığı politikalarının en önemli tezahürünü, bulaşıcı hastalıklara karşı girişmiş olduğu mücadele ile müşahade etmekteyiz. Bu açıdan başta kolera, çiçek ve frengi olmak üzere pek çok bulaşıcı hastalık, devletin müdahale ve mücadele edeceği hastalıklar arasında yer almaktaydı. Yine son dönemde Daülkelb Tedavihanesi'nin açılması ile müşahhas hale gelen kuduz ile mücadele devletin halk sağlığı politikasının bir vechesini oluşturmaktaydı. Önleyici bir tedbir olarak başkentte köpeklerin itlafına yönelik gerçekleştirilen çalışmalar, gerek Sultan II. Abdülhamid döneminde gerek İttihat ve Terakki Cemiyeti zamanında oldukça tartışılan konuların başında gelmiştir. Başlangıçta şehirlerin modern bir görünüm kazanması bağlamında değerlendirilen ve dönemin yazarları tarafından canhıraş bir şekilde savunulan itlaf fikri, bir süre sonra halk sağlığının mütemmim bir cüzü addedilerek meşruiyet zemini kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu noktada çeşitli zamanlarda köpeklerin itlafına yönelik girişilen faaliyetlerin doruk noktası, 1910 tarihli Hayırsızada Sürgünü olarak kayıtlara geçen olayla yaşanmıştır. Bu bildiriye, bahsi geçen köpek sürgünü/itlafından hemen önce 15 Nisan 1910 tarihinde Dr. Paul Remlinger'in "Bulletin Medical de Constantinople" gazetesinde kaleme aldığı bir yazı odak noktaya oturtulacaktır. İstanbul'daki köpeklerin itlafına dair yöntemler ve gerekçeler öne süren bu yazının, birkaç ay sonra gerçekleşen meşhur köpek sürgünü ile bir ilişkisi olup olmayacağı değerlendirilecektir. Böylece başkent'in halk sağlığı cephesinden ele alınan köpek sürgünü meselesinin temelinde, ülkeye Fransa'dan gelen uzmanların etkisi tartışılacaktır.

*Dr., Yalova Üniversitesi İTBF Tarih Bölümü, burakaltunsoy13@gmail.com

S 16

Tıbbiyeli Bir Aydın: Hikmet Kıvılcımlı'nın Hekimlik Kimliği ve Toplumsal Duruşu

Burcu ÖZDEMİR*

Hikmet Kıvılcımlı, 1902 yılında Priştine'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Balkan coğrafyasında tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmiş; 1920 yılında İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'ne sınavla girmiştir. 1922 yılında işgal altındaki İstanbul'da öğrenci hareketleri içinde aktif rol almış; 1925 yılında mezun olmuştur. Geç Osmanlı döneminde modern tıp eğitimi veren bu kurum, onun mesleki formasyonunun temelini oluşturmuştur. Hekim unvanını aldıktan sonra mesleki faaliyetlerini Cumhuriyet'in erken dönem yıllarında çeşitli görevler çerçevesinde sürdürmüştür.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

Arşiv belgeleri ve resmî kayıtlar, öğrencilik yıllarında Türkiye sosyalist hareketi içinde aktif yer alması nedeniyle çeşitli yaptırımlarla karşılaştığını ve dönem dönem cezaevinde kaldığını göstermektedir. Buna karşın hekimlik kimliğini yaşamı boyunca sürdürmüş; İç Hastalıkları alanında uzmanlaşarak mesleki çalışmalarına devam etmiştir. Askerî hizmeti ve farklı bölgelerdeki görevlendirmeleri, hekimlik pratiğinin dönemin siyasal ve kurumsal koşulları içinde şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, Kıvılcımlı'nın tıbbi kimliğini ve mesleki pratiğini tarihsel bağlamı içinde incelemektedir. Araştırma; Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi Arşivleri, Türk Tıp Tarihi Kurumu Arşivleri, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivleri, Osmanlı Arşivleri (BOA), Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü (USTE) Arşivi'nde yer alan el yazması notları, sözlü tarih görüşmeleri, reçeteler, tıp ders notları, kişisel belgeler ve fotoğraflar ile ilgili ikincil literatüre dayanmaktadır.

*Öğr. Gör. / Doktora Öğrencisi, Biruni Üniversitesi / Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,
burcuozdemir68@gmail.com

S 17

Tıbbiye İdadisindeki Eğitim Hakkında Aralık 1877'de Seraskerlikte Toplanan Komisyona Sunulan Rapor

Burhan AKGÜN*

1877'de Seraskerlik'te Mekteb-i Tıbbiye'deki Fransızca öğretiminde reformlar yapmak amacıyla kurulan Komisyon, üç kişiden oluşan bir alt komisyona Tıbbiye İdadisi'nin durumunu araştırma görevi vermiştir. İstefan Aslanyan Efendi, Rıfat Bey ve Hovsep Nurican Efendiden oluşan bu alt komisyon Aralık 1877 başında Kuleli kışlasında bulunan idadiye gelerek gözlem yaparak bir rapor oluşturmuştur.

Raporun içeriğinde okula öğrenci kabul yöntemleri, mevcut öğrencilerin sınıflara dağılımı, her sınıf için müfredat bilgisi, her sınıftan rastgele seçilmiş öğrencilerle görüşülerek tespit edilen öğrencilerin eğitim seviyeleri, öğretim yöntemleri ile kullanılan alet ve edavat ile okulda uygulanan sınavlar gibi başlıklara ait gözlem ve tespitlere yer verilmiştir.

Başlangıçta Tıp Mektebinin içinde yer alan hazırlık kısmının daha sonra ayrılarak ayrı bir okula dönüştürülmesinin pek Fransız dili eğitiminde pek faydalı olmadığını, daha sonra buna takviye amacıyla oluşturulan Tıp Rüşdiyesinin de amaca ulaşmadan kapatılmasının ve diğer tüm rüşdiyelerden Tıp Mektebi'ne öğrenci kabulünün eğitime büyük zarar verdiğini belirten raporun son kısmında çözüm ve önerilere yer verilmiştir. Raporun -Aralık 1877'de sunulmuşken- 1879 yılında Merkezi Tipografi ve Litografi matbaasında Fransızca olarak basılması tespit ve önerilerinin kabul gördüğünü düşündürmektedir. Bu bildiri de hem bu rapor tanıtılacak hem de raporun ilerleyen yıllardaki tıp eğitimine nasıl katkılar yaptığı üzerinde durulacaktır.

*Uzm. Dr., Gaziosmanpaşa İlçe Sağlık Müdürlüğü - İstanbul, drburhanakgun@yahoo.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 18

Darülfünun-ı Osmani Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti Heyet-i İdaresi Müzakerat Zabıtnameleri Defterleri

Cem Hakan BAŞARAN*

Darülfünun-ı Osmani Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti 1 Mart 1326 (14 Mart 1910) tarihinde azaları arasında kardeşlik hukuku tesis etmek; tıbbın terakkisi için maddi ve manevi gerekli icraatı ortaya koymak; tıp fakültesi talebelerinin taleplerini ilgili mercilere iletmek; azaları arasında eğitim materyallerine ihtiyacı olanlara bunları temin etmek; halkın menfaati ve aydınlanmasına katkıda bulunacak sıhhi ve fenni konferanslar düzenlemek; fakülte muallimleri, sair hekimler ve cemiyet azası arasında kuvvetli ve sürdürülebilir bir hukuk ve rabıta tesis etmek; Osmanlı memleketi dahilinde bulunan diğer tıp fakülteleri öğrencileri için bir istinat ve iştirak merkezi olmakla onların merkezle olan ilişkilerini kolaylaştırmak hedefleriyle kurulmuştur. Cemiyet'in idare heyeti azalarından ve bir dönem reisliğini yapan Dr. Fahreddin Kerim Gökay'ın terekesinden çıkan bu defterler Dr. Şeref Etker koleksiyonundadır.

Defterler Cemiyet'in 21 Mayıs 1917--12 Kasım 1919 tarihleri arasındaki müzakerelerinin zabıtlarını ve murahhas kayıtlarını içermektedir. 1917'de Cemiyet'in idare heyetinde Şükrü Eflatun (reis), Asım Turgut (reis-i sani), Fikri, Memduh Necdet, Ziya, Abdullah Fazıl, Süleyman Rıfkı, Fahrettin Kerim, Rıza ve Abdülkadir beyler bulunmaktadır. 1919'da ise cemiyetin reisi Dr. Fahreddin Kerim Gökay'dır.

Sözlü sunumda özel koleksiyonda iki defter halinde bulunan bu müzakere zabıtlarıyla birlikte Cemiyet'in tarihi, gündem, icraat, faaliyet ve etkinliği tanıtılacaktır.

*Araş. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fak. Tıp Tarihi ve Etik AD,
cemhakanbasaran@gmail.com

S 19

Sporda Doping'in Tarihsel Gelişimi ve Biyomedikal Bilginin Araçsallaştırılması

Cemal Hüseyin GÜVERCİN*

Doping, sporcuların performanslarını artırmak amacıyla, insan vücudunda normalde bulunmayan maddelerin veya fizyolojik araçların dışarıdan alınması olarak tanımlanmaktadır. Hem sporcuların sağlığı üzerinde yarattığı riskler hem de sporun ruhunu ve etik temellerini zedelemesi nedeniyle günümüzde yasaklanmıştır. Bu bağlamda çalışma sporda doping'in tarihsel süreç içinde nasıl bir dönüşüm geçirdiği ve bu dönüşümün biyomedikal, etik ve kültürel açıdan nasıl değerlendirilebileceği sorusuna odaklanmaktadır.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

Sportif aktivitelerde performans artırıcı maddelerin kullanımı, tarihsel süreçte 20. yüzyılın başlarına kadar teşvik edilen veya kabul gören bir uygulama olmuştur. Bu tür uygulamaların kökeni mitolojik ve antik dönemlere kadar uzanmakta olup, "güç artırıcı beslenme" anlayışı çerçevesinde çeşitli bitkisel ve hayvansal ürünlerin yanı sıra farklı drogların kullanıldığı bilinmektedir. Antik Yunan'da sporculara bu amaçla şaraplar, mantarlar verilmiş, hayvan kalbi ve testisi yemeleri önerilmiştir. Romalılar döneminde gladyatörlere güç artırıcı karışımlar verilmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte alkol, striknin, kafein gibi kimyasal maddelerin kullanımı yaygınlaşmıştır. 1904 St. Louis Olimpiyatları'nda sporculara striknin verilmesi ve dopingin yaygın hale gelmesi dikkat çekici olmuş ve 1928'de Uluslararası Atletizm Federasyonu bu tür maddelerin kullanımını ilk kez yasaklamıştır. 1960'larda amfetamin, anabolik steroidler gibi sentetik ilaçların yaygın kullanımı ve sporcu ölümleri, zorunlu doping testlerinin yapılmasında dönüm noktası olmuştur. 1970 ve 1980'li yıllar testosteron benzeri maddelerin yoğun kullanımı nedeniyle "steroid çağı" olarak anılırken, 1990'larda eritropoietin gibi kan güçlendirici ajanlar ön plana çıkmıştır. 1999'da Dünya Anti-Doping Ajansı'nın (WADA) kurulması küresel ölçekte düzenleme açısından önemli bir adım olmuştur. 2000'li yıllar sentetik uyuşturucuların yaygınlaştığı ve spor oyunlarında büyük doping skandallarının, soruşturmaların ve sıkı yaptırımların arttığı yıllar olmuştur. Biyomedikal bilginin artmasına paralel olarak insan bedenine yönelik müdahaleler, giderek performansın artırılmasına yönelik araçsal bir nitelik kazanmış; bu durum hem sporun adil rekabet ilkesini hem de tıbbın etik sınırlarını tartışmalı hale getirmiştir. Doping sadece bir etik ihlal değil, tarihsel olarak bedene müdahale pratiği olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, sporda dopingin tarihsel dönüşümünü tıp tarihi perspektifinden incelemek ve bu dönüşümün biyomedikal, etik ve kültürel boyutlarını ortaya koymaktır.

Anahtar sözcükler: Sporda dopingin tarihi, biyomedikal dönüşüm, performans artırıcı uygulamalar, spor etiği, tıbbın araçsallaştırılması

*Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD, cemalcin@yahoo.com

S 20

"Tifo Vakaları Çoğaldı, Tedbirli Bulunmak Lazım": Basında 1937 İstanbul Tifo Salgını

Ceren Gülser İLİKAN RASİMOĞLU*

1937 yılında İstanbul'da görülen tifo salgını, erken Cumhuriyet döneminde basının halk sağlığı söylemini nasıl şekillendirdiğini göstermesi açısından önemli bir örnektir. Tifo, 1930'lu yıllar içinde en yoğun şekilde 1937'de görülmüş, özellikle yaz aylarında Fatih, Eyüp, Kumkapı gibi semtlerde vakalar artmıştır. Salgının yayılması üzerine Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Refik Saydam İstanbul'a giderek incelemelerde bulunmuştur. Tifonun kentin altyapı eksikleriyle ve sosyoekonomik sorunlarla ilişkili bir sağlık sorunu olduğu saptanmış; dönemin hekimleri tifonun kalıcı olarak ortadan kaldırılmasının kanalizasyon ve gıda güvenliği gibi sorunların çözülmesiyle mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Ancak bu yapısal önlemlerin kısa vadede alınamayacağı göz

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

önünde bulundurulurken daha çok aşı kampanyaları, su kaynaklarının denetimi gibi koruyucu ve sınırlayıcı uygulamalara yönelinmiştir.

Bu çalışma, salgın sırasında hem hastalığın seyri hem de basın aracılığıyla yürütülen halk sağlığı ve hijyen propagandasını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Dönemin basınında yer alan haberler, salgının boyutlarına ilişkin hem resmi hem de gayri resmî bilgi dolaşımını ortaya koymaktadır. Gazete haberleri ve köşe yazıları bir yandan aşının önemini vurgulayıp halkı teşvik etmeyi amaçlamakta, diğer yandan temiz suya erişim, güvenli gıda tüketimi ve kişisel hijyeni vurgulamaktadır. Tifonun bulaş yolları sade bir dille anlatılarak, gündelik yaşamda alınabilecek önlemler aktarılmıştır. Gazete başlıkları ve görsel materyaller salgının ciddi bir halk sağlığı sorunu olarak çerçevelerken kamuoyunda sorumluluk duygusunun artması hedeflenmiş; böylece basın, devletin sağlık politikalarıyla paralel bir şekilde hareket ederek, salgının kontrol altına alınmasında önemli bir iletişim kanalı haline gelmiştir.

*Dr. Öğ. Üyesi, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, İstanbul.
ceren.rasimoglu@acibadem.edu.tr

S 21

II. Meşrutiyet Döneminde Yayınlanan "Kapûdânın Rehber-i Tıbbîsi" Adlı Çeviri Eserin İncelenmesi

Eda Gülşen GÖMLEKSİZ*

İngiltere'de tüccar gemileri kaptanlarına yönelik olarak hazırlanmış bu eser, Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Mülâzım-ı Evvelerinden Ahmed Rasim tarafından İngilizceden tercüme edilmiştir. Çeviri eser, Cemiyet-i Tıbbîye-i Osmânîye'nin uygun bulması ve Şûrâ-yı Bahriye'nin 30 Mart 1909 tarihli kararı ile Bahriye Matbaası tarafından yayınlanmıştır. 234 sayfadan oluşmaktadır.

Bahriye Merkez Hastanesi Sertabibi Miralay Hakkı Şinasi Bey, ön sözünde, Türkçe'ye çevrilen bu eserin bütün kaptanlar, subaylar ve askerler için faydalı bir acil tıp rehberi olduğunu belirtmektedir. Eserde, sadece gemilerde ortaya çıkabilecek hastalıklar veya yaşanabilecek kazalardan değil, bu gibi durumların ortaya çıkmasını engelleyecek maddelerden de söz edildiği ifade edilmiştir.

Eserin içeriğinde hastalıkların engellenmesi, İngiltere'deki umumi hıfzıssıhha kararları, sargılar, bandajlar, yara ve kırıklar, zehirler, iç hastalıkları, cerrahi hastalıklar, ilaç cetvelleri, ilaç tertipleri ve bunların kullanımına dair talimat, reçeteler, hasta diyetleri, İngiltere Parlamentosunun kararları, doğum ve ölüm şadnetnameleri, yiyecek ve içecekler ile temizlik gibi konulardan bahsedilmiştir.

Çalışmada, o dönemin sağlık koşulları ve tedavi yaklaşımları çerçevesinde hazırlanmış bu eser üzerinden sağlık eğitimi almayan ancak geniş çaplı personelin sağlığından sorumlu olan gemi kaptanlarının nasıl bilgilendirildiği incelenerek günümüz koşullarına göre iş güvenliği hususunun temeli sayılabilecek bu yaklaşımlar hakkında bilgiler verilecektir.

*Dr., Beşiktaş Deniz Müzesi, gulseneda@yahoo.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 22

Tıp Tarihi Penceresinden Ahmed Midhat Efendi ve Kırkanbar Dergisi

Elif AVANER*, Nuray GÜNEŞ**

Ahmed Midhat Efendi (1844-1912) Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşamış, "Hace-i Evvel", "yazı makinası" lakaplarıyla anılan ve toplumun bilgilenmesi için birçok yazı, roman, kitap ve gazete çıkarmış önemli bir isimdir. Halkın eğitilmesi için çıkardığı dergilerden birisi de Kırkanbar (Kırkambar) adlı dergidir. 1873-1876 yılları arasında çıkarılan dergide tarih, coğrafya, edebiyat, felsefe, din, psikoloji, tıp gibi alanlarda yazılar neşredilmiştir.

Çalışmanın amacı; Ahmed Midhat Efendi'nin Kırkanbar mecmuasında kaleme aldığı tıp, eczacılık, hıfzısıhha konularındaki yazıların tespit edilerek incelenmesi ve yazıldığı dönem bağlamında halk sağlığı eğitimine ilişkin uygulamaların araştırılmasıdır. Bu bağlamda söz konusu derginin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı kataloğunda yer alan 34 sayısı çalışmaya dahil edilmiştir.

Dergide ele alınan konular arasında; salgın hastalıklar, karantina, aşı, özbakım ve hijyen, müskiratın zararları, yiyeceklerin hazmı, çocuk sağlığı, kontrolsüz ilaç kullanımının zararları, yeni buluşlar vb. yer almaktadır. Halkın anlayacağı şekilde sağlığın korumasına ilişkin temel bilgilerin öğretildiği bu derginin, sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi için yapılan ilk çalışmalardan biri olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Midhat Efendi, Kırkanbar, Halk Sağlığı, Tıp Tarihi.

*Dr., Sağlık Bakanlığı, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Tıp Tarihi ve Etik A.D., avanerelif@gmail.com

**Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Deontoloji Ana Bilim Dalı, Ankara

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 23

Kore Savaşının İlk Yılında Birinci Kore Türk Silahlı Kuvvetleri Sıhhi Hizmetlerine Bir Bakış

Emin Murat CANGER*, Ahmet ACIDUMAN**

Amaç: Askeri ve de siyasi tarihimizde önemli bir yeri olan Kore Savaşının ilk döneminde sağlık cephesinde neler yaşandığını ortaya koymaya çalışmaktır.

Giriş: İkinci Dünya Savaşından sonrasında Kore yarımadasında 38. Paralelin güneyinde yer alan Kore Cumhuriyeti toprakları 25 Haziran 1950 tarihinde kuzeydeki Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (KDHC) birlikleri tarafından işgale edilmeye başlandı. Birleşmiş Milletlerin destek çağrısına uyan Türkiye Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler Kore Türk Silahlı Kuvvetleri (BMKTSK) olarak adlandırılan takviye edilmiş piyade alayından oluşan bir kuvveti Kore'ye gönderme kararı aldı. Tuğg. Tahsin YAZICI BM Kore TSK komutanı, P. Alb. Celal DORA 241. P. A. K. olarak atandı. Birlik kafileler halinde İskenderun'dan beş ABD gemisi ile yola çıktı ve 10 Ekim 1950'de Kore'ye ulaştı. Sıhhiye unsurları komutanlığa bağlı bir sıhhiye bölüğü ile alay karargâhı ve tabur kuruluşlarında da birer sıhhiye takımından oluşmaktaydı. Mevcudu 5 subay 168 erbaş ve erden oluşan sıhhiye bölüğü üç takımdan oluşmakta, bölük komutanı BMKTSK başhekimliği görevini de deruhte etmekteydi. Sıhhiye takımları ise iki subay, dört sıhhiye gediklisi ve yedi erden müteşekkildi. İlk anda kullanılmak üzere Türkiye'den sıhhiye malzemesi götürüldü. Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin KDHC güçlerini kuzeye, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) sınırına doğru sürmeye yönelik taarruzları, ÇHC kuvvetlerinin de savaşa dâhil olmasıyla durdu ve geri çekilme süreci başladı. Bu dönemin en belirgin mücadelesi olan Kunuri Savaşları sırasında sıhhiye personeli de özveriyle mücadele etti ve aralarında Tbp. Kd. Ütğm. Halil ERDOĞAN'nın da olduğu pek çok personeli şehit oldu. Kunuri'den çekilme sırasında dahi yaralılara müdahaleye devam edildi. Geri çekilme ve toparlanmadan sonra tekrar muharebeler ve istirahat dönemlerinde de BM Kore TSK birlikleri bünyesinde bulunan sıhhiye birlikleri de görevlerini yerine getirdiler.

Sonuç: Kurtuluş Savaşından sonra ilk defa bir sıcak savaşa, kendine yetebileceği düşünülen bir yapıda olan ve kısa sayılabilecek bir süre içerisinde hazırlanmak zorunda kalınan bir teşkilatla girildi ve savaşın ilk döneminde üstün sayıdaki düşmana karşı verilen mücadelede sıhhiye unsurları da gereken çabayı göstermiştir.

*Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi, emcanger@erciyes.edu.tr

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 24

Halep Bimarhanelerinden Günümüze Yansımalar: Argun Bimarhanesi Tarihi ve Güncel Durumu

Eray Serdar YURDAKUL*, Sercan KÜRKLÜ**, Fatih NAMAL***

Bimaristanlar, İslam medeniyetinin tıp mirasında sadece tıbbi müdahale merkezleri değil aynı zamanda siyasi, sosyal, ekonomik ve mimari dinamiklerin kesiştiği çok boyutlu kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kurumların tarihsel evrimini ve medeniyet içindeki rolünü bütüncül bir perspektifle anlayabilmek için yazılı kaynakların yanı sıra arkeolojik verilerle desteklenen disiplinlerarası bir yaklaşım elzemdir.

Tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Halep'de Eyyübi, Zengi, Memlük ve Osmanlı dönemlerinden kalma zengin vakıf mirasına sahiptir. Bu vakıf eserler arasında iki tane Bimaristan görülmektedir. Biri Zengi hükümdarı Nureddin Şehid (511-569 Hicri) tarafından yapılan Nuri Bimaristanı diğeri ise 1354 (755 Hicri)'te Memlük prensi Argun el-Kamili tarafından yaptırılan Argun Bimaristanıdır. Argun Bimaristanı dört iç avlu etrafında dizili odalardan oluşmaktadır. İnce taş detayları ve sıkı geometrik modüler düzeni ile özellikle psikiyatri tarihi ve müzikle tedavi dendiğinde İslam medeniyetinin zirve noktalarından biridir. Bu yapı, hastaların sadece fiziksel değil, ruhsal şifasını da merkeze alan devrimsel bir mimariye sahiptir.

Bu bildiri, Argun Bimaristanı'nın tıp tarihindeki özgün yerini ve güncel durumunu ele almaktadır. Çalışmanın metodolojisi, literatür taramasının ötesinde, yazarların Eski Halep bölgesinde yer alan yapıya gerçekleştirdikleri saha ziyareti ve Halep Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki araştırmalarına dayanmaktadır. Bildirinin özgün değerini artıran temel kaynak ise, 1952 Şam mezunu olan, Halep Tıp Fakültesi'nin kurucularından ve Tıp Tarihi kürsüsü hocalarından Prof. Dr. Taha İshak El Kayyali'nin (1998 yılında oğlu Dr. Saad Taha El Kayyali editörlüğünde kitaplaştırılan) nadir notları ve şifahi aktarımlardır. Bu çalışma ile literatürdeki kısıtlı bilgiler, birinci elden gözlemler ve yerel akademik birikim eşliğinde harmanlanarak güncel bir perspektif sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halep, Bimaristan, Argun Bimaristanı, Darüşşifa, Tıp Tarihi.

*Doç. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Tıp Fakültesi, erayserdar.yurdakul@sbu.edu.tr

**Dr. Öğretim Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Meslek Yüksekokulu,

***Dr. Öğretim Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Tıp Fakültesi

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 25

Yapay Zekânın Gelişimiyle Etik Yaklaşımların Dönüşümü: Tarihsel Perspektifte Türkiye Nerede

Erkan ATÇI*, Oya ÖGENLER*, Selda OKUYAZ***

Bilgi arayışı insanlık tarihi boyunca doğayı, toplumu ve kendisini anlama çabasında merkezi bir rol üstlenmiştir. İnsan beyninin karar verme süreçlerinin modellenmesiyle öğrenen ve sınıflandırma veya tahminler yapabilen yapay zeka algoritmalarının geliştirilmesi bu çabanın yansımasıdır. Alan Turing'in 1950'de test önerisiyle temelleri atılan yapay zeka, 1956'daki Dartmouth Konferansı ile araştırma alanı olarak doğmuştur. Türkiye, yapay zeka gelişimi açısından dünyanın öncü iki ülkesi olan Çin ve ABD'nin birkaç yıl gerisinden gelmektedir. Yapay zekayla bilginin hızlı dönüşümü, bireylerin algı ve düşünce yapılarını değiştirerek dijital çağın dinamiklerine uyumu zorunlu kılmıştır. Bununla birlikte yapay zekanın kendine has özellikleri çok yönlü etik sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu çalışma, yapay zekadaki gelişmeleri tarihsel bir perspektifle ele alarak, tıptaki etik sorunlar üzerinden genel etik problemlere dair çıkarımlarda bulunmayı ve Türkiye'nin bu süreçteki konumunu değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Yapay zekayla ilişkin etik sorunlar; hukuki, toplumsal ve etik değerleri kapsayan oldukça karmaşık bir yapı sergilemektedir. Ayrıca yapay zekaya yönelik abartılı ve gerçekçi olmayan beklentiler, güvenlik ve etkinlik açısından riskler doğurmaktadır. Gelişmiş ülkelerle diğer ülkeler arasındaki dijital uçurumun yanı sıra, Türkiye'nin de dahil olduğu gelişmekte olan ülkelerin kendi içlerinde de bu eşitsizlik farklı boyutlarda gözlenmektedir. Örneğin yaş, sosyoekonomik durum, cinsiyet ve coğrafi konum gibi faktörler bireylerin yapay zeka tabanlı sağlık hizmetleri dahil olmak üzere çeşitli ürün ve hizmetlere erişimini doğrudan etkileyebilmektedir. Bununla birlikte yapay zekaya uyum sağlanamaması sağlık alanı dahil nitelikli insan gücünün kaybına yol açabilmektedir. Sonuç olarak yapay zekanın tıp başta olmak üzere birçok alanda kullanımı, yalnız teknik bir dönüşümü değil, kapsamlı bir etik yeniden değerlendirme sürecini de zorunlu kılmaktadır. Tıpta ortaya çıkan etik sorunlar yapay zekanın genel kullanımına ilişkin daha geniş etik tartışmaların anlaşılması açısından önemli örnekler sunmaktadır. Bu bağlamda veri güvenliği, mahremiyet, eşitsizlik gibi çok boyutlu sorunların bütüncül politikalarla ele alınması gerekmektedir. Türkiye'nin ise dünyadaki gelişmeleri takip ederek, toplumsal dinamikleri gözetken ve etik çerçevesini güçlendiren bir yaklaşım sergilemesi kritik öneme sahiptir.

*Vet. Hek. YL. Öğr., Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

**Prof. Dr., Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD, oyaogenler@gmail.com

***Doç. Dr., Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 26

Maclise, Bourgerly ve Gray Üzerinden Victorian Dönem Anatomi Atlaslarında Kolonialist Görsel Düzenin Sorgulanması

Erol Erinç DOKUYUCU*, Şefik GÖRKEY**

Victorian dönemde anatomi atlasları, yalnızca epistemolojik materyaller değil, insan bedeninin nasıl görülmesi ve nasıl tanımlanması gerektiğini belirleyen güçlü bir görsel rejim üretmiştir. Bu çalışma, Maclise'in Surgical Anatomy'si, Bourgerly'nin Atlas of Human Anatomy'si ve Gray'in Gray's Anatomy'si üzerinden 19. yüzyıl anatomi levhalarında beden temsillerini karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır.

Maclise'in dramatik kompozisyonları ve teatral pozlamaları taşıyan estetik dili, disseke edilmiş bedeni görsel bir performans olarak kurgulamaktadır. Açılmış kas dokusunun heykelsi bir bütünlük içinde sunulmasına rağmen bedensel özneliğini yitirmemiş erkek figürler aracılığıyla beden, estetik bir form içerisinde sunulmakla birlikte erotize de edilmektedir. Bu estetik kurgu stratejisi, disseksiyonun şiddet boyutunu görünmez kılarak bedeni pasif ve üzerinde tahakküm kurulabilir bir nesneye dönüştürür; böylece görsel iktidar, bilimsel gerekçelendirmeler zemininde öznel alanları da keşfederek yeniden üretilir.

Bourgerly'de neoklasik estetiği çağrıştıran oranlar ve kanonik form üzerinden Avrupa-merkezci bir ideal beden inşa edilir; heykelsi bütünlük ve kusursuz oran vurgusu, insan bedenini kültürel olarak işlenmiş bir güzellik idealiyle özdeşleştirir. Bu noktada insan vücudu, evrenselleştirilmiş bir temsil siyaseti içerisinde tek tip bir güzellik algısı sunar. Gray'in teknik ve sade çizimleri ise estetik süslemelerden arındırılmış görünmesine rağmen, bilimsel tarafsızlık iddiası altında normatif beyaz erkek bedenini ölçülebilir, öğretilbilir ve tekrarlanabilir bir standart olarak sabitler. Bu standartlaşma, Avrupa merkezli beden formunu anatomik referans modeli haline getirerek norm üretimini kurumsallaştırır.

19. yüzyıl anatomi pratiğinin büyük ölçüde yoksul ve marjinalize edilmiş bedenlere dayanmasına karşın, bu bedenlerin atlaslarda görünmez kılınması, temsil ile üretim arasındaki çarpıcı gerilimi ortaya koymaktadır. Özellikle siyahi bedenlerin tıbbi bir ırksal politika olarak yok sayılması, sağlıklı bedenin "beyaz ve erkek" olduğu önyargısının yeniden altını çizmektedir. Bu üç yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde, Victorian anatomi atlaslarının farklı estetik stratejiler aracılığıyla kolonialist bir görsel rejimi yeniden ürettiği ileri sürülebilir.

*İntörn Dr., Koç Üniversitesi Hastanesi, İstanbul. edokuyucu19@ku.edu.tr

**Prof. Dr., Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD, İstanbul.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 27

Kadim ile Cedîd Arasında Bir Metin: Tokadî Mustafa Efendi'nin Kânûn Tercümesi Nasıl Okunmalı?

Esra AKSOY*

On yedinci ve on sekizinci yüzyıl Osmanlı tıp tarihi çalışmaları çoğunlukla Avrupa'daki "yeni tıp" gelişmeleri ve bilgi transferi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, Osmanlı ilmî çevrelerinde süreklilik arz eden teorik kabullerin ve metin üretim pratiklerinin geri planda kalmasına yol açmaktadır. Oysa aynı dönemde humoral patolojinin kurucu metinleri okutulmaya, şerh edilmeye ve yeniden dolaşıma sokulmaya devam etmiştir. Bu durum, süreklilik ve değişim ilişkisini metin merkezli bir perspektifle yeniden değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Bu çalışma, İslam tıp geleneğinin en etkili metinlerinden biri olan, İbn Sînâ'nın (ö. 1037) beş kitaptan oluşan ansiklopedik eseri el-Kânûn fi't-Tıbb'ın, on sekizinci yüzyılda Tokadî Mustafa Efendi (ö. 1782) tarafından Tahbîzü'l-Mathûn adıyla ilk kez Türkçeye tercüme edilmesini merkeze almaktadır. Asırlar boyunca medrese ve darüşşifa geleneğinde temel başvuru kaynağı olarak kabul edilen ve Latince tercümeleri aracılığıyla Avrupa üniversitelerinde uzun yıllar ders kitabı olarak okutulan Kânûn'un bu dönemde Türkçeye kazandırılması, klasik tıbbın on sekizinci yüzyıl Osmanlı ilmî dünyasındaki konumuna dair önemli perspektifler sunmaktadır. Ayrıca, Tokadî'nin farklı nüshaları ve şerhleri dikkate alarak gerçekleştirdiği bu tercüme faaliyeti, metinle kurulan ilişkinin mahiyetine dair ipuçları sunmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, Tokadî'nin Kânûn tercümesi örneğinde Osmanlı tıp tarihinde klasik metinlerin on sekizinci yüzyıldaki işlevini ve klasik Osmanlı tıbbının kadim-cedîd tartışmaları içerisindeki yerini kavramsal düzlemde tartışmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede süreklilik, seçicilik ve yeniden yorumlama kavramları merkeze alınarak klasik Osmanlı tıbbının "yeni tıp" karşısındaki konumuna dair yeni araştırma alanlarının ve yaklaşımların geliştirilmesine katkı sunulması hedeflenmektedir.

Not: Bu çalışma, TÜBİTAK ARDEB 1001 programı kapsamında desteklenen 324K370 numaralı "Yeni Bilim Karşısında Klasik Osmanlı Tıbbı: Tokadî Mustafa Efendi'nin el-Kânûn fi't-Tıbb Tercümesi Üzerine Bir Araştırma" başlıklı proje (2025-2028) tarafından desteklenmiştir.

*Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD, esra.aksoy@amasya.edu.tr

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 28

Hekim Gazetesi (İstanbul) Ağız Hıfzıssıhhası Yazı Dizisinin İncelenmesi ve Günümüz Ağız ve Diş Sağlığı Uygulamaları ile Mukayese Edilmesi

Esra BÜYÜKÇOLAK*

Milli Mücadele yılları süreli yayınlarından biri olan Hekim Gazetesi (İstanbul)'un tüm nüshalarındaki "Ağız Hıfzıssıhhası" yazı dizisi Osmanlıcadan transkribe edilmiştir. Görülmüştür ki bir asır önceki ağız ve diş sağlığı ve hekimlik üzerine düşülen notlar, verilen tavsiyeler ve uygulamaya dönük öneriler değerlendirildiğinde meseleye sebepler ve sonuçlar açısından çok yönlü yaklaşmıştır. Yazar Dr. Hasan Şükrü mesleki anlamda bir diş hekimi olmamasına rağmen büyük oranda o günün şartları itibarıyla son derece yenilikçi ve günümüz düşüncesi ile uyumlu yönlendirmelerde bulunmuştur. Günümüz anlayışı ile uyumsuz olan noktalar da tespit edilmiş ve günümüz anlayış ve uygulamalarına göre değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Yazar Dr. Hasan Şükrü'nün tüm yazı dizisinde kullandığı dil ve üslup da halk için yayımlanan bir gazetenin amaçlarına hizmet açısından ayrı olarak değerlendirilmiştir. Son olarak dikkate değer olan bir konu da yazarın bir bakteriyolog olmasıdır. Günümüzde uzmanlığın bütünden kopma gibi mühim bir sonucu ile karşı karşıya iken multidisipliner bir bakış açısı olarak değerlendirilebilecek Dr. Hasan Şükrü'nün yetkinliği, bize bıraktığı önemli bir miras olarak düşünülmüş ve bildiri de yukarıda bahsedilen konuların açıklanmasının nihayetinde bu noktaya da temas edilmesi planlanmıştır.

*Diş Hekimi, Sincan Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, esrarengiz571@gmail.com

S 29

Osmanlı Döneminde Kurulan Âlât-ı Nâzike Fabrikası'ndan Günümüz Gülhane Protez Ortez Üretim ve Uygulama Merkezine Uzanan Süreç: Arşiv Belgeleri Üzerinden Bir Faaliyet Değerlendirmesi

Fatih DOĞAN*, Fatih NAMAL**

İnsan vücudunun herhangi bir organının özellikle de bir kolun ya da bacağın tamamen veya kısmen cerrahi bir işlemle kesilerek çıkartılması işlemi olan amputasyon sonrası eksik uzvun fonksiyonlarını yerine getirebilmek ve insan yaşamını kolaylaştırmak amacıyla imal edilen aletlere protez adı verilmektedir. Literatürde protez kullanımının çok eski tarihlere dayandığı görülmektedir. Bilinen ilk protez örneğinin Antik Mısır'da MÖ 1500'lerde bir mumyaya ait ahşap ve deriden yapılmış bir ayak baş parmağı protezi olduğu bilinmektedir. Orta Çağ'ın başlarına kadar tahtadan yapılmış ahşap bacaklar ve kanca biçimindeki kollar protez olarak kullanılmıştır. Rönesans'la birlikte ünlü Fransız askeri cerrah Ambroise Paré (1510-1590), bugünkü modern protezin temelini oluşturan eklemli protezi tasarlamıştır. İlerleyen süreçte protez teknolojisi giderek gelişmiş ve 19. yy'da yeni bir boyut kazanmıştır.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

Osmanlı döneminde modern protez kullanımına 19. yy'ın sonlarında, II. Abdülhamit döneminde başlanmış ve bu dönemde Tophane-i Amire bünyesinde kurulan Âlât-ı Nâzike (Fabrikası) atölyesi ile kurumsallaşmıştır. Bu atölye I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında Gülhane Hastanesi'ne taşınmıştır. İlerleyen dönemde bu atölyenin ismi Suni Aza Müessesesi Müdürlüğü olarak değişmiş ve son olarak Protez Ortez Üretim ve Uygulama Merkezi ismini alan kurum halen SBÜ Gülhane Eğitim ve Araştırma Hastanesi bünyesinde hizmet vermeye devam etmektedir.

Bu çalışmada, Osmanlı döneminde suni uzuv imalatı amacıyla Tophane-i Âmire bünyesinde kurulan Âlât-ı Nâzike (Fabrikası) atölyesinin devamı niteliğindeki SBÜ Gülhane Eğitim ve Araştırma Hastanesi Protez Ortez Üretim ve Uygulama Merkezi'nin sergi salonu envanterinde yer alan belgeler incelenmiştir. Bu kapsamda, protez yapımında kullanılan 1927 yılına ait Osmanlıca malzeme çizelgesinin yanı sıra 1913-1942 yıllarına ait maluliyet dereceleri ve hasta sayılarını içeren çizelge, 1932-1960 yılları arasında protez uygulanan hastalara ait kayıt defterinin tanıtılması amaçlanmaktadır.

*Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Dış Hekimliği Fakültesi, Ankara, fd.cerrah@gmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Deontoloji AD

S 30

İbn-i Sina'da Ruh ve İşlevleri Üzerine Bir İnceleme: Tahbiz'ül Mathun

Fatma KESKİN*

Bu çalışmada İbni Sina'nın insan bedeninin işleyişine yönelik açıklamalarında ruh kavramının tanımı ve işlevleri incelenmiştir. Bu amaçla el-Kanun Fi't-Tıb'ın 18. yüzyılda Mustafa Tokadi Efendi tarafından Türkçe'ye çevrilen ve Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı tarafından yayınlanan Tahbiz'ül Mathun adlı eser temel alınmıştır.

Eserde ruh üzerine ayrı bir bölüm bulunmamasıyla birlikte tıbbın temelini konu edildiği ilk ciltte ve tüm eser boyunca organların çalışma prensiplerinin açıklandığı bölümlerde ruh kavramının izini sürmek ve insan bedenindeki işlevi hakkında çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Sözlükte "esmek, geçmek, gitmek, ferahlatıcı olmak, kokulu olmak" şeklinde soyut anlamları bulunan ve "canlılık veren öz" olarak tanımlanan ruh kavramı İbn-i Sina'nın felsefi eserlerinde sıklıkla metafizik bir kavram olan "nefis" ile benzer anlamda kullanılmıştır. Tahbiz'ül Mathun'da ise ruh insan bedenindeki tüm fizyolojik faaliyetlerin oluşturulması ve sürdürülmesinde temel rol oynayan somut bir kavram olarak ele alınmış, insan bedeninin canlanması, çevre ile etkileşimi ve ölümün gerçekleşmesi ruhların bedendeki işlevleri üzerinden açıklanmıştır.

Bu çalışmada insan sağlığının sürdürülmesi, hastalıkların oluşması ve tedavisinde tıbbi bir terim olarak ruhların yeri ve önemi örnekler verilerek incelenmiştir.

*Phd, MD., Bağımsız araştırmacı, fmkskn2008@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 31

XIX. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Bir Misyonerlik Merkezi Olarak Kullanılan Maraş Amerikan (Salem) Hastanesinin Tarihsel Gelişimi ve Tıp Tarihindeki Yeri

Filiz BULUT*, Yusuf KÖLELİ**

On dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirincinci yüzyılın başları, Osmanlı Devleti'nde siyasal alanda köklü değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde Anadolu'nun birçok yerinde, misyonerlik faaliyetleri yürütülmeye başlanmıştır. Misyonerlik, yalnızca dini bir tebliğ alanı olarak kalmamış, eğitim ve sağlık alanları üzerinden şekillenmiştir. Anadolu'da birçok merkezde misyoner hastaneler, dispanserler ve eczaneler açılmıştır.

Maraş, Alman ve Amerikan misyonerlik faaliyetlerinin Anadolu'daki önemli merkezlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Özellikle Almanların kültürel yayılcılığı, Maraş'ta eytemhane, eğitim-öğretim kurumları açmanın yanı sıra sağlık hizmetleriyle de halkın sempatisini kazanmayı amaçlamışlardır. Bu amaçla Alman Hilfsbund misyonu 1900 yılında Maraş'ta bir hastane inşaatına başlamıştır. İnşaat devam ederken kiralanan bazı evlerde temel sağlık hizmeti verdikleri aktarılmaktadır. Hastane, şehirdeki diğer Alman misyon yapılarıyla aynı mahallede tam teşekküllü halde 1904 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Almanlar hastaneye, İncil'de adı sıklıkla geçen mekanlardan birinden esinlenerek Salem Hastanesi ismini vermişlerdir. Salem Hastanesi veya yaygın adıyla Maraş Alman Hastanesi, sağlık hizmetleri üzerinden yürütülen misyoner faaliyetlerin bölgesel ölçekteki somut örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Üç katlı ahşap bir binada hizmet veren hastanenin; biri erkeklere diğeri kadınlara mahsus iki büyük koğuşu, çeşitli poliklinikleri, ameliyathanesi ve eczanesiyle dönemine göre ileri bir donanıma sahip olduğu belirtilmektedir. Ağırlıklı olarak şehirdeki Hristiyanlara hizmet veren hastane, Bağdat Demiryolu inşaatında çalışanlara ve Birinci Dünya Savaşı sırasında müttefik askerlere de hizmet vermiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması ile tüm Alman askeri ve sivil görevlilerin Osmanlı topraklarını terk etmesinin ardından hastane, 1919 yılında Amerikan Yakın Doğu Yardım Kuruluşu'na (Near East Relief) devredilmiştir. Bu tarihten itibaren halk arasında "Amerikan Hastanesi" olarak anılmaya başlanmıştır. Maraş Amerikan Hastanesi'nin Millî Mücadele döneminde yalnızca tıbbi bir sağlık kurumu olarak değil, aynı zamanda işgal güçleri tarafından askeri karargâh ve mühimmat deposu olarak kullanıldığından da söz edilmektedir. Bu durum, söz konusu hastanenin sağlık hizmetlerinin ötesinde siyasi ve stratejik bir işlev üstlendiğini göstermektedir.

Bu çalışmada, on dokuzuncu yüzyıldan Cumhuriyet dönemine dek bir misyonerlik merkezi olarak faaliyet gösteren Maraş Amerikan Hastanesi'nin; kayıtlar, süreli yayınlar, misyoner hatıratları ve Osmanlı arşiv belgeleri ışığında ele alınması amaçlanmaktadır.

*Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tıp Fakültesi/Tıp Tarihi ve Etik AD, filizbulut.2816@gmail.com

**Serbest araştırmacı

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 32

Kore Savaşı'nda Ateşkes Sonrası Dönemde Türk Askerî Sağlık Hizmetleri: Nitel Araştırma

Fuat İNCE*

Amaç: Kore Savaşı'nda ateşkes sonrasında Türk askerî sağlık hizmetleri ile ilgili Devlet Arşivleri belgelerini inceleyerek elde edilen bilgileri paylaşmaktır.

Yöntem: Bir nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi şeklinde tasarlanan çalışma kapsamında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı katalogları tarandı. 42 adet orijinal belgeye ulaşıldı. İlk belge 01.08.1953 tarihliken son belge 02.12.1954 tarihli. Belgelerin 32 adedi Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi Kataloğunda, 10 adedi de Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi Kataloğunda yer almaktadır. Belgelerin tamamı çalışmaya dâhil edildi.

Bulgular: 25 Haziran 1950'de başlayan Kore Savaşı 27 Temmuz 1953'teki Ateşkes Antlaşmasına kadar fiilen devam etmiş, nihai barış antlaşması henüz imzalanmamıştır. Kore'nin Kuzey ve Güney tarafları arasında cereyan eden muharebelere Çin, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye gibi birçok ülke dâhil olmuştur. Türkiye toplamda 5.090 mevcutlu bir tugayla Güney'in yanında olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yeniden şekillenen dünyada tarafını Batı Bloku'ndan yana seçen Türkiye Kore Savaşı'nda aktif rol üstlenmiş, değiştirilen askerlerle birlikte çok sayıda Türk askeri Kore'de görev yapmıştır. Konuyla ilgili çalışmalardan Aydın'ın makalesi çatışmalar ve muharebeler esnasında Türk birliklerinde yaşanan sağlık sorunları ile ilgiliyken, Deniz'in çalışması Tokyo'da görev yapan Türk hemşireleri anlatmış, Ateş'in makalesi ise iase sistemini ele almıştır. Bu çalışma ile ateşkes sonrasında Türk askerlerine sağlanan sağlık hizmetleri incelenmiş olup, sıhhi vukuat ve durum raporları ile çizelgeleri, harp ceridelerinin sağlık kısımları, zührevi hastalıklar, seyahat ve ziyaret raporları, vizite işlemleri, aşı tatbik ve ihtiyaçları, sağlık ve koruyucu tedbirler, mikrofilm uygulamaları ve Almanya'da tedavi gören gaziler gibi içerikler analiz edilmiştir.

Sonuç: Türk Silahlı Kuvvetleri Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ilk defa üstelik de anavatana çok uzak bir bölgede savaşa katılmıştır. Savaş şartları ve teknolojilerinin geliştiği ve değiştiği böylesi bir ortamda ve sonrasında Türk askerî sağlık hizmetlerine ilişkin arşiv dokümanlarının analiz edilmesinin hem geçmişin değerlendirilmesi hem de günümüzde ve gelecekte yaşanabilecek çok boyutlu savaş durumlarında alınacak tedbirlerin şimdiden planlanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

*Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, incefuat@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 33

Albert Einstein'ın Türkiye'ye Alman-Musevi Doktorları Yerleştirme Girişimi (1933)

Galip VAROĞLU*, Mehmet KAVAK**

1933 yılında Almanya'da Nasyonal Sosyalist rejimin iktidara gelmesiyle birlikte yürürlüğe konulan yasal düzenlemeler, özellikle Yahudi kökenli akademisyenlerin ve hekimlerin üniversitelerden ve kamu kurumlarından uzaklaştırılmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler üzerine Avrupa ve Amerika'da çeşitli uluslararası kuruluşlar, görevlerinden alınan bilim insanlarının çalışmalarını sürdürebilecekleri yeni ülkeler bulmak amacıyla girişimlerde bulunmuştur. Bu çerçevede Albert Einstein, Yahudi nüfusunun sağlık ve sosyal refahını destekleyen uluslararası bir kuruluş olan Union des Sociétés OSE'nin fahri başkanı sıfatıyla 17 Eylül 1933 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti hükümetine bir mektup göndererek Almanya'dan kırk profesör ve doktorun Türkiye'de bilimsel ve tıbbî faaliyetlerini sürdürebilmeleri için kabul edilmelerini talep etmiştir.

Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan belgeler, Einstein'ın bu başvurusunun Türkiye'de bürokratik süreçten geçirilerek Maarif Vekâleti'ne havale edildiğini göstermektedir. Ancak dönemin Türk hükümeti, verdiği cevapta Türkiye'nin hâlihazırda yürütülen üniversite reformu kapsamında yaklaşık kırk profesör ve doktor ile sözleşme yaptığını belirterek söz konusu teklifin mevcut düzenlemelerle bağdaştırılmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bu durum, Türkiye'nin bilim insanı göçüne tamamen kapalı olmadığını, ancak bu süreci kendi reform politikaları çerçevesinde ve belirli bir plan dahilinde yürüttüğünü göstermektedir.

Belgelerde ayrıca Türkiye'ye kabul edilmesi önerilen bilim insanlarının ayrıntılı listeleri ve biyografik bilgileri de yer almaktadır. Farklı tıp alanlarından uzmanlaşmış bu akademisyenlerin büyük kısmı Berlin, Breslau ve Hamburg gibi dönemin önemli Alman üniversite merkezlerinde görev yapmış hekim ve araştırmacılardan oluşmaktadır. Bu çalışma, söz konusu arşiv belgelerini inceleyerek Einstein'ın Türkiye'ye yönelik bilim insanı yerleştirme girişimini ve erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin bilim politikaları ile uluslararası akademik göç arasındaki ilişkiyi değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alman-Yahudi Doktorlar, Albert Einstein; OSE (Union des Sociétés OSE); 1933 Üniversite Reformu, Bilim İnsanı Göçü.

*Arş. Gör. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Tarih Bölümü, galip.varoglu@bilecik.edu.tr

**Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Tarih Bölümü

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 34

Çivi Yazılı Kültürlerde Sağlık Uzmanlarının Eğitimi ve Uzmanlaşması: Aşıpu'ların Mesleki Yaşamları

Gökhan KAĞNICI*

Bu bildiri, Antik Yakınoğu'nun çivi yazılı kültürlerindeki sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi bağlamında aşipu olarak tanımlanan hekimlerin/şifacıların tıbbi eğitim süreçlerini ve mesleki konularını tıp tarihi perspektifiyle değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Mezopotamya'da hastalık kavrayışı, semptomlar, şifa ve geleneksel sağlık ritüelleri pratikleri arasındaki ilişkiler çerçevesinde geliştirilmiştir. Tıp eğitimi, teorik bilgi ile pratik uygulamanın iç içe geçtiği bir uzmanlık geleneği içinde sürdürülmüştür. Tıpla ilgili çivi yazılı belgeler sağlık uzmanlarının eğitim sürecini, kariyer basamaklarını ve bilgi üretim pratiklerini izlemeye imkân veren nadir örnekler sunmaktadır.

MÖ. birinci binyılın ilk çeyreğinde, Mezopotamya'da aşipu'ların eğitimi, tanı koyma (diagnostik), tedavi belirleme ve uygulama (terapötik), anatomi ve fizyoloji bilgisi, farmakolojik reçeteler hazırlama teknikleri ve ritüel uygulama becerilerini içeren çok katmanlı bir uzmanlık formasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kişiler gerektiğinde ev ziyaretleri gerçekleştiren bir sağlık profesyoneliydi. Kariyer evreleri çıraklık aşamasından daha yüksek unvanlara uzanan uzmanlaşma, hem tıbbi metin hazırlama pratiği hem de uygulamalı deneyim üzerinden şekillenmekteydi. Eğitim sürecinde ve mesleki yaşamları boyunca belirli tıbbi metin seriler sistematik biçimde hazırlanmakta, tıbbi bilgi aktarımı kurumsallaşmış ve geleneksel bir müfredat çerçevesinde yürütülmekteydi.

Sonuç olarak, aşipu'ların mesleki yaşamı, çivi yazılı kültürlerde tıbbi bilginin yazılı kültür aracılığıyla sistematize edildiğini, belirli eğitim kanallarıyla aktarıldığını ve entelektüel bir çerçeve içinde icra edildiğini göstermektedir. Tüm bu veriler ışığında bu bildiride Mezopotamya'daki sağlık uzmanlığı modeli, tıp tarihi ya da tıp eğitimi tarihi açısından erken dönem mesleki yaşam ve uzmanlaşma, kurumsal eğitim ve bilgi standardizasyonu örneklerinden biri olarak tıp tarihi yazımında daha belirgin bir yerle ilişkilendirilecektir.

*Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Tarih Bölümü, gokhan.kagnici@ikc.edu.tr

S 35

Râzî'nin Bir Risalesi Bağlamında Sahte Hekimlere Orta Çağ'da İslam Tıbbının Yaklaşımı

Gözde ACIDUMAN SUBAŞIAY*, Berna ARDA**

Tıbbi uygulamalarda şarlatanlığın/sahtekârlığın bir türü yalancı/sahte hekimlik uygulamaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Şarlatanlığın antik dönemlerden beri tıp alanında bir sorun olarak görüldüğü, Hippokrates'in ve Galenus'un da bu şarlatanlardan bahsetmiş, hatta Galenus'un tıbbi otoriteleri denetime çağırmış olduğu anlaşılmaktadır. Orta Çağ'da İslam dünyasında da çeşitli

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

hekimlerin eserlerinde şarlatanlarla ilgili bilgiler verdikleri, ayrıca hekim ahlakıyla ilgili yazdıkları eserlerde de şarlatanlık uygulamalarına yer verdikleri bilinmektedir. Bu hekimlerden birisi de 9. ve 10. yüzyıllarda yaşamış olan Ebū Bekr Muḥammed b. Zekerıyyā' er-Rāzī'dir. Rāzī'nin Kitābu'l-Manşūrī fi't-tıbb eserinde sahtekârların uygulamalarından bahsettiği bir bölüm bulunmaktadır. Ek olarak Rāzī'nin neden bazı kişilerin eğitimli hekimlerden daha başarılı olduğuna dair yazmış olduğu bir risaleden bahsedilmekte ise de bunun Arapçası kayıptır. Bununla beraber yine Rāzī'ye ait, insanların neden müthiş hekimlerden yüz çevirip de en kötülerine gittiklerine dair başka bir risalenin 16. yüzyıla ait İbranice çeviri bir elyazması bulunmaktadır. Bu nüshadan Almancaya bir çeviri Steinschneider tarafından 1866'da yapılmış, aynı nüshadan kısa iki pasajın İbraniceden İngilizceye çevirisi de Pormann tarafından 2005 tarihli "The Physician and the Other: Images of the Charlatan in Medieval Islam" isimli makalede yapılmıştır. Yapılan bu çalışmanın amacı da günümüzde halen bir sorun olmaya devam eden tıpta sahtekârlık konusuyla ilgili yaklaşık 1100 yıl öncesinde ne düşünüldüğüne dair bir fikir verebilecek bir eserin Türkçe tıp tarihi literatürüne kazandırılmasıdır.

Çalışma için Moritz Steinschneider'e ait 1866 tarihli *Wissenschaft und Charlatanerie unter den Arabern im neunten Jahrhundert* makalesinde yer alan "Abhandlung des Razi über die in der medizinischen Kunst vorkommenden Umstände, welche die Herzen der meisten Menschen von den achtbarsten Aerzten ab-, und den niedrigsten zuwenden. Vertheidigung des achtbaren Aerztes in allen Punkten und in allem seinem Thun." isimli Almanca metin kullanılarak Türkçeye aktarılacak, çeviride yer alan bilgiler hem Rāzī'ye hem de dönemin diğer yazarlarına ve öncülerine ait ilgili tıp tarihi literatürüyle tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rāzī, şarlatanlık, sahte hekimler, Orta Çağ, İslam tıp tarihi, tıp etiği

*Uzm. Dr., Bağımsız Araştırmacı, acidumangozde@gmail.com

**Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

S 36

Cisimciğin Arkasındaki Dev: Marcello Malpighi

Gülay HALİDİ*, Selim KADIOĞLU**

Batı dünya görüşünün matematikleştirilmesinin ve mekanikleştirilmesinin sonucundaki temel dönüşüm ve entelektüel değişim "Bilimsel Devrim" biçiminde vasıflandırılmaktadır. Marcello Malpighi, on yedinci yüzyılda yaşayan, bilim ve tıp tarihine konu olan sansasyonel keşifleriyle Bilimsel Devrim'in gerçekleşmesinde etkin-etkili bir karakterdir. Malpighi, tıp ve tıp tarihi textbooklarında genellikle keşifleri üzerinden şekillenen eponimlerle anılmakta ancak Malpighi'nin modern tıbbın temellenmesinde sağladığı katkıları pek dillendirilmemektedir.

Malpighi, Bilimsel Devrim'in ehemmiyetli temsilcisi, iatromekanik öğretinin köklenmesinde öncü bir figürdür. İşlevsel mikroskopik anatominin kurucusu, modern patolojinin ve fizyopatolojinin öncüsü, incelikli çalışmalarıyla anatomist olma kimliğini taşımanın yanı sıra anakronik ifadeyle histolog, biyolog, botanist kimliklerinin de atfedileceği bir şahsiyettir.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

Tıbbi konulara uyarılama hususunda mikroskopu kullanan ilk kişi olan Malpighi, mikroskopla morfoloji bağlantılı çalışmalar yapma, enjeksiyon ve diseksiyon konusunda yeni yöntemler geliştirme üzerinden döneminin anatomi-fizyoloji-tıp bilgisini yeniden biçimlendirmiştir. Ayrıca Malpighi, insan bedeninin yapısal organizasyonunun anlaşılmasında devrim keyfiyetinde bir olanak sağlamış; tıp alanının paradigma değişimine önemli katkılar sunmuştur. Tıbbi yeni bir aşamaya taşınmış, modern tıbbın bilimsel-kuramsal arka planının gelişiminin temellerini oluşturmuştur. Hastalıkları mikroskopik anatomik değişikliklerle ilişkilendirme kontekstinde modern fizyolojinin ve embriyolojinin temellerini de atmıştır. Keşifleri ve tıbbi yaklaşımı bakımından döneminde tartışmalı hale gelmiş; bu bağlamdaki apolojileri, Malpighi'nin kadim tıp ve dönemin tıbbi özelindeki hakimiyetinin, modern tıbbın temellenmesinin açıklayıcı birer göstergesi olmuştur.

Tüm bu boyutlarıyla Malpighi, tıp-bilim geleneğinin, dinle-kiliseyle olan bağlarından kopuşunu ve tıbbın kadim otoritelerin hegemonyasından bağımsız hale gelişini sembolize etmektedir. Bu kontekste Malpighi'nin tıbbın günümüze yansıyan paradigmatik dönüşümündeki etkili rolü üzerinde durulmaya değer bir husustur.

*Öğ. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD, Çukurova Üniversitesi Abdi Sütcü Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu İlk ve Acil Yardım Programı, gulayhal@gmail.com

**Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

S 37

Aizonai Macellumu: Roma Dönemi Halk Sağlığı Uygulamasına Bir Örnek

Habib SARIKAYA*

Günümüzde halk sağlığı anlayışı, temel ve koruyucu sağlık hizmetlerini önceleyen ve epidemiyolojik verilerle şekillenen bir çerçeveye dayanırken, antik dönem toplum sağlığı uygulamaları sosyo-kültürel, dinsel, devlet otoritesi ve geleneksel koşullar içinde ortaya çıkmıştır. Gıdaya erişim hem günümüz halk sağlığı anlayışında hem de antik dönem toplumsal düzenlemelerde temel bir gereksinim olarak önemlilik arz etmektedir.

Bu çalışmada arkeolojik ve epigrafik veriler, tarihsel bağlamları içinde birincil kanıtlar olarak değerlendirilmiş, literatürden ise bu verilerin yorumlanmasına katkı sağlayacak biçimde yararlanılmıştır.

Roma Döneminde Macellum yapıları gıda ticaretinin gerçekleştirildiği ve denetlendiği kamusal alanlar olarak işlev görmüştür. Macellumlar genellikle ortasında tholos (yuvarlak yapı) içeren kare planlı bir avlu ve bunun etrafını çevreleyen dükkanlardan oluşan mimari düzene sahiptir. Bu yapılar, et, balık, sebze, meyve, unlu mamul, zeytinyağı, kümes hayvanları ve çabuk bozulabilen diğer temel gıda ürünlerinin satışının yapıldığı, ticaretin kontrol altında tutulduğu ve bu sayede gıda dağıtımının düzenlendiği yapılardır.

Kütahya'nın Çavdarhisar İlçesinde bulunan Aizonai Antik Kenti'nde yer alan Macellum, Roma döneminde gıda piyasasının düzenlenmesine ilişkin en önemli arkeolojik kanıtlardan birini

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

sunmaktadır. Yapının merkezinde bulunan sütun üzerinde yer alan İmparator Diocletianus'un M.S. 301 tarihli fiyat fermanı (Edictum de Pretiis Rerum Venalium), Roma devletinin piyasa fiyatlarını kontrol etmeye yönelik kapsamlı bir müdahalesini ortaya koymaktadır. Fermanın içeriğinde et, balık, tahıl, sebze ve diğer temel gıda maddeleri için belirlenen azami fiyatların ayrıntılı biçimde yer alması, gıda piyasasının doğrudan devlet denetimi altında tutulduğunu göstermektedir.

Gıda fiyatlarının kontrol edilmesi, pazar yerlerinin belirli alanlarda organize edilmesi ve ticari faaliyetlerin kamusal denetime açık alanlarda yürütülmesi, Roma yönetiminde gıdaya erişimin düzenlenmesine yönelik yaklaşımın varlığını ortaya koymaktadır.

Tıp tarihi açısından, Aizanoi Macellumu her ne kadar günümüz halk sağlığı disiplininin bilimsel anlayışı içerisine konumlandırılmasa da kendi döneminin koşulları içinde halk sağlığına yönelik toplumsal düzenlemelerin anlaşılmasına katkı sunan önemli bir arkeolojik ve epigrafik kanıt niteliği taşımaktadır.

*Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD,
habib.sarikaya@ksbu.edu.tr

S 38

Afyon'un "Pepe Doktoru" M. Sadettin Aygen

Hasan ERBAY*

Mehmet Sadettin Aygen, 6 Mart 1922'de Çanakkale'nin Ezine ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlkokul öğretmeni olan babasının tayini üzerine henüz altı aylıkken Bozcaada'ya taşınmıştır. 1935 yılına kadar burada ikamet eden Aygen, ilköğreniminin tamamı ve ortaöğreniminin birkaç yılını Bozcaada'da geçirmiştir. 1937 yılında Bursa Erkek Lisesi'nde eğitim görmeye başlamıştır. 1940 yılında başladığı İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1946'da mezun olmuştur. 1948'den 1987'ye kadar Afyonkarahisar'da serbest hekim olarak görev yapmıştır. Hekimliğinin yanında Afyon kültür hayatına da büyük katkıları olmuştur.

Tıp fakültesinden mezun olduktan sonra yedek subaylık kurasına giren Aygen'in görev yeri Kütahya Hava Alayı olmuştur. Kütahya'da üç ay görev yapan Aygen sonrasında Afyonkarahisar'a gelmiştir. Mart 1948'de Afyon'da muayenehane açan Aygen 1987'ye kadar serbest hekim olarak görev yapmıştır. Meserret Hanım ile evlenmiştir. 1951 yılında Türkeli Gazetesi'ni çıkarmaya başlamıştır. Uzun yıllar Afyon halkına hizmet eden Aygen, gençleri ülkenin geleceği olarak görmüş ve MEB görevlendirmesi ile öğrencilere sağlık hizmeti sunmuştur. İstanbul'a taşınmadan önce kitaplarını Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi'ne bağışlamış ve bir daha Afyon'a dönmemiştir. 5 Mayıs 1998'de İstanbul'da vefat etmiştir.

Gerek hekimliğiyle gerekse de yerel kültüre ve basına katkılarıyla tanınan Dr. Mehmet Sadettin Aygen, Afyonkarahisar'ın unutulmaz değerlerinden biridir. Bu çalışmanın amacı, Dr. M. Sadettin Aygen'i tıp tarihi açısından incelemektir.

*Doç. Dr., Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD,
hasan.erbay@afsu.edu.tr

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 39

***Suffusio*: Aulus Cornelius Celsus'un *De Medicina* Eserinde Bir Oküler Patoloji Örneği ve Cerrahi Müdahale Kriterleri**

Hatice Şeyma SELBESOĞLU*, H. Kadirca KESKİNBORA**, Tuncay ZORLU***

Romalı Hekim Aulus Cornelius Celsus'un MS 1.yüzyılda kaleme aldığı Latince *De Medicina* isimli eserde yer alan göz hastalıkları ve bunlara ilişkin cerrahi teknikler hem tıp tarihi hem de klasik filoloji açısından oldukça dikkat çekicidir. Metnin, göz hastalıklarını kapsayan bölümlerinde ankyloblepharon, gözkapağı enfeksiyonları, karsinom, stafilom, göz tümörleri ve *suffusio* gibi birçok lezyona ait tanı ve tedavi yöntemleri yer almaktadır. Bu çalışmada, Celsus'un aktardığı *suffusio* oküler patolojisinin klinik olarak hangi kriterler çerçevesinde değerlendirildiği incelenmektedir. *Suffusio*, antik dönem sonrası Latince tıp geleneğinde süreç içerisinde 'cataracta' terimiyle ifade edilmeye başlanmış, Orta Çağ'da yerleşik olarak tıp terminolojisinde yerini almış ve günümüze ulaşmıştır. Celsus, katarakt için '*suffusio*' terimini kullanırken, bu hastalık Grekler tarafından '*hypochyma*' olarak adlandırılmaktadır. Metinde, '*suffusio*' için akut ve kronik özelliğine göre bir tasnif yapıldığı; yeni ortaya çıktığında ilaç tedavisi, kronikleştiğinde ise cerrahi müdahale önerildiği görülmektedir. Ayrıca, lezyonun tedavi edilebilir ve tedavi edilemez olması bakımından da birbirinden ayrı ele alındığı görülmektedir. Celsus'un *suffusio* için ortaya koyduğu renk temelli klinik değerlendirme, *maturitas* kavramı ve belirli kriterlere dayanan cerrahi karar süreci bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Celsus, lezyonlu lensin rengi, lezyonun oluşma sebebi, hastanın yaşı gibi çeşitli kriterlere göre *suffusio*'nun cerrahi olarak müdahale edilebilirliğini sınıflandırmaktadır. *Suffusio*'ya ait sunmuş olduğu renk terminolojisi (*marinae aquae*, *ferri nitentis*, *caeruleus*, *auri similis*) dikkat çekicidir. Ayrıca, tedavi öncesi ve sonrası istirahat ve beslenme tavsiyelerine de yer verdiği görülmektedir. Çalışma, metindeki bilgileri tıp tarihindeki konumuyla değerlendirirken, Latince özgün metin üzerinden filolojik bir inceleme yapmakta ve antik metinde aktarılan tıbbi bilgileri modern oftalmoloji bilgileri ışığında ele almayı amaçlamaktadır. Böylece Roma cerrahisinde tartışılan ölçütler, modern tıp bilgileri bağlamındaki rasyonelitesi açısından da ortaya konmuş olacaktır. Sonuç olarak, Celsus'un *suffusio*'yu yalnızca tanımsal bir olgu olarak değil, dönemin anlayışı doğrultusunda rasyonel bir sistem içerisinde ele almış olduğunun gösterilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma, Aulus Cornelius Celsus'un *De Medicina* eserindeki göz hastalıklarını konu alan ve devam etmekte olan doktora tez araştırmasının bir parçasıdır. Söz konusu doktora tez araştırması, İstanbul Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 46810 numaralı Doktora Tez Projeleri kapsamında ve TÜBİTAK 2214-A-Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Burs Programı kapsamında 1059B142500788 numaralı burs ile desteklenmektedir.

*Arş. Gör., İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bilim ve Teknoloji Tarihi AD (Doktorant), seyma.selbesoglu@itu.edu.tr

**Prof. Dr., Bahçeşehir Üniversitesi, Tıp Tarihi ve Etik AD

***Prof. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Bilim ve Teknoloji Tarihi AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 40

Millî Mücadele'de Hekim-Siyasetçi Bir Figür: Dr. Mehmet Fuat Umay ve 90 Nolu Frengi Kanununun Yasama Serüveni

Hilal ARI*, Berna ARDA**

Bu bildiri, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Etik Doktora Programı kapsamında yürütülen "Dr. Mehmet Fuat Umay ve Onun Ülkemizin Sağlık Hukuku Alanına Katkılarından Birisi: Frenginin Men ve Tahdidi Sirayeti Hakkında Kanun" başlıklı tarih semineri çalışmasına dayanmaktadır.

Amaç: Bu bildiri, Bolu Mebusu Dr. Mehmet Fuat Umay tarafından 14 Ağustos 1920'de teklif edilen 90 Nolu "Frenginin Men ve Tahdidi Sirayeti Hakkında Kanunun" yasalaşma sürecindeki tıbbi, hukuki ve toplumsal tartışmaları erken Cumhuriyet dönemi halk sağlığı politikaları bağlamında irdelemeyi amaçlamaktadır.

Yöntem: Çalışma, tarih metodolojisine dayalı bir arşiv incelemesi ve alanyazın taramasıdır. TBMM internet sitesi ve kütüphanesinden elde edilen 1920-1921 yıllarına ait TBMM Zabıt Cerideleri, kanun metinleri ve transkripsiyonları temel kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca Dr. Mehmet Fuat Umay'ın anıları ve dönemin sağlık politikalarına dair alanyazın verileri mukayese edilmiştir.

Bulgular: Millî mücadelenin en kritik döneminde sunulan kanun teklifi, özellikle evlilik öncesi muayene zorunluluğunu içeren beşinci maddesi nedeniyle mecliste yoğun tartışmalara neden olmuştur. Tıp doktoru mebusların "tıbbi gereklilik" savunusu ile muhafazakâr mebusların "mahremiyetin korunması ve toplumsal norm" eksenli itirazları, fiziksel müdahaleye varan bir gerilim olarak meclis tutanaklarına yansımıştır. Tartışmalar sonunda muayene usulünün yerel idarelere bırakılmasıyla uzlaşma sağlanmış; kanun, tedavi hizmetlerinin ücretsiz sunulması ve kasten bulaştırmanın cezalandırılması gibi dönemi için dikkat çekici hükümlerle kabul edilmiştir.

Sonuç: Dr. Mehmet Fuat Umay'ın sahadaki hekimlik tecrübesini yasama sürecine taşıdığı bu kanun, halk sağlığının ve koruyucu tıbbın Kurtuluş Savaşı koşullarında bile öncelendiğini göstermektedir. Çalışma, tıp hukukunun gelişiminde hekim-siyasetçi figürlerin rolünü, tıbbi bilginin toplumsal ve kültürel dirençle karşılaşmasını göstermesi bakımından önemli bir tarihsel örnek sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dr. Mehmet Fuat Umay, Frengi Kanunu, Tıp Tarihi, Millî Mücadele, Sağlık Hukuku.

*Doktora Adayı, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Etik AD hilalari@gmail.com

**Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 41

İnsani Değerlerden Kalp Cerrahisi Çalışmalarına: Prof. Dr. Afksendiyos Kalangos'un Yaşam Öyküsü

Hülya ÖZTÜRK KARATAŞ*

Bu çalışma, kalp cerrahı Prof. Dr. Afksendiyos Kalangos'un biyografisini nitel tarihsel araştırma yöntemiyle incelemektedir. Araştırmanın temel kaynaklarını söyleşiler, medya haberleri ve aile arşivleri ve öznel anlatıların değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

Babaannesi Sofia Zoğrafos tarafından eski saray hekimi, Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane hocalarından Xenophon Zoğrafos ve Osmanlı Devleti'nde hekimlik, tıbbiye hocalığı ve hariciye nazırlığı gibi önemli mevkilerde bulunmuş Karatheodori ailesiyle akrabadır.

1960 yılında İstanbul Yeşilköy'de, Rum kökenli bir hekim ailesinde dünyaya gelen Kalangos, yoksullara ücretsiz sağlık hizmeti sunan babası Dr. Konstantin Kalangos'tan derin biçimde etkilenmiş; bu deneyim onun insani ve hayırsever hekimlik anlayışının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Saint Benoît Fransız Lisesi'ndeki eğitiminin ardından 1984 yılında İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden mezun olmuş, mecburi hizmetini Giresun'da tamamlamış, ilerleyen yıllarda Magdi Yacoub, Alain Carpentier ve Yves Lecompte gibi dünya çapında tanınmış cerrahlarla birlikte çalışma fırsatı bulmuştur. 1993 yılında Cenevre Üniversitesi Hastanesi'nde çalışmalarını sürdüren Kalangos, 2001–2015 yılları arasında Kardiyovasküler Cerrahi Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürütmüş ve 2011 yılında hastanenin Kardiyovasküler Merkez Direktörü olmuştur. Cenevre Üniversitesi'nde doçentlik ve profesörlük unvanlarını almıştır.

1998 yılında kurduğu “Hearts for All” girişimi ve 2002 yılında kurulan “Kalangos Vakfı” aracılığıyla, 25'ten fazla ülkede 20.000'in üzerinde çocuğa ücretsiz kalp ameliyatı yapılmasını sağlamış; yardım kampanyaları için gittiği bölgelerde yerel hekimlerin eğitimine katkıda bulunmuştur. Günümüzde Prof. Dr. Kalangos, cerrahi ve insani çalışmalarını Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi ile Atina Euroclinic Hastanesi'nde sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kalp cerrahı, Prof. Dr. Afksendiyos Kalangos, Cenevre Üniversitesi Hastanesi, Kalangos Vakfı, Herkes İçin Kalpler

*Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD, hulyaozturk33b@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 42

Tarihsel Dönemlerde İnsan Ömrü Gerçekten Kısa mıydı? Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi Üzerinden Bir Değerlendirme

Hüseyin Erkut SÖĞÜT*

İnsanlık tarihi boyunca nüfus, ölüm nedenleri, hastalık gibi konular öncelikli olmak üzere sağlıkla ilişkili olgular çeşitli biçimlerde kayıt altına alınmıştır. Bu tarihsel sağlık kayıtları, günümüzde tıp tarihi araştırmaları başta olmak üzere tarihsel araştırmalarda başvurulan önemli kaynaklardan biri haline gelmiştir ve içerdikleri istatistiksel verilerle toplumların tarihsel dönemler içerisindeki sağlık düzeyine ilişkin değerlendirmelerde toplumun sağlık durumu hakkında fikir vermeye başlamıştır. İstatistiksel veriler araştırmacılar için önemli bilgiler sunmalarına rağmen, verilerin ne anlattığı kadar okuyucular tarafından nasıl algılandığı da bu verilerin yorumlanmasında belirleyici olmaya başlamıştır. Sağlık alanında üretilen veriler istatistiksel hale getirilirken günümüzde sıklıkla tablolar, grafikler ve haritalar aracılığıyla okuyuculara sunulmaktadır ve bu veriler arasında halk sağlığı bilimi tarafından yaygın biçimde “doğuşta beklenen yaşam süresi” en sık karşılaşılanlardan olmuştur. Günümüzde sıklıkla kullanılan “doğuşta beklenen yaşam süresi”nin hesaplanmasında kullanılan yöntem aynı olmasına rağmen, hesaplamaya katılan nüfus verilerinin içerisinde ölen bebek sayısındaki değişim gibi tarih içerisinde değişimler olmuştur. Nüfus verilerinde yaşanan bu girdilerdeki değişikliklerin istatistik formülleri üzerindeki etkisi zaman zaman araştırmacılar tarafından gözden kaçırılmaktadır. Bu etkilerin gözden kaçırılması durumunda tarihsel verilerin yanlış yorumlanarak insan ömrünün modern tıbbi gelişmelerden önce her koşulda kısa olduğu ve normal bir yaşam süresine sahip bireylerin çok uzun yaşadığı gibi çeşitli şekillerde genelleyici algılara yol açma ihtimali bulunmaktadır.

Bu bildiri ile “doğuşta beklenen yaşam süresi” kavramının günümüzdeki anlamı, tarihsel istatistiklerdeki yeri ve zaman içerisindeki değişimi ulusal ve uluslararası literatür kullanılarak incelenmiştir. Literatür taraması ve tarihsel verilerin değerlendirilmesi sonucunda, yaşam süresi göstergesinin tarihsel istatistik verilerinin okunması sırasında nelere dikkat edilmesi gerektiğine ve nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair temel noktalardan bu bildiride bahsedilecektir. Bildiriyle, tarihsel süreçteki erken yaştaki ölümlerin insan ömrüne ilişkin algıya etkisinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

*Dr., Doktora Adayı, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD erkttsgt@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 43

XIX. Yüzyılda Fatalistik Düşüncenin Türkistan'daki Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri Üzerindeki Etkisi

İlker TÜRKMEN*, Arif Hüdai KÖKEN**

Amaç: Tarihi geçmişine bakıldığında tıp alanında önemli bilim insanları yetiştiren ve eğitim kurumları yönünden de örnek olan Türkistan coğrafyası, XVI. yüzyılda Buhara Medresesi'nin önemini kaybetmesiyle birlikte karanlık bir döneme girmiştir. XIX. yüzyıla gelindiğinde, fatalistik düşünce (kaderci anlayış) Türkistan'ın dört bir yanına çoktan dağılmıştır. Bu çalışmanın amacı, XIX. yüzyılda Türkistan geneline hâkim olan kaderci anlayışın halk sağlığı üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu, hastalıkların teşhis ve tedavilerinin nasıl yapıldığını, halkın hastalıklara yaklaşımını ve din adamlarının hastalar üzerindeki psikolojik etkilerini ortaya koymaktır.

Yöntem: Çalışmada, bu dönemde yazılan telif ve tetkik eserler ayrıntılı bir şekilde inceleme ve analiz etme esasına dayanmaktadır. Bu eserler temel olarak; Rus askerlerin raporları, hanlıkların kayıtları, göçmenlerin ve seyyahların günlükleri şeklinde sıralanabilir. Bu eserlerden elde edilen bilgilerle, toplumsal anlamda geri kalmışlığın sağlık alanındaki gelişmelere nasıl etki ettiği ve halk sağlığının bilimsellikten nasıl uzaklaştığı yorumlanacaktır.

Bulgular ve Sonuç: XIV. yüzyılda İbn Haldun tarafından ortaya atılan ve XX. yüzyılın ortalarına kadar dünya geleninde kabul gören coğrafya kaderci anlayışı (determinist yaklaşım) Türkistan coğrafyasında yüzyıllarca "*kadercilik anlayışı*" olarak hakim olmuştur. Hasta olanlar hekimden önce hocaya ve tarikat liderine gitmenin daha uygun olacağını düşünmüşlerdir. Dönemin tıp anlayışıyla hekimlik yapan ve tedaviler uygulayan "*sağültıcılar*" eğitilmiş kişilerden ziyade geçmiş zamanların "*şaman*" şifacıları görünümündedirler. Uygulamalar gözlem ve deneyimleme metoduyla edinilmiş bilgiler barındırmaktadır. Öyle ki kısırlık şikayeti ile gelenlere tavşan dili yedirilmesi, baş ağrısı için sakal bırakılması, çatlamış dudaklara kaynatılmış safra sürülmesi bazı uygulamalar olarak görülmektedir. Türkistan'da yaygın olan fatalistik düşüncenin toplumun bilimsellikten uzaklaşmasında en büyük amil olduğu anlaşılmaktadır. Kaderci yaklaşım; hastalıkların insana verilen ceza ve tedavisinin de günah olması düşüncesine evrilmiştir. Bu düşünce, Batı'daki modern tıp alanındaki gelişmeler dikkate alındığında Türkistan coğrafyasının tıp alanında gelişmelerden uzak kalmasına sebep olan etkenlerden birisi olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Tıp Tarihi, Türkistan, Fatalistik Düşünce, Halk Hekimliği

*Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
turkmen.ilker@ahievran.edu.tr

**Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 44

Anadolu'daki Arapça Gerşûnî Tıp Yazmalarının İçeriği ve Kaynakları (16.–20. Yüzyıllar)

Kadir ÇELİK*, Mustafa YAVUZ**

Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'daki tıbbî faaliyetler incelendiğinde, genellikle Türkiye'deki yazma eser kütüphanelerinde kayıtlı bulunan tıp metinleri ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte, farklı etnik ve dinî unsurları bünyesinde barındıran Osmanlı Anadolu'sunda, gayrimüslim cemaatlerin kendi mabetlerinde muhafaza ettikleri yazma eserlerin de var olduğu bilinmektedir. Söz konusu eserlerin dönemin tıp bilgisi ile uygulamalarına ışık tutabilecek nitelikte olduğu görülmektedir. Bu çalışma, bugüne kadar ekseriyetle Anadolu'daki yazma eser kütüphanelerinde bulunan metinlere odaklanan Osmanlı Dönemi Anadolu tıp tarihi araştırmalarından farklı olarak, Süryani harfleriyle Arapça kaleme alınmış tıp yazmalarını incelemektedir. Mardin, Midyat ve Diyarbakır'daki Süryani kiliselerinde korunan ve Hill Museum-Manuscript Library tarafından dijital ortama aktarılan bu yazmaların 16.–20. Yüzyıllar arasında istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Çalışma kapsamında tespit edilen ve dijital olarak kamusal erişime açılmış sekiz yazma eser bulunmaktadır. Anadolu'daki hekimlerin faaliyetlerine, tıp bilgisine ve uygulamalarına ışık tutan söz konusu eserlerde, Greko-Romen ve İslam tıp literatürünün yanı sıra, sınırlı ölçüde Avrupa tıp eserlerinin etkileri görülmektedir. Bu çalışma, Arapça Gerşûnî tıp yazmalarına odaklanarak Süryanilerin Osmanlı Anadolu'sundaki tıp bilgisi ve faaliyetlerini ortaya koymayı; Süryaniler özelinde Doğu ile Batı arasındaki bilgi alışverişini ve gayrimüslim cemaatlerin Anadolu tıp tarihindeki konumlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle Osmanlı Dönemi Anadolu tıp tarihi kaynaklarına katkı sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Dönemi, Anadolu, tıp tarihi, Süryaniler, Arapça Gerşûnî yazmalar.

*Arş. Gör. (Doktora öğrencisi), Ege Üniversitesi celik.kadir@ege.edu.tr

**Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 45

Milli Mücadele Döneminde Sıhhiye Vagonları ile Seyyar Hastane Hizmetleri

Mehmet KARATAŞ*, Turgay KARATAŞ**, Engin Burak SELÇUK***

Savaş dönemlerinde yaralıların nakli ve yerinde müdahale, tıbbi başarının önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Eskişehir, hem Bağdat Demiryolu hattı üzerindeki konumu hem de Milli Mücadele'nin kritik noktalarından biri olması nedeniyle seyyar hastane hizmetlerinin merkezini oluşturmuştur. Bu çalışma ile Eskişehir merkezli faaliyet gösteren Sıhhiye Vagonlarının yapısı, işleyişi ve tıp tarihindeki yeri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Milli Mücadele döneminde Eskişehir Garı'nın bir "triyaaj merkezi" gibi çalıştığı ve Sıhhiye Vagonlarının sadece birer nakil aracı değil aynı zamanda ameliyathane, eczane ve sterilizasyon üniteleri barındıran tam teşekküllü seyyar hastaneler olduğu tespit edilmiştir. Sakarya Meydan Muharebesi sırasında bu vagonların, binlerce yaralının hayatını kurtaran seyyar hastane hizmetleri veren önemli yapılar olduğu görülmüştür. Eskişehir-Ankara hattında mekik dokuyarak birçok insana sağlık hizmeti verilmiştir.

Eskişehir demiryolu Sıhhiye Vagonları, kısıtlı imkanlara rağmen tıp ve mühendisliğin birleştiği önemli bir hizmetin verildiği yapılar olmuştur. Bu vagonlar, modern hastane yönetiminin ve acil tıp sisteminin temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilebilir. Çalışma, demiryolu alt yapısının felaket (savaş, deprem, vb.) zamanlarındaki önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eskişehir, Sıhhiye Vagonları, Seyyar Hastane Hizmeti.

*Prof. Dr., İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD, drkaratas@hotmail.com

**Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, Anatomi AD

***Prof. Dr., İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği AD

S 46

Türkçe Tıbbi Terminoloji Tartışmalarından Bir Kesit: Kemalpaşazade Said Bey [Lastik Sait] ve Dr. Kasım İzzeddin Polemiği Üzerine Bir İnceleme

Merve BAŞ*, Cem Hakan BAŞARAN**

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda tıp eğitiminin Fransızca'dan Türkçe'ye geçişi, beraberinde bir "terminoloji krizi" getirmiştir. Bu sürecin olgunlaşma evresinde, bilim dilinin halkın anlayacağı sade Türkçe mi, yoksa Arapça ve Farsça terimlere dayalı teknik bir dil mi olması gerektiği üzerine Şura-yı Devlet azası Kemalpaşazade Said Bey ile Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane muallim muavinlerinden Dr. Kasım İzzeddin arasında entelektüel bir tartışma cereyan etmiştir. Bu kalem kavgası, *Tarik* Gazetesinin Miladi 27 Eylül 1888 tarihli 1618 sayısında bulunan Dr. Kasım İzzeddin'in yazısıyla başlamış ve sonraki sayılarda toplam 14 yayında (4 Kasım 1888 tarihine değin) karşılıklı olarak devam etmiştir. Bu tartışmaya *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin –24

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

ve 31 Ekim 1888 tarihli– 3105 ve 3111 numaralı sayılarında yazdığı iki yazı ile Ahmed Mithad Efendi de dahil olmuştur. Kemalpaşazade Said Bey Galatat-ı Tercüme'sinde o vakit bu tartışmanın gazetesinin tirajını hayli artırdığını belirtmektedir. Said Bey'in yine bu tartışma ile aynı dönemde vukubulan ve *Tarik* gazetesinde Hacı İbrahim Efendi ile giriştiği bir başka tartışmanın yayımına Matbuat'tan men talimatı gelmiş ve tartışmanın gazetelerle yayımlanması engellenmiştir. Dr. Kasım İzzeddin Bey ile Kemalpaşazade Said Bey'in tıp terminolojisi üzerine vukubulan bu tartışmasının –4 Kasım 1888 tarihli *Tarik* gazetesinde yayımlanan son yazıdan sonra devamının yayımlanmasının– da Matbuat Müdürlüğüne engellendiğini düşünüyoruz. Tıp eğitiminin Türkçeleşme sürecinde ortaya çıkan bu terminolojik karmaşa, bilim dilinin anlaşılabilirliği hakkındaki gerilimi temsil etmektedir. Said Bey, dilde halkçı bir yaklaşımı savunurken; Dr. Kasım İzzeddin, tıbbın teknik bir uzmanlık alanı olduğunu ve bu hassasiyetin ancak köklü terimlerle korunabileceğini savunmuştur. Neticede, söz konusu tartışmanın sadece dilsel bir tercih meselesi olmadığı; aynı zamanda bilginin kamusallaşması, hekim kimliğinin inşa edilmesi ve modern bilimin yerel kültürle sentezlenmesi süreçlerinde yaşanan sancılı bir yansıması olduğu tespit edilmiştir. Bu tartışma, Türkiye'de bilimsel terminolojinin tarihsel gelişimini ve uzmanlık bilgisinin toplumsal meşruiyet zeminini anlamak bakımından birincil derecede öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tıp Tarihi, Tıbbi Terminoloji, Kasım İzzeddin, Kemalpaşazade Said Bey, Bilim Dili, Mesleki Otorite, Osmanlı Basını, Sansür

*Dt., Eskişehir Ağız ve Diş Sağlığı Hastanesi, ESOGÜ Tıp Tarihi ve Etik AD Doktora Öğrencisi
dt.basmerve@gmail.com

**Araş. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Tarihi ve Etik AD

S 47

Bulletin Médical de Constantinople (1910–1911): Osmanlı'nın Son Döneminde Fransızca Bir Tıp Dergisinin Klinik, Etik ve Toplumsal Açından İncelenmesi

Merve Nur ÖZTÜRK*, Fatih NAMAL**

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde İstanbul'da Fransızca tıp alanında yayımlanmış pek çok dergi vardır. Bu yayınlardan biri de Bulletin Médical de Constantinople (BMC, İstanbul Tıp Bülteni) dergisidir. BMC Nisan 1910 ve Ağustos 1911 tarihleri arasında her ay bir kere olacak şekilde yayımlanmış ve toplam 17 sayıdan oluşmaktadır. BMC, İstanbul'un ilk Verem Savaşımı Derneği'nin de (*Ligue contre la Tuberculose (Phitisie pulmonaire) de Constantinople*) kurucusu olan Dr. Cléobule C. Coccolatos (1865-1944) tarafından yönetilmiştir. BMC Société Impériale de Médecinede Constantinople'un toplantı tutanaklarını, Osmanlı ve Avrupalı hekimlerin özgün klinik vakalarını, Avrupa biliminin derleme aktarımlarını, tedavi protokollerini ve halk sağlığı istatistiklerini bir arada sunmuştur. Bu çalışmanın amacı, BMC dergisini bilimsel, klinik, etik ve toplumsal boyutlarıyla inceleyerek tıbbi bilginin üretim ve artışı alanlarının neler olduğunu ortaya koymaktır.

Çalışmada yöntem olarak, arşiv materyali niteliğindeki dergi sayıları transkript edilerek incelenmiş ve içerikler tasnif edilerek tematik olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

dergi, ilk olarak klinik ve bilimsel içerikler; ikinci olarak Soci t  Imp riale de M decine tutanakları;  c nc  olarak halk sağlığı verileri, son olarak ise etik yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmıştır.

Dergi içeriğinde frengi tedavisine ilişkin vaka sunumları, bağırsak bakterileri üzerine çalışmalar ve  ocuk hastalıklarına dair tedavi protokolleri gibi klinik içeriklerin yanı sıra cemiyet tutanakları, mesleki tartışmalar ve hekim sorumlulukları gibi konular yer almaktadır. Bu yönleriyle dergi, çok katmanlı bir kaynak niteliğindedir. Elde edilen bulgular, derginin yalnızca bilimsel bir yayın olmanın ötesinde, dönemin tıbbi, etik ve toplumsal dinamiklerini yansıtan çok katmanlı bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bulletin M dical de Constantinople, Osmanlı tıp tarihi, Soci t  Imp riale de M decine, tıp basını, halk sağlığı

*Doktora  ğrencisi, SBÜ Gülhane Tıp Tarihi ve Etik AD Merve.kocak93@gmail.com

**Dr.  ė. Üyesi, SBÜ Gülhane Tıp Tarihi ve Etik AD

S 48

 anakkale Muharebeleri'nde Geçici Mütareke ile Cenaze ve şehitlerin Defnedilmesi: şehit ve şehitlikler Sorunsalı

Mesut G VENBAş*

Birinci Dünya Savaşı'nda kanlı muharebelerin yaşandığı cephelerden birisi de Çanakkale'dir. İki hasım tarafın büyük kayıplar verdiği bu cephede, göğüs göğüse çarpışmalar yaşanmıştır. Bu muharebelerin sonucunda da İtilaf ve İttifak devletlerinin cenaze ve şehitleri günlerce muharebe meydanında kalmış, cenaze ve şehitlerin defnedilememesi büyük bir sorunu beraberinde getirmiştir.  l lerin kokusundan yemek yiyemeyen askerler açısından en büyük endişe ise günlerce muharebe sahasında kalan cesetlerden yayılabilecek salgın hastalıktır. Bu anlamda şehit ve ölülerin defin işlemlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi salgın hastalıklar açısından önem arz etmektedir.

 anakkale Muharebeleri'nde yaralıların taşınması, cenaze ve şehitlerin defnedilmesi amacıyla geçici m tarekeler yapılmıştır. Bu geçici m tarekelerde her iki tarafın uyacağı şartlar belirtilmiş ve muharebe meydanı sıhhiye ve diğer görevli personele bırakılmıştır. Geçici m tarekeler ile gerçekleşen bu defin işlemleri tabip subaylar eşliğinde yürütülmüştür. Konu, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Birinci Dünya Savaşı Koleksiyonu'ndan tespit edilen belgelerle değerlendirilecektir. İçerik analizine tutulan belgeler işığında, örneklem metoduyla yapılan geçici m tarekelerin ayrıntısı açıklanmaya, cenaze ve şehitlerin defin işlemleri aktarılmaya ve neden günümüzde şehit ve şehitliklerin yerlerinin sağlıklı bir şekilde tespitinin mümkün olamayacağı aydınlatılmaya çalışılacaktır. Seyyar ve sabit hastanelerinin yerlerinin tespitinin tıp tarihi ve şehitlerimiz açısından neden önemli olduğu aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler:  anakkale Muharebeleri, Defin İşlemleri, Salgın Hastalıklar, şehitler, şehitlikler.

*Dr., MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı guvenbas@yahoo.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 49

Tıp Tarihi Açısından Oksihemoglobinin Fizyolojisi Kitapçığı

Mevlüt YAPRAK*

Osmanlıca on sahifelik bir kitapçık olup iki bölümden ibarettir. Birinci bölüm hemoglobin fizyolojisi ve klinik kullanımına, ikinci bölüm ise kalsiyum fizyolojisi, klinik önemi ve kullanımına dairdir.

İlk bölümün sonunda latin harfleri ile Sirop d'Oxyhemaoglobine Moustapha Hakki, ikinci bölümün sonunda ise yine latin harfleri ile Phospho-tricalcine Simple Moustapha Hakki, Phospho-tricalcine Adrenaliné Moustapha Hakki, Phospho-tricalcine Arrhénalé Moustapha Hakki ifadesi yer almaktadır. Söz konusu preparatlar Mustafa Hakkı Nalçacı'nın 1925'de açtığı Laboratuvar Mustafa Hakkı'nın ürünleridir.

Metin, aynı zamanda Darülfünun Tıp Fakültesi Biyokimya hocası olan Mustafa Hakkı Nalçacı tarafından kaleme alınmış olabilir. Broşür, “fiyatı 5 kuruştur” cümlesi ile bitmektedir. Ön kapakta yazı yoktur, renkli bir görsel yer almaktadır. Arka kapakta Kuvvet Şurubunun Hediyesidir ibaresi mevcuttur.

*Dr., Emekli Fizyoloji Uzmanı, EDİRNE mevlutyaprak@yahoo.com

S 50

Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Personel Rejimi: 1913-1914 Mevzuatı Işığında Bir Değerlendirme

Mine DEMİRSOY*, Nurdan KIRIMLIOĞLU**

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi olan II. Meşrutiyet süreci, devletin modernleşme çabalarının sağlık bürokrasisine en yoğun yansıdığı evredir. Özellikle Balkan Savaşları'nın getirdiği ağır salgın hastalıklar ve cephe gerisi sağlık hizmetleri ihtiyacı, sağlık yönetiminde merkeziyetçi ve profesyonel bir yapıyı zorunlu kılmıştır. Bu süreçte, halk sağlığının korunması ve sağlık hizmetlerinin tek elden yürütülmesi amacıyla 1913-1914 yıllarında Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nin yetkileri artırılmış ve sağlık personeli istihdamını, liyakatini, sınıflandırılmasını ve hiyerarşisini belirleyen radikal yasal düzenlemelere gidilmiştir. Bu dönemde sıhhiye çalışanları; sadece tedavi edici değil, aynı zamanda devletin bekası için salgınla mücadele eden stratejik memurlar olarak konumlandırılmıştır. Bu çalışmanın amacı, II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı sağlık teşkilatında görev yapan sıhhiye çalışanlarının (müdürler, tabipler, operatörler ve laboratuvar memurları) istihdam, tayin, azil ve terfi süreçlerini incelemek, dönemin sağlık müesseselerinin idari yapısını ortaya koymaktır.

Çalışmada doküman analizi kullanılmıştır. Temel veri kaynağı olarak dönemin resmi gazetesi olan Düstur ve mesleki süreli yayını olan Sıhhiye Mecmuası taranmıştır. Tarama sonucunda 27 Mart 1913 tarihli “Vilâyât-ı Me'mûrîn-i Sıhhiyenin İdâre-i 'Umûmiyye-i Vilâyât Kânûn-ı

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

Muvakkatı Mûcebince Sûret-i Ta'yîn ve 'azlleri Hakkında Nizâm-Nâme" ye (Düstur, II.Tertip, 5. Cilt, s.222-224) ve 1914 yılında bu nizamname esas alınarak oluşturulan "İntihâb ve Tayin Talimatnâmesi"ne ulaşılmıştır (Sıhhiye Mecmuası, Yıl:2, Sayı:3, Dersaadet: Matbaa-i Osmani,1330, s.170-176). İlgili mevzuat metinleri Osmanlı Türkçe'sinden günümüz Türkçe'sine aktarılmış, personel seçimi, tayin şartları ve kurumsal hiyerarşi açısından içerik analizine tabi tutulmuştur.

Araştırma sonucunda, 27 Mart 1913 tarihli nizamname ile sıhhiye bütçesinden maaş alan tüm sağlık personelinin tayin ve terfi yetkisinin doğrudan Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'ne verildiği tespit edilmiştir. 1914 yılında çıkarılan 20 maddelik "İntihâb ve Tayin Talimatnâmesi" ile bu kadrolar sınıflandırılmış, atama kriterleri, personel özellikleri ve hastane idaresine dair kurallar üç ana bölüm altında standartlaştırılmıştır. Özellikle "Mevâdd-ı Umûmiyye" ve "Müessesât-ı Sıhhiye" başlıkları altında, seyyar heyet-i sıhhiye gibi dinamik kadroların yönetim biçimi yasal bir esasa bağlanmıştır. İlgili mevzuatın, dönemin bimarhane, telkihane, bakteriyolojihane, daü'l-kelb ve kimyahane gibi kurumlarının kadro yapılarını ve personel seçim kriterlerini somut bir şekilde ortaya koyduğu saptanmıştır.

Çalışma, Osmanlı Devleti'nin son döneminde sağlık hizmetlerinin kurumsallaşması ve personel yönetiminde merkeziyetçi-denetlenebilir bir sistemin inşası bakımından tıp tarihine önemli veriler sunmaktadır. Tarihsel mevzuat ile günümüz sağlık yönetimi uygulamaları karşılaştırıldığında, personel seçimi, atama ve terfi süreçlerinde liyakat, kıdem ve merkezi denetim esaslarının yapısal bir devamlılık gösterdiği görülmektedir. Ancak günümüzde bu süreçlerin, Osmanlı dönemindeki inisiyatif ve kurul temelli yaklaşımlardan ziyade, daha standartlaşmış ulusal sınav sistemleri (KPSS, TUS vb.) ve kurumsal dijitalleşme çerçevesinde yürütüldüğü tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Tıp Tarihi, Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi, Sıhhiye Memuru, Sağlık Mevzuatı, Personel Yönetimi, İntihâb ve Tayin Talimatnâmesi

*Uzm. Prm., ESOGÜ Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD Doktora Öğr., Sağlık Bakanlığı

minedemirsoy28@gmail.com

**Prof. Dr., ESOGÜ Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

S 51

Tıp Tarihi ve Kültürümüzde Kül

Müjgan ÜÇER*

Yanan şeylerden arta kalan toz halindeki madde olan kül; Türkçemizde eskiden beri kullanılan bir sözcüktür. Bu çalışmada külün; tıp tarihimiz ve tıp folklorumuzdaki yeri üzerinde durulacaktır. Ayrıca temelinde; ocak, ateş ve kül iyisi bulunan etnolojik uygulamalara yer verilecek, külün kullanıldığı yerler ve söz varlığımızdandın örnekler de yer alacaktır.

*Eczacı, Halk Bilimci (Dr.), Emekli mujganucer@yahoo.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 52

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Hakka Sığındık Romanında Salgın Hastalık Teması

Müge DEMİR*, Mukadder GÜN**

Bilimin henüz merkezde olmadığı bir dünyada insanlığın hastalıklarla savaşı ve salgın hastalıklarla imtihanı en eski yazılı metinlerde bile karşımıza çıkmaktadır. Salgın hastalıkların akılcı bir nedenle açıklanamayışı zorunlu bir varsayıma iter insanoğlunu. Salgını yaratan etmen tanrıların cezasından başka bir şey değildir sonuç olarak. Yaşanan çoklu ölümler karşısında insanlar çaresizlik, acı ve yokluk içinde yaşamak zorunda kalmış ve toplum derinden etkilenmiştir. Salgın hastalık deneyimi toplumun, bireylerin ümit yitimine ve karamsarlaşmasına neden olmaktadır. Salgın hastalık ve toplumsal etkileşiminde yaşam ve ölüm teması başta romanlar olmak üzere pek çok edebi eserde yer almaktadır.

1864 yılında İstanbul'da doğan Hüseyin Rahmi Gürpınar, realist ve natüralist edebiyat akımlarını takip eden bir yazardır. Onun Hakka Sığındık romanı İstanbul'da yaşanan "İspanyol nezlesi" salgını temasında aslında toplumdaki yozlaşmayı, eşitsizliği ele almaktadır. Hakka Sığındık isimli romanın alt başlığı İşitilmedik Bir Vaka olarak verilmiştir. Bu bildiri için ilk olarak 16 Şubat 1330 (hicri) yılında Osmanlı Türkçesi ile yayımlanan romanın, 2021 yılı Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarından çıkan günümüz Türkçesi ile basılan nüshası kullanılmıştır. Bu bildiride H. Rahmi Gürpınar'ın Hakka Sığındık romanında kurgusal olarak İstanbul'da yaşanan salgın hastalık temasında yola çıkarak sağlık, hastalık kavramları, salgın ve toplumsal eşitsizlik açısından inceleme yapılacaktır. Bu başlıklar üzerinden Covid-19 salgını ile paralellikler kurarak günümüz bakış açısı ile roman değerlendirilecektir.

*Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı
mdemir@hacettepe.edu.tr

** Doç. Dr., Ufuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

S 53

De Materia Medica Şerhleri Üzerinden Soporifik Droğların Dioscorides'ten Osman b. Abdurrahman'a Aktarımının İncelenmesi

Mukaddes ÇAPAR*, Mustafa YAVUZ**

Latincede soporifik kelimesi, "uyku, derin bir uyku, katalepsi (bilinç ve hareket kaybı)", anlamlarına gelen *sopor-* kökü ile "taşıyan/getiren" anlamındaki -fer ekinin birleşiminden türeyip, "uyku veya bilinç kaybı getiren" manasına gelir. Yunancada bu kelimenin anlamını karşılamak için iki farklı terim kullanılmıştır. Bunlardan bir tanesi *καρωτικός* (*karōtikós*) olup sersemletme manasındadır. Diğeri ise *ύπνωτικός* (*hypnōtikós*) olup hipnotik, narkotik anlamındadır. Ayrıca

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

Türkçedeki anestezi kelimesinin Yunanca hali olan ἀνασθησίαν (anaisthēsian) kelimesi acı veya ağrıya karşı hissizlik, uyuşukluk anlamlarına gelmektedir. İtalyancada soporifik anlamını veren kelimeler “sonno, dormire, sonnifera, stupedisce, stupefattivi” şeklindedir. Almancada uyku için “schlaff”, hissizleştirmek manası için “alle Empfindlichkeit” kelimeleri kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesinde ise hem Arapçada uyku anlamına gelen “نوم (nevm)” hem de Türkçedeki “اويوخو” kelimeleri soporifik manasında kullanılmıştır. Soporifik droglar, ağrılı ve acı veren hastalıklar ile cerrahi müdahaleler esnasında his kaybı oluşturarak hastayı uyuşturmak ve sakinleştirmek amacıyla kullanılan bitkisel ve madensel kaynaklı maddelerdir. Tıp tarihi ve eczacılık tarihi literatüründe anestezi tarihini ele alan kaynakların çoğu, anestezi ilaçlarının tarihsel sürecini antik dönemlerden itibaren sistematik bir biçimde anlatmamaktadır. Birçoğu anestezi gazlarının keşfine büyük yer ayırarak soporifik drogların anlatımını yüzeysel geçmekte veya hiç bahsetmemektedir. Bu durum, soporifik drogların hem tarihsel gelişimi hem de anestezi tarihindeki yeri kapsamında literatürde önemli bir boşluğa sebep olmaktadır. Bu nedenle belirli bir yazarın eserine ve o esere yapılan şerhlere odaklanarak drogların farklı yüzyıllardaki hallerine ilişkin bilgilerin ele alındığı çalışmalar çoğaltılmalıdır. Bu çalışmada, Dioscorides’in *De Materia Medica* isimli eserinde geçen on sekiz adet soporifik drog merkeze alınarak, bu drogların özellikleri; Pietro Andrea Matthioli’nin XVI. yüzyılda İtalyanca olarak kaleme aldığı *I Discorsi*, Georg Handsch’in aynı yüzyılda Almanca yazdığı *New Kreüterbuch* ve Osman b. Abdurrahman’ın XVIII. yüzyılda Osmanlı Türkçesi ile kaleme aldığı *Kitab el- Nebat* isimli şerhleri aracılığıyla yüzyıllar içerisindeki aktarım biçimleri incelenmektedir. Çalışmanın amacı drogların, dört yazar tarafından bilinirliğini ve kullanımlarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyarak anestezi tarihinde soporifik droglara dair çalışmalarını derinleştirmek ve sayıya arttırmaktır.

Anahtar kelimeler: Soporifik Drog, Anestezi Tarihi, De Materia Medica, Eczacılık Tarihi, Tıp Tarihi

*Bilim ve Teknoloji Tarihi Doktora öğrencisi, İstanbul Teknik Üniversitesi mkddsepr@gmail.com

**Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

S 54

İzmir Verem Mücadele Cemiyet-i Hayriyyesi’nin (1340/1924) Matbu Nizamname ve Raporu: Erken Cumhuriyet’te Veremle Mücadelede Sivil Toplum, Söylem ve Kurumsallaşma

Murat AKSU*

Amaç: Bu araştırma, Anadolu’da kurulan ilk veremle mücadele derneği olan İzmir Veremle Mücadele Cemiyetinin faaliyetlerine odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı; veremle mücadelenin kurumsallaşma sürecine ışık tutan ve Türk tıp tarihi literatüründe daha önce yayımlanmamış birincil bir kaynağı bilimsel tartışmaya kazandırmaktır. Söz konusu belge, 1340 (1924) tarihli genel kurul bağlamında cemiyetin hedeflerini, mücadele söylemini, örgütlenme mantığını ve mali

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

yapısını birlikte sunması bakımından yerel verem mücadelesinin “kurumsal anatomisi”ni ortaya koymaktadır.

Yöntem: Belge, transkripsiyon ve günümüz Türkçesine aktarım yoluyla çözümlenmiş; metin içerik analiziyle “hıfzıssıhha söylemi”, “sivil-toplum/ devlet ilişkisi”, “hayırseverlik finansmanı” ve “örgütsel iş bölümü” temaları altında incelenmiştir. Metindeki tarih kayıtları Rûmî–Miladî dönüşümle doğrulanmış; metnin sonundaki muvazene-i umumi cetveli ve imza dizileri prosopografik bir okuma için veri olarak ele alınmıştır.

Bulgular: Belge, 14 Teşrinisani 1340 (14 Kasım 1924) tarihli heyet-i umumiye toplantısında metnin okunup basılmasına ve “hükümet erkânı” ile “meclis azası”na gönderilmesine dair kararın kaydedildiğini göstermektedir. Bu durum, cemiyetin kendisini yalnızca hayırseverlik ekseninde değil, kamusal otoriteyle temas eden bir “yerel sağlık aktörü” olarak konumlandığını düşündürür. Metin dili, veremi “umumi bir dert/musibet” olarak çerçeveleyerek korunma, temizlik ve hıfzıssıhha vurgusunu öne çıkarır; mücadeleyi toplumsal seferberlik ve örgütlenme gerektiren bir alan olarak sunar. Son sayfadaki mali cetvel, cemiyetin gelir kalemlerinde bağışların (nakdî/aynî) ve etkinlik/hasılat türü kalemlerin ağırlığını; giderlerde ise idari ve faaliyete dönük harcamaların yer aldığını göstermesi bakımından, veremle mücadelenin yerel ölçekte hangi ekonomik dayanaklarla sürdürüldüğüne dair nadir nicel ipuçları sunar. İmza ve görev dizileri, hekimlerin (özellikle kâtib-i umumi gibi idari roller üstlenenlerin) cemiyet yapılanmasında belirleyici olduğunu; verem mücadelesinin tıp profesyonelleri ile yerel seçkinler arasında bir “kurumsal koalisyon” üzerinden yürütüldüğünü ima eder.

Sonuç: Bu matbu belge, İzmir’de veremle mücadelenin erken Cumhuriyet döneminde nasıl bir söylem ve örgütsel mantıkla kurulduğunu, kamu otoritesiyle ilişkisini ve mali sürdürülebilirlik araçlarını birlikte gösteren özgün bir arşiv belgesidir. Deşifre ve analiz, veremle mücadelenin yalnız klinik değil, aynı zamanda yönetim, iletişim ve finansman boyutları olan bir “toplumsal sağlık projesi” olarak okunabileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, verem (tüberküloz), hıfzıssıhha, erken Cumhuriyet, hayır cemiyetleri, yerel sağlık yönetimi, Osmanlı harfli matbu belge, mali cetvel (muvazene).

*Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD
murataksumd@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 55

Türk Anatomi Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: Orta Asya'dan Dijital Dönüşüme Dair Bir İnceleme

Mustafa Alpgiray SÖYLEMEZ*, Derya ÖZTÜRK SÖYLEMEZ**, Ramazan GÜNEŞER***

Anatomi eğitimi, tıp eğitiminin temel bileşenlerinden biri olup tarihsel süreçte bilimsel gelişmelerin yanı sıra etik, dini ve sosyokültürel dinamiklerden etkilenmiştir. Bu çalışma, Türk anatomi eğitiminde kadavra merkezli öğretimden dijital ve teknoloji destekli anatomi eğitimine geçiş sürecini ve bu süreçte ortaya çıkan süreklilikler ile kırılma noktalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada tarihsel analiz yöntemi kullanılmış; konuya ilişkin birincil ve ikincil kaynaklar kronolojik ve tematik olarak değerlendirilmiştir.

Bulgular, erken dönemlerde anatomik bilginin sınırlı gözlemlerle şekillendiğini, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ise anatominin büyük ölçüde teorik düzeyde aktarıldığını göstermektedir. Kadavra diseksiyonunun dini ve sosyokültürel nedenlerle sınırlı kalması, anatomi eğitiminin gelişimini uzun süre kısıtlamıştır. 19. yüzyılda kadavra diseksiyonuna yasal zemin kazandırılması ve modern anatomi kitaplarının yayımlanması önemli bir kırılma noktası oluşturmuştur. 20. yüzyılda fiksasyon tekniklerinin gelişmesiyle kadavra temelli eğitim güçlenmiş, ancak günümüzde kadavra temininde yaşanan yapısal sorunlar bu modelin sürdürülebilirliğini tartışmalı hale getirmiştir. Buna paralel olarak, plastinasyon, üç boyutlu modelleme ve sanal gerçeklik uygulamaları anatomi eğitiminde giderek daha fazla kullanılmakta ve kadavra temelli eğitime alternatif ya da tamamlayıcı yöntemler olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Türk anatomi eğitimi kadavra merkezli geleneksel model ile dijital teknolojiler arasında bir dönüşüm süreci yaşamaktadır. Bu dönüşüm yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda etik ve yapısal bir yeniden yapılanmayı da beraberinde getirmektedir. Çalışma, bu geçiş sürecini tarihsel kırılma noktaları üzerinden analiz ederek anatomi eğitiminin geleceğine ilişkin bütüncül bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anatomi Eğitimi, Kadavra Diseksiyonu, Dijital Anatomi, Tıp Eğitimi Tarihi, Sanal Gerçeklik

*Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO; Doktorant, ESOGÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Etik AD alpgiray@sinop.edu.tr

**Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO

***Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Mehmet Tanrıkulu Sağlık Hizmetleri MYO; Doktorant, ESOGÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Etik AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 56

İslam Tıp Geleneğinde Hıfzıssıhha: İbn Sînâ ve İbn Rüşd Metinlerinin Karşılaştırmalı Analizi

Mustafa YAVUZ*

Bu çalışma, İslam tıp geleneğinde “hıfzıssıhha” (sağlığın korunması) anlayışını, İbn Sînâ ve İbn Rüşd’e atfedilen iki temel metin üzerinden karşılaştırmalı ve metin merkezli bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır. Hıfzıssıhha literatürü, yalnızca hastalıkların tedavisini değil, sağlığın sürekliliğini sağlayan rejimsel, çevresel ve bireysel faktörleri kapsayan geniş bir teorik ve pratik alanı temsil eder. Çalışmada, İbn Sina’nın Risaletü’l Hıfzı’s Sıhha (رسالة حفظ الصحة) adlı eserini Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Kitaplığı 2031 numaralı elyazmasından çalışılmıştır. İbn Rüşd’a ait isimsiz metin ise, Escorial Kütüphanesi Ar. 884 numaralı mecmuadan çalışılmıştır. Her iki müellifin metinleri Arapça asılları dikkate alınarak incelenmiş, İbn Rüşd’ün metni ilk kez dilimize kazandırılmıştır. Metinler özellikle beslenme, yaşam düzeni, çevresel etkiler ve bedeninin korunmasına yönelik öneriler bağlamında kullanılan terminoloji ve içerik yapıları bakımından karşılaştırılmıştır. Bu çerçevede, İbn Sînâ’nın metninde bitkisel ve farmakolojik unsurların daha *geniş, özel ve sistematik* biçimde yer aldığı; buna karşılık İbn Rüşd’ün metninde daha *teorik, genel ve kategorik* bir yaklaşımın benimsendiği tespit edilmiştir. Analiz, İbn Sînâ’nın hıfzıssıhha anlayışının, sağlığın korunmasına yönelik pratik uygulamaları detaylandıran ve çeşitli drogları içeren genişletilmiş bir model sunduğunu; İbn Rüşd’ün ise daha sadeleştirilmiş ve kavramsal bir çerçeveye yöneldiğini ortaya koymaktadır. Bu farklılık, yalnızca üslup veya kapsam meselesi değil, aynı zamanda İslam tıp geleneği içinde hıfzıssıhha bilgisinin nasıl aktarıldığı ve yeniden yorumlandığına dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, İbn Sînâ ve İbn Rüşd metinleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyarak, İslam tıp geleneğinde sağlığın korunmasına yönelik bilginin *tevarüs* ya da *temellük* yoluyla sürekliliğini ve dönüşümünü metinlerarası bir perspektifle değerlendirmeyi hedeflemektedir.

*Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi mustafay007@gmail.com

S 57

Itrîfil-i Sagîr İle İlgili Bir Risale

Nazlı YÜCESOY POLAT*, Nuray GÜNEŞ**

Itrîfil, tıp tarihi ile ilgili eserlerde itrîfil, itrîfilat, itrîfil-i sagîr, itrîfil -i kebîr, macun-u itrîfil gibi şekillerde karşımıza çıkan bir kelimedir. Itrîfil eski tıp yazmalarının bazılarında bir bitki türü olarak ya da macun, ayaric, kurs, sufuf, şurup gibi ilaç formüllerinden biri olarak bahsedilmektedir. Itrîfil-i sagîr, itrîfil-i kebîr, macun-u itrîfil ise temel bileşen olarak helîle, belîle ve emlec bitkilerinin alındığı ve hastalığın çeşidine göre farklı bitkilerin eklenmesiyle oluşturulan bir macun çeşidi

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

olduğu ve mide rahatsızlıkları, göz hastalıkları, mideden kaynaklı ağız kokusu, ahmaklık, cüzzam gibi hastalıkların tedavisinde kullanıldığı bildirilmektedir.

Bu çalışmada Münih'te Bavyera Devlet Kütüphanesi'nde BSB Cod. Arap. 805 isim ve numarayla kayıtlı *Arapça Toplu El Yazmaları* kitabının 126a-128b sayfaları arasında yer alan ve müellifi belli olmayan *Sıfat-ı İtrifil-i Sagır* başlıklı risale incelenmiştir. Bu çalışmayla incelenen söz konusu risalenin Arapçadan Türkçeye tercüme edilerek literatür bilgisiyle karşılaştırılması ve Türk tıp tarihi literatürüne kazandırılması amaçlanmıştır.

*Arş. Gör., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Tıp Fakültesi nazli.yucesoypolat@sbu.edu.tr

**Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Tıp Fakültesi

S 58

Besim Ömer Paşa'nın Doğururken ve Doğurduktan Sonra

Adlı Eserine Bir Bakış

Nesrin ÇOBANOĞLU*, Namık ÇENCEN**, Duygu Altan ÇENCEN***

Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi tıp tarihinin önde gelen isimlerinden Doktor Besim Ömer Paşa (Akalin) 1862 yılında doğmuştur. Besim Ömer, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi yüzbaşı rütbesiyle 1885 yılında bitirmiştir. Fenn-i kıbala (doğurtma bilgisi) muallim muavinliği sınavını kazanarak akademik hayata atılmıştır. 1887 yılında eğitim için Paris'e gitmesi, akademik kariyerinin dönüm noktasını oluşturmuştur. 1891 yılında İstanbul'a dönmüş ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane fenn-i vilade (doğum bilgisi) muallimliğine getirilmiştir. 1892 yılında İstanbul'da ilk doğum kliniği olan viladethane'yi kurmuştur. Besim Ömer Paşa, 1896 yılında seririyat-ı viladiye (doğum kliniği) muallimi olmuştur.

Besim Ömer Paşa, toplumun ilerlemesi ve gelişmesinde kadınların eğitimini ve toplumsal konularının güçlendirilmesini temel unsurlardan biri olarak görmüştür. Bu nedenle kadın sağlığı, doğum, ebelik ve halk sağlığının geliştirilmesi alanlarına özel önem vermiş; halkın sağlık konularında bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütmüştür. Bunun yanında köylerde hıfzıssıhha esaslarının uygulanmasına ilişkin girişimlerde bulunmuş; çocuk hekimliğinin kurumsallaşmasına, ebeliğin, hemşireliğin ve hasta bakıcılığın meslek olarak gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

Bu araştırmanın amacı, Besim Ömer Paşa'nın Doğururken ve Doğurduktan Sonra adlı eserini tıp tarihi ve kadın sağlığı tarihi bağlamında değerlendirmektir. Nitel araştırma desenine dayalı bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak doküman analizi kullanılmaktadır. Araştırma kapsamında söz konusu eser temin edilmiş ve betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. İnceleme sonucunda eserin, Osmanlı'da kadın doğum, ebelik eğitimi ve obstetrik uygulamaların tarihsel gelişimi açısından önemli bir kaynak niteliği taşıdığı görülmüştür. Eserde modern obstetrik yaklaşımların Osmanlı ebelik eğitimi ve jinekolojik uygulamalar üzerindeki etkileri dikkat çekmekte; ayrıca jinekolojik ve ebelik uygulamalarına ilişkin bilgi ve yaklaşımlar resimler ve çizimlerle

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

desteklenmektedir. Bu yönüyle eser, Osmanlı tıp tarihinde kadın doğum ve ebelik alanlarının gelişim sürecine ışık tutan değerli bilgiler sunmaktadır.

*Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD nesrin.cobanoglu@gmail.com

**Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

***Uzman Dr., Bağımsız araştırmacı

S 59

Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Tosyavizade Dr. Rıfat Osman Bey'in Ölümünün 25. Yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü'nde Düzenlediği Sergi

Nilüfer GÖKÇE*

İlk radyologlarımızdan olan Tosyavizade Dr. Rıfat Osman Bey (1874 -1933) ile Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver (1898 - 1986) ilk kez 1923'de İstanbul'da, Ressam, Üsküdarlı Ali Rıza Bey'in yanında karşılaşmış, tanıştıktan sonra, çok iyi iki dost olurlar. Özellikle de Süheyl Hoca'nın Paris'te eğitimde bulunduğu sırada dostlukları daha da derinleşmiştir.

“Rahmetli Rıfat Osman Bey, benim çok sevdiğim ve hürmet ettiğim kıymetli üstatlarımdandır.” Diyen Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, O'nu, ölümünden sonra da unutmamış, ölüm yıl dönümlerinde düzenlemiş olduğu törenlerle anmıştır.

Ord. Prof. A. Süheyl Ünver, Tosyavizade Dr. Rıfat Osman Bey'in ölümünün 25. yılında 31 Mart 1958 Pazartesi günü İstanbul Üniversitesi Merkez Binası Tıp Tarihi Enstitüsü'nde saat: 15.00'te bir anma töreni düzenleyerek, eserlerinden ve resimlerinden oluşan bir sergi açmıştır.

Feridun Nâfiz Uzluk'un da bulunduğu sergi de katılımcılar “Anı Defteri”ne görüşlerini yazmışlardır. Bu çalışmada ki amaç; İstanbul'da Süleymaniye Kütüphanesi'nde Süheyl Ünver arşivinde bulunan bu defteri ve hekim olduğu kadar ressam da olan Dr.Rıfat Osman Bey'in çizmiş olduğu resimleriyle ilgili o gün orada yazılanları sizlere tanıtmaktır.

*Öğretim Görevlisi (Emekli), Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik ABD
nilifergokce@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 60

Erken Cumhuriyet Döneminde Beslenme: 1928 Tarihli “Nasıl Yemeliyiz?” Eserinin Günümüz Perspektifiyle Değerlendirilmesi

Nur ATEŞ ŞAHİNKAYA*, Nilüfer DEMİRİSOY**

Giriş ve Amaç: Beslenme, yalnızca bireysel sağlığın korunmasında değil, toplumların üretkenliği, çocuk ve anne sağlığı, hastalıkların önlenmesi ve yaşam süresinin uzatılması açısından da temel bir halk sağlığı belirleyicisidir. Özellikle erken Cumhuriyet dönemi, Türkiye’de modern tıp, koruyucu sağlık hizmetleri ve toplumsal sağlık bilincinin inşa edilmeye başlandığı önemli bir tarihsel kesiti temsil etmektedir. Bu dönemde sağlıklı yaşam, hijyen ve beslenme konularında halkın anlayabileceği dille kaleme alınmış eserler, bilimsel bilginin topluma aktarılmasında ve yeni sağlık kültürünün oluşumunda önemli rol oynamıştır. İstanbul’da 1928 yayımlanan Dr. Tevfik Halil tarafından kaleme alınan "Nasıl Yemeliyiz?" eseri, Türkiye’de beslenme biliminin temellerine ışık tutar nitelikte bir kaynaktır. Bu çalışmanın amacı, bu eseri günümüz kanıta dayalı beslenme ilkeleri ışığında analiz etmek ve yaklaşık yüz yıl önceki "sağlıklı beslenme" önerilerinin tarihsel değişimini ortaya koymaktır.

Yöntem: Bu çalışma, tarihsel doküman analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Araştırmanın birincil veri kaynağını, İBB Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Kataloğu’nda kayıtlı, İstanbul Kader Matbaası’nda 1928 yılında basılmış ve Dr. Tevfik Halil tarafından kaleme alınmış “*Nasıl Yemeliyiz?*” başlıklı eser oluşturmuştur. Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan eser Latin harflerine aktarılmış ve araştırma metni olarak düzenlenmiştir. Birincil kaynağa ek olarak, dönemin beslenme ve sağlık yayınları ile güncel beslenme literatürü ikincil kaynak olarak taranmıştır. Metin, makro besin öğeleri, vitaminler, besin hazırlama ve pişirme yöntemleri ile rafine gıda tüketimine ilişkin içerikler açısından tematik olarak analiz edilmiş, elde edilen bulgular güncel kanıta dayalı beslenme ilkeleri doğrultusunda karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Bulgular: İncelenen bu eserin temel özelliği herkesin anlayabileceği sade bir dille yazılmış olmasıdır. Uzun yaşam için sağlıklı beslenmenin önemi, proteinler, özellikle hayvansal proteinlerin bitkisel proteinlerden biyoyararlılık açısından üstünlüğü, "hayatın cevheri" olarak tanımlanan vitaminlerin önemi ve eksikliklerinde sadece fiziksel değil, psikolojik olarak da sağlığın olumsuz etkilendiği vurgulanmıştır. Ülkemizde geleneksel olarak yaygın olarak uygulanan gıda hazırlama yöntemlerinden sebzelerin kavrulması ve meyvelerden reçel yapılması gibi yöntemlerin vitamin kaybına yol açtığına yönelik bilgiler, günümüz sağlıklı beslenme ilkeleriyle tam bir uyum sergilemektedir. Rafine şeker ve beyaz un tüketiminin "boş kalori" ve "sağlık tehdidi" olarak nitelenmesi, dönemine göre oldukça ileri görüşlü bir tespittir.

Sonuç: "Nasıl Yemeliyiz?" eseri, beslenmenin “karın doyurma” ile bir olmadığını, sağlıklı yaşamak ve sağlıklı nesiller yetiştirerek ülkenin geleceğinin bilimsel temellere dayandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Eser, Türkiye’de beslenme bilincinin tarihsel kökenlerini anlamak ve güncel beslenme ve diyetetik uygulamalarının tarihsel gelişimini ortaya koymak için temel bir kaynak niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Beslenme Tarihi, Diyetetik, Dr. Tevfik Halil, Vitaminler

*Dr. Dyt., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık, Uygulama ve Araştırma Hastanesi

nuratessahinkaya@gmail.com

**Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Tarihi ve Etik AD

S 61

Hayvanlar, Ritüel ve Şifa: Sivas Arkeoloji Müzesi'nde Veteriner Hekimliği Tarihine Işık Tutan Eserler

Nur Zeynep BİÇER*, Nigar YERLİKAYA**

Hayvanlar, insanlık tarihi boyunca sosyal, ekonomik ve dinsel yaşamın temel unsurlarından biri olmuş ve bu yakın ilişki, hayvan sağlığının korunmasını zorunlu kılarak veteriner hekimliği uygulamalarının gelişmesine zemin hazırlamıştır. Anadolu coğrafyası, özellikle hayvan yetiştiriciliği bakımından önemli bir merkez olup veteriner hekimliği tarihinin şekillenmesinde kritik rol oynamıştır. Bu çalışmada, Orta Anadolu'nun tarihine ışık tutan Sivas Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen hayvan tasvirli arkeolojik eserler ve şifa ile ilişkilendirilen materyaller incelenerek, Anadolu'da insan-hayvan ilişkisinin ritüel ve inanç boyutu değerlendirilmiş ve buluntuların veteriner hekimliği tarihi açısından önemi ortaya konmuştur. Çalışmanın materyalini, hayvan biçimli kült kaplar, lahit formunda rölikerler ve şifa pratikleriyle ilişkilendirilen tihtap (şifa) tasları gibi ritüel objeler oluşturmaktadır. İncelenen buluntular, hayvanların yalnızca bir besin kaynağı olmadığını, aynı zamanda inanç sisteminin ve libasyon ritüellerinin ayrılmaz bir parçası olduğunu düşündürmekle birlikte, tapınaklara sunulan figürinler ve arkeozoolojik adak kalıntıları hayvan sağlığı ve sürü bereketine yönelik erken dönem uygulamalara işaret ediyor olabileceği değerlendirilebilir. İncelenen buluntular; hayvanların antik dünyada yalnızca bir besin kaynağı olarak görülmediğini, aksine sahip oldukları fiziksel gücün takdir edilerek libasyon ritüellerinin rhytonlar aracılığıyla odağına yerleştirildiğini göstermekte olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, ritüel sıvılarının hayvan formu üzerinden aktarılması ile tapınaklara sunulan adak figürinleri; toplumun o hayvanın gücüne ve sürü bereketine duyulan ihtiyacının ve atfedilen kutsiyetin erken dönemdeki yansımaları olarak yorumlanabilir. Literatürde, şifa taslarının yalnızca insan sağlığı için değil, aynı zamanda hayvanların yakalandıkları hastalıklardan kurtulması amacıyla da geleneksel bir tedavi aracı olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Veteriner hekimliği tarihi açısından bu durum halkın hayvan sağlığını koruma, tedavi etme ve sürü bütünlüğünü koruma arzusunun geleneksel inanç biçimlerine nasıl dönüştüğünün sosyokültürel bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak, Sivas Arkeoloji Müzesi'ndeki bu hayvan temalı eserler, Anadolu'da insan-hayvan ilişkisinin ritüel ve inanç boyutunu ve hayvan sağlığına verilen önemi göstermesi bakımından veteriner hekimliği tarihine önemli bilimsel veriler sunmaktadır.

*Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı

**Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı nigaryerlikaya@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 62

Farsça Tıp Yazmalarında Çiçek ve Kızamık: Hidayetü'l Müteallemîn Fi't-Tıbb Adlı Eserde Fi'l-Cüderî ve'l-Hasbe

Nuray GÜNEŞ*, Ahmet ACIDUMAN**

Buharalı İslam alimlerinden biri olan Ebû Bekir Rebî' b. Ahmed Ahaveynî el-Buhârî (ö.983)'nin *Hidayatü'l- Müta'allimin fi't-Tıbb* (Tıp Öğrencileri için Kılavuz) adlı eseri Orta Çağ İslam dünyasında Farsça yazılmış en eski tıp kitaplarından biridir. Üç ana bölüm ve yaklaşık 200 alt bölümden oluşan eser, hıtlar, vücudun organları, baştan ayağa kadar hastalıklar, hıfzısıhha, kırıklar ve nabız gibi konuları içermektedir.

Bu çalışmada söz konusu eserin çiçek ve kızamık ile ilgili bölümü ele alınmıştır. Orta Çağ İslam dünyasında yazılmış tıp yazmalarında çiçek ve kızamık hakkında başlatılan geniş çaplı bir araştırmanın devamı niteliğinde sayılabilecek bu çalışmada, bahsedilen bölümün Farsçadan Türkçeye çevirisinin yapılarak tıp tarihi literatürüne kazandırılması, söz konusu araştırma kapsamında incelenen diğer eserlerle karşılaştırılarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Ebû Bekir Muhammed b. Zekeriyyâ er-Râzî'nin "Kitâbü'l-Cederî ve'l-Hasbe" adlı eseri bu konuda yazılmış kapsamlı ve müstakil bir eserdir. Ahaveynî el-Buhârî'nin, Râzî'nin öğrencisinden ders alması, yakın bir dönemde yazılmış olması ve ilk Farsça tıp kitaplarından biri olması çalışma konusu olarak seçilmesinde etkili olmuştur. *Hidayatü'l- Müta'allimin fi't-Tıbb* eserinin bilinen üç nüshası bulunmaktadır. Çalışma kapsamında; daha eski tarihli olan Oxford Bodleian Kütüphanesi'ndeki nüsha, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Fatih 3646 numaralı nüsha ile karşılaştırılarak kullanılmıştır.

Genel olarak; çiçek ve kızamığın ortaya çıkış nedenleri, belirtileri, uygulanacak tedavi yöntemleri ve gıda tedbirleri hakkında bilgiler içeren bölümlerin, dönemin humoral patoloji paradigması hükümlerine göre şekillendiği görülmektedir. Farsça tıp yazmalarında çiçek ve kızamık bahsi özelinde bu tür çalışmalar; farklı dillerde, farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda bilginin değişim ve gelişim sürecine ilişkin verdiği bilgiler bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Çiçek, Kızamık, Ahaveynî el-Buhari, Farsça Tıp Yazmaları, Tıp Tarihi

*Dr. Öğr. Üyesi, SBÜ Gülhane Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji AD. nuray.gunes@sbu.edu.tr

**Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 63

Antik Çağ'dan Orta Çağ İslam Dünyasına Felsefe–Tıp Etkileşiminin Düşünsel Temelleri ve Bu Etkileşimin er-Râzî'nin Tıp Anlayışına Etkileri

Nuray Yaşar SOYDAN*, Mukadder GÜN**

Amaç: Bu çalışma, felsefe ile tıp arasındaki etkileşimin tarihsel süreç içinde nasıl kurulduğunu ve Orta Çağ İslam hekimlerinden biri olan Ebu Bekr Muhammed bin Zekeriyâ er-Râzî'nin düşüncesinde felsefe ile tıp arasındaki etkileşimi nasıl somutlaştırdığını göstermeyi amaçlamaktadır.

Gereç ve Yöntem: Araştırma, tarihsel ve karşılaştırmalı yöntem temelinde yürütülmüştür. Çalışmada klasik felsefe ve tıp metinleri ile Râzî'nin eserleri ve konuya ilişkin ikincil literatür incelenmiştir. Kavramsal çözümleme yöntemi kullanılarak felsefe ile tıp arasındaki etkileşim epistemolojik, ontolojik ve etik boyutlarıyla değerlendirilmiştir.

Bulgular: İncelenen literatür çerçevesinde; Felsefi düşüncenin epistemolojik ve ontolojik çerçevesi, tıbbın yöntem anlayışını nasıl etkilediği, Pre-sokratik dönemden Alchmaeon, Empedokles gibi doğa filozoflarının evren ve insan anlayışlarının tıp teorilerine nasıl zemin hazırladığı; Sokrates'in etik yaklaşımının, Platon'un ruh-beden dualizminin ve Aristoteles'in sistematik bilim anlayışı ve etik düşüncesi tıbbı nasıl etkilediği bilgilerine ulaşılmıştır. Aynı zamanda Koslu Hippokrates, Bergamalı Galenus gibi hekimlerin çeşitli eserlerinde felsefi düşüncenin tıbbi kuram ve uygulamalar üzerindeki etkisinin vurgulandığı tespit edilmiştir. Orta Çağ İslam hekimlerinden biri olan Râzî'nin tıbbi yalnızca pratik bir tedavi sanatı olarak değil, aynı zamanda insanın doğasını, beden-ruh bütünlüğünü ve hastalığın nedenlerini anlamaya yönelik gözlem ve deneyiminin gücünü kullanmasını ve hekimlik ahlakına verdiği önemi gösteren düşüncelere ulaşılmıştır.

Sonuç: Sonuç olarak bu çalışma, felsefe ile tıp arasındaki ilişkinin tesadüfi bir birliktelik değil, insan, bilgi ve sağlık anlayışına dayanan köklü ve süreklilik arz eden bir düşünce geleneği olduğunu göstermiştir.

*Dr, Fevzi Çakmak Aile Sağlığı Merkezi, Tıp Tarihi ve Etik AD, nuray51yasar@gmail.com

**Doç. Dr. Ufuk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 64

İbn Haldun'un Mukaddime Adlı Eserinde Ebelik

Ömür ŞAYLIGİL*

Mukaddime, İbn Haldun'un (1332-1406) Kitâbü'l-İber ve divânü'l-mübtede' ve'l-haber fi eyyâmi'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men âserahüm min zevi's-sultâni'l-ekber adlı eserine giriş olarak yazdığı bölümdür. İbn Haldun'a haklı bir şöhret kazandıran, dünya düşünce tarihinin en önemli eserlerinden biri olan Mukaddime'ye bu adı İbn Haldun vermemiştir. Kitâbü'l-İber'in altı ana bölüme ayrılan birinci cildi zamanla Mukaddime olarak bilinir olmuştur. İbn Haldun Mukaddime'yi 1337 yılında beş aylık sürede tamamlamıştır. Bu çalışmada, Mukaddime'de ebelik bahsi incelenmiştir. Mukaddime, bir giriş bölümünü takiben altı bölümden oluşmaktadır. Eserin beşinci bölümü "*Geçime ve onun kazanç ve sanatlar biçimindeki çeşitlerine ve bütün bu hususlara arız olan hallere dairdir*" başlığını taşımaktadır. Ebelik, Mukaddime'de "*Bu bir sanattır ki, insan yavrusunun ana karnından çıkartılması, bebeğin yavaşça ana rahminden dışarıya alınması, bunun için gerekli şartların hazırlanması, çıktıktan sonra, durumunu düzelten hususların temin edilmesi muamelesi o sayede bilinir*" şeklinde tanımlanmış olup, zaruri sanatlar (çiftçilik, tababet, kitabet, vb.) altında listelenmiştir. Ebeliğin konusu doğum, yenidoğan ve annelerin sağlığıdır. Genellikle kadınlara mahsus bir sanat olarak açıklanmıştır. Eserde başlangıçta, kadının anatomisi, bebeğin vücut yapısı ve ebelik tekniklerine yer verilmiştir. Ebeler çıraklık eğitimi ile yetiştirilmiş, zaman zaman mahkemelere çağırılmışlardır. Bu durum onların kamusal bir varlığa sahip olduklarının kanıtı olarak görülmüştür. Ebelerin doğum sırasındaki sorumlulukları ayrıntılı olarak ele alınmış, anne ve yenidoğanın doğum sonrası nasıl bakılacağı açıklanmıştır. İbn Haldun, şehirli ebelerin yalnızca kadın doğum uzmanı olarak değil, çocuk hekimi olarak da yetkinliklerini kabul etmiş, onların sağlık profesyoneli ve güvenilir kişiler olduklarını getirmiştir. İnsan varlığının ebeliğe bağlı olduğu vurgusu yapılmış, ebeliğe teorik olarak yüksek bir makam verilmiştir.

*Prof. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi omursayligil@gmail.com

S 65

İki Kere Sürgün: Girit'in Spinalonga Adasından Erzurum'da Ermeni Manastırı'na

Oya DAĞLAR MACAR*

Spinalonga, Girit'te küçük bir balıkçı kasabası olan Elounda'nın kıyısından kısa bir mesafede yer alan bir cüzzamlılar adasıdır. 1666'da Osmanlı hakimiyetine giren Girit'te çoğunluğu Hıristiyan olmak üzere Müslümanlar ve Hıristiyanlar birlikte yaşıyordu. Osmanlı Devleti için Girit geniş ekonomik ayrıcalıklara sahip önemli bir eyaletti. 1866'da Girit'te geniş çaplı bir Yunan milliyetçi ayaklanması gerçekleşti. Avrupalı devletlerin de desteklediği ayaklanma sonrasında 1878'de Halepa Sözleşmesi yapıldı ve adaya geniş bir özerklik tanındı. 1897'de ise muhtariyet ilan edildi ve Osmanlı askeri adadan çekildi. Tüm bu siyasi gelişmeler Spinalonga Adası için de önemli bir

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

dönüm noktasını oldu. Osmanlıların Girit'ten ayrılmasının hemen ardından Müslümanlara yönelik baskılar başladı. Elounda'da ve civarında yaşayan Müslümanlar denizin ortasındaki bu küçük adaya sığınmak zorunda kaldı. Yunanlılar Müslümanları buradan çıkarmak için 1904'te Spinalonga'ya bir cüzzamlılar kolonisi gönderdi. Bu tarihten itibaren adadaki halkın cüzzam gerekçesiyle, karaya çıkması yasaklandı. Müslümanlar ve adadaki cüzzamlılar teknelerle anakara sakinlerine el sanatları ürünlerini yiyecek karşılığında satarak hayatta kalmaya çalıştılar. 30 Ocak 1923'te imzalanan Mübadele Sözleşmesi ile adanın kaderi yeniden değişti.

Mübadele Anlaşması çerçevesinde Türkiye'ye gidecek mübadillerin sağlık ve gıda gibi başlıca ihtiyaçları için İmdad-ı Seferiye Heyetleri kuruldu. Göçmenlerin nakilleri için Kandiye, Resmo ve Hanya limanları ihraç iskelesi olarak belirlendi. Seyrû Sefain İdaresi'nden kiralanan vapurlarda Hilaliahmer doktorları göçmenlere ilişkin rapor tuttular ve Türkiye'ye göç başladı. Doktorların tuttukları raporlarda Spinalonga'dan üç cüzzamlı Müslüman'ın da olduğu bilgisi yer alıyordu. Girit'ten Türkiye'ye gönderilen mübadiller ağırlıklı olarak Bozcaada, Ayvalık, Mersin, İstanbul ve Bodrum'a gönderildiler. Fakat cüzzamlı olanlar için ayrı bir prosedür uygulandı ve gönderilecekleri yer Erzurum olarak belirlendi.

Spinalonga Adası'ndaki cüzzamlılar hakkında Yunanistan'da pek çok araştırma yapılmış olmasına rağmen, hiçbiri 1924 Yunanistan ve Türkiye arasındaki nüfus mübadelesine değinmiyordu. Türkiye'de ise bu cüzzamlıların ne olduğu, nereye gönderildiği pek ilgi çekmemişti. Bu tebliğ Spinalonga cüzzam adasının tarihsel geçmişi ve mübadele sırasında Türkiye'ye göç eden Müslüman cüzzamlıların izini sürerek, bu sorulara cevap bulmaya çalışmaktadır.

*Prof. Dr. İstanbul Ticaret Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
odmacar@ticaret.edu.tr

S 66

XV. Yüzyılda Şerefeddin Sabuncuoğlu Tarafından Uygulanan El Bileği Kırığı Tedavi Yöntemleri

Oya ÖGENLER*, Emre ÖZTÜRK**, Selda OKUYAZ***

Osmanlı Devleti'nin önde gelen cerrahlarından biri olan Şerefeddin Sabuncuoğlu, Ebu'l-Kasım ez-Zehravi'nin et-Tasrif adlı eserinin 30. bölümünü Türkçeye uyarlayarak Cerrahiyetü'l-Haniyye adlı önemli eserini kaleme almıştır. Cerrahiyetü'l-Haniyye dünyanın ilk resimli tıp kitabıdır. Bu çalışmanın amacı, XV. yüzyıl Osmanlı hekimi Şerefeddin Sabuncuoğlu tarafından el bileği kırıklarının tedavisinde kullanılan yöntemleri incelemektir. Bu çalışmada Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin 12. faslında yer alan "Bilek Kemiği Kırığı Tedavisinin Yöntemi Hakkında" başlıklı bölüm, günümüz tedavi yaklaşımlarıyla karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin 12. faslında el bileği kırıklarının türleri, tanısı ve tedavisi ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Hasta muayenesinin nasıl yapılacağı, kırığın küçük ya da büyük kemikte olmasına göre traksiyon, redüksiyon ve immobilizasyon yöntemlerinin farklılaştığı; atel, yakı ve mumlu yağ gibi uygulamaların kullanıldığı belirtilmiştir. Ayrıca şişlik, ağrı ve dolaşım bozukluğunun takip edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. İyileşme süresinin 28–32 gün arasında değiştiği, hastanın dinlendirilmesi, uygun pozisyon verilmesi ve düzenli takibin önemi ifade

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

edilmiştir. Bu bölümde kemik kırığına yapılan uygulamayı gösteren bir minyatür bulunması, eserin eğitsel yönünü ortaya koymaktadır.

Günümüzde ise el bileği kırıkları fizik muayene ve görüntüleme yöntemleri ile değerlendirilmekte, hastanın ve kırığın durumuna göre kapalı veya açık cerrahi redüksiyon uygulanmaktadır, stabilizasyon ise alçılama veya cerrahi şekilde yapılmaktadır. El bileği kırıklarının tedavisinde; mümkün olduğu kadar anatomik redüksiyon, ağrı kontrolü, erken rehabilitasyon temel unsurlar olup, tedavinin her aşamasında nörovasküler değerlendirme düzenli olarak yapılmaktadır.

Cerrahiyetü'l-Haniyye'de yer alan bilgiler incelendiğinde, XV. yüzyılda el bileği kırıklarının tanı ve tedavisinin dönemin koşullarına uygun olarak hekim deneyimi ve sistematik klinik gözleme dayandığı görülmektedir. Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun tedavi sürecini minyatürlerle desteklemesi, ortopedi alanındaki tıbbi uygulamaların standartlaştırılmasına yönelik erken bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

*Prof. Dr. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD oyaogenler@gmail.com

**Öğr. Gör. Dr. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Ortopedi ve Travmatoloji AD

***Doç. Dr. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

S 67

Güneşin Döngüsünden Şifanın Kaynağına: Antik Mısır'dan Anadolu Tıbbına Skarabe Kullanımı

Özgür KIRAN*

Antik dünyada kaostan düzen çıkararak ve yaşam döngüsünü simgeleyen bir figür olarak konumlandırılan skarabe (*Scarabaeus sacer*), kültürel bir alegori olmanın ötesine geçerek tıp tarihinin en dikkat çekici farmakolojik öznelerinden biri olmuştur. Bu canlının tıbbi serüveni, Antik Mısır'ın ampirik birikimini yansıtan Ebers Papirüsü kayıtlarında bir şifa unsuru olarak belirmesiyle başlamış, yüzyıllar içinde kadim bir bilgi mirasına dönüşmüştür.

Bu mirasın en yetkin evresi, Akdeniz havzasından süzülüp gelen bilginin harmanlandığı Anadolu tıbbı geleneğinde hayat bulmuştur. Roma dönemi rasyonel gözlemleriyle şekillenen bu süreç, İslam tıbbı hekimlerinin mizaç teorisiyle sistemleşmiş ve nihayet Osmanlı cerrahi pratiğinde somut bir tedavi metoduna dönüşmüştür. Geleneksel metinlerde "kurutucu" niteliğiyle ön plana çıkarılan skarabe bazlı terkipler, modern biyoteknolojide kan dindirici özellikleri tescillenmiş doğal bileşen olan kitin maddesinin tarihteki ilk ampirik kullanımı olarak değerlendirilebilir. Farklı medeniyet katmanlarından günümüze ulaşan maddi kültür verileri üzerinden yürütülen bu araştırma, antik reçetelerin modern biyotıp ile olan tarihsel ve bilimsel paralelliğini analiz etmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Skarabe, Anadolu Tıbbı, İslam Tıbbı, Kitin, Ebers Papirüsü, Tıp Tarihi.

*Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

ozgurkiran@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 68

Alī b. el-‘Abbās el-Mecūsī’nin *Kāmilu’s-Şinā‘ati’t-Ṭıbbiyye (Kitābu’l-Melikī)* adlı eserinde yıkanma ve hamam üzerine

Özgür KUŞ*, Ahmet ACIDUMAN**

Amaç: Bu çalışmada ‘Alī b. el-‘Abbās el-Mecūsī’nin *Kāmilu’s-Şinā‘ati’t-Ṭıbbiyye* adı verilen eserinde yıkanma ve hamam üzerine yazılmış bölümleri Arapçadan Türkçeye çevirerek sunmak, elde edilen bilgileri Türk tıp tarihi alanyazınına kazandırmak ve Orta Çağ dönemi bağlamında değerlendirmek amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Çalışmada ‘Alī b. el-‘Abbās el-Mecūsī’nin 1294 H./1877 M. yılında Kahire/Bulak Matbaası’nda Arapça olarak basılmış *Kāmilu’s-Şinā‘ati’t-Ṭıbbiyye* adlı eserinde yıkanma ve hamam üzerine yazılmış bölümler incelenmiştir. İlgili bölümler çalışmanın yazarları tarafından Arapçadan Türkçeye çevrilmiş, döneminin ilgili literatüründeki eserlerde bu konuya yönelik bulunan bilgilerle karşılaştırılıp değerlendirilmiştir.

Bulgular: Yıkanma ve hamam ile ilgili konuların *Kāmilu’s-Şinā‘ati’t-Ṭıbbiyye* adlı eserin birinci cilt beşinci makale “fī şıfa efāli’l-istiḥmām fi’l-beden (Yıkanmanın beden üzerindeki etkilerinin tanımlanması hakkında)” başlıklı on üçüncü bölüm ile ikinci cilt birinci makale “fī ḥıfz’l-şıḥḥa ve’l-istiḥmām (Yıkanma ile sağlığın korunması hakkında)” başlıklı beşinci bölümde yer aldığı görülmektedir. Bu bölümlerde sırasıyla sağlıklı ve hasta bireylerde yıkanma ve hamamın kullanımı, yıkanmanın vücut üzerine etkileri, sıcak ve soğuk su ile yıkanmanın yararları ve zararları, burun kanaması geçirenlerin yıkanması, tuzlu ve mineralli sularla yıkanma, yıkanma öncesi ve sonrasında ovma/masaj işlemi, yıkanma ve hamam öncesi ve sonrası oluşan sıkıntılı durumlara karşı alınabilecek önlemler ve tedaviye yönelik pratik uygulamalar hakkında bilgiler verilmektedir.

Sonuç: ‘Alī b. el-‘Abbās el-Mecūsī’nin ilgili eserinde yıkanma ve hamama yönelik verdiği bilgilerin öncüllerinin ve aynı dönemde yetişmiş hekimlerin eserlerinde yer alan bilgilerle çoğunlukla benzeştiği ve döneminin tıbbi paradigmasıyla uyumlu olduğu görülmüştür. Açıklamalarında özellikle Hippokrates ve Galenus’a atıfta bulunması ve onlardan alıntılar yapmış olması yararlandığı kaynakları bizlere göstermesi açısından önem arz etmektedir. Diğer kaynaklardan farklı olarak burun kanaması geçirenlerde yıkanma ve hamam kullanımına yönelik açıklamalarının ise eserin özgünlüğü açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Alī b. el- Abbās, Kāmilu’s-Şinā‘ati’t-Ṭıbbiyye, Yıkanma, Hamam, Tıp tarihi

*Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD

kus.ozgur@gmail.com

**Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 69

Er-Rāzī'nin *Kitābu't-Ṭıbbi'l-Manşūrī* adlı eserinde kan akıtma

Özgür KUŞ*, Fulden KÜÇÜK**

Amaç: Bu çalışmanın amacı er-Rāzī'nin *Kitābu't-Ṭıbbi'l-Manşūrī* adlı eserinde kan alma üzerine yazılmış bölümü Arapçadan Türkçeye çevirerek Türk tıp tarihi literatürüne kazandırmak, yine kendisine ait olan ve Lund Üniversitesi tarafından doktora tezi olarak çalışılan kan alma ile ilgili makalesiyle karşılaştırmak ve bu bağlamda tıp tarihindeki yerini belirlemektir.

Gereç ve Yöntem: Çalışmada er-Rāzī'nin 1987 Kuveyt'te Arapça olarak basılmış *Kitābu't-Ṭıbbi'l-Manşūrī* adlı eserinde kan alma üzerine yazılmış bölüm çalışmanın yazarları tarafından Arapçadan Türkçeye çevrilmiş, yine kan alma ile ilgili olan *Maqāla fī'l-Faşd "On Phlebotomy"* adlı eseriyle karşılaştırılmış, farklılıklar ve benzerlikler çerçevesinde döneminin ilgili literatüründeki eserlerde bu konuya yönelik bulunan bilgilerle karşılaştırılıp değerlendirilmiştir.

Bulgular: Kan alma ile ilgili açıklamaların *Kitābu't-Ṭıbbi'l-Manşūrī* adlı eserin "fī'l-Faşd/ kan alma" başlıklı yedinci makalesinde yer aldığı görülmektedir. Bu bölümde öncelikle on dört adet [toplamı yirmi beş] kan alınacak damar ismini zikretmiş, kolda yer alan damarlardan başlayarak bacak ve kafa bölgesindeki damarları saymış ve bunlardan kan almanın faydalarından söz etmiştir. Sonrasında kan alma sırasında karşılaşılan hataları ele almış, hangi durumlarda kan alınması ya da alınmaması gerektiğine vurgu yapmış ve söz konusu bu durumların tedavisi hakkında açıklamalarda bulunmuştur.

Sonuç: Er-Rāzī'nin *Kitābu't-Ṭıbbi'l-Manşūrī* adlı eserinde kan almaya yönelik verdiği bilgilerin yine kendisine ait olan *Maqāla fī'l-Faşd "On Phlebotomy"* adlı eserinde yer alan bilgilerle konunun içeriği açısından kısmen benzeştiği, ancak çoğunlukla farklı olduğu ve dönemin tıbbi paradigmasıyla uyumlu olduğu görülmüştür. Er-Rāzī'nin *Maqāla fī'l-Faşd "On Phlebotomy"* adlı eserinde kan alma konusunu on dört alt başlığa ayırarak daha kapsamlı bir şekilde ele aldığı, özellikle Galenus ve Hippokrates'e atıfta bulunduğu ve hacamat konusuna da değindiği gözlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Er-Rāzī, Rhazes, *Kitābu't-Ṭıbbi'l-Manşūrī*, Kan alma, Tıp tarihi

*Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD
kus.ozgur@gmail.com

**Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıbbi Farmakoloji AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 70

17. Yüzyılda Galata Mahkemesi Şer'ıye Siciline Göre Fıtık Ameliyatlarında Rıza Senetlerinin İncelenmesi

Özlem POYRAZ*, Arif Hüdai KÖKEN**

Amaç: Bu çalışmayla Galata Mahkemesi Şer'ıye Sicili'ne kaydedilmiş olan fıtık ameliyatlarına dair belgeleri inceleyerek erken modern Osmanlı toplumunda cerrahi müdahale, hasta rızası ve cerrahın sorumluluk ilişkisini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Söz konusu belgelerde yer alan hastalık beyanı, cerrahın ehliyet vurgusu, ücret ve süre belirlenmesi, ameliyatın niteliğinin tanımlanması ve özellikle ölüm durumunda cerrahın “dem ve diyet” davalarından ibra edilmesi hususları incelenmiş, Osmanlı tıp pratiğinde rızanın etik ve hukuki boyutunun değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Yöntem: Çalışmanın veri kaynağını 1663 (H. 1073-1074) tarihli Galata Mahkemesi 90 Numaralı Şer'ıye Sicil Defteri oluşturmuştur. Söz konusu defter İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı ve İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) ortaklığı ile transkribe edilmiş olup literatüre kazandırılmıştır. 90 Numaralı Şer'ıye Sicil Defteri'nde yer alan fıtık ameliyatına ilişkin dokuz kaydın yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kayıtlar içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Belgeler risk beyanı, rıza açıklaması, hukuki sorumluluk devri, cerrahi ameliyat ve mahkeme denetimi başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Rıza beyanlarının İslam hukuku çerçevesinde icâre, ibrâ ve dem-diyet kavramları bağlamında analizi yapılmıştır. Böylece Osmanlı'da fıtığın cerrahi tedavisine yönelik hastanın rızasının etik ve hukuki işlevi ortaya konmuş olacaktır.

Bulgular ve Sonuç: İncelenen kayıtlar, XVII. yüzyıl Osmanlı cerrahi pratiğinde fıtık tedavisine yönelik belirli bir sözleşme kalıbının tekrarlandığını anlamamıza olanak sağlamıştır. Belgelerde hastalığın, açık bir biçimde, fıtık olarak beyan edildiği ve cerrahın ilaç konusunda ehil olduğunun vurgulandığı görülmüştür. Ameliyat *kasığın şakku* ve *münfetih kat* şeklinde tarif edilerek müdahalenin niteliği somutlaştırılmıştır. En dikkat çekici husus ise ameliyatın *şak ve münfetih kat*'ının sonucunda ölüm ihtimalinin açıkça belirtilmesi ve bu durumda hastanın *dem ve diyet* davasından cerrahı *ibrâ-i âmm* ile borç tahakkümünden kurtarmasıdır. Belgeler hastaların farklı meslek ve sosyal çevrelerden kişiler olduğunu ortaya koymuştur. Sicillerde yer alan bulgular erken modern Osmanlı toplumunda cerrahi müdahalelerin yalnızca tıbbi değil, aynı zamanda etik ve hukuki bir çerçeveye oturtulduğunu anlamamıza olanak sağlamıştır. Aynı zamanda cerrahın sorumluluğunu da anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, tıp tarihi, aydınlatılmış onam, rıza senetleri, fıtık.

*Doç. Dr. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü osahin@ahievran.edu.tr

**Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 71

Besim Ömer'in 1318 (1902/1903) Tarihli Gebelik ve Gebelikte Tedabir Kitabında Gebelikte Kan Gelmesi'ne ilişkin açıklamaları

Pervin ŞAHİNER*, M. Esat HARMANCI**

Bu bildiride Dr. Besim Ömer Akalın'ın *Gebelik ve Gebelikte Tedabir* adlı eserinde “Gebelikte kan gelmesi”ne ilişkin açıklamalarının neler olduğunu tanıtmak amaçlanmıştır. Eserde gebelikte kan gelmesi meselesi iki temel başlık altında ele alınır: çocuk düşmesi ve “sonun fena yapışması”. Gebelikte kanama, sık rastlanan ve bünyede ciddi sonuçlara yol açabilen bir durum olarak değerlendirilir; nedenlerine ve ortaya çıktığı gebelik evresine göre farklılık gösterir. İlk altı aya kadar görülen kanamalar çoğunlukla düşükle ilişkilendirilirken, son aylarda meydana gelen kanamalar plasentanın rahmin alt tarafına yerleşmesine işaret eder.

Eserde, gebeliğin temel belirtilerinden biri olarak “adetin kesilmesi” vurgulanmakla birlikte, bazı kadınlarda adet benzeri kanamaların devam edebileceği, ancak Tarnier-Budin'in belirttiği üzere bu kanamaların miktar ve süre bakımından farklılık gösterdiği ifade edilir. Gebelikte görülen hafif kanamalarda dahi istirahat önerilir; kanamanın aylarca sürmesine rağmen gebeliğin devam edebildiğine dair hekim gözlemleri dikkat çekicidir.

Çocuk düşmesi sürecinde bel ve karın ağrısı, çarpıntı, titreme, sık idrara çıkma gibi belirtiler ortaya çıkar; kanama başlangıçta sızıntı şeklinde olup zamanla şiddetlenebilir. Düşük, çocuğun ve plasentanın birlikte ya da aşamalı olarak atılması şeklinde gerçekleşir. Kanamanın şiddetine bağlı olarak baş dönmesi, kulak çınlaması ve derin kansızlık gelişebilir. Bu gibi durumlarda “tabib-i mütehassısa” başvurulması gerektiği özellikle vurgulanır.

Son üç ayda ortaya çıkan ve çoğunlukla ağrısız seyreden kanamalar ise plasentanın aşağı yerleşimi ile ilişkilendirilir. Ani ve tekrarlayıcı bu kanamalar, annenin ve çocuğun hayatını tehdit edebilir. Bu nedenle “tabib-i mevlid”in gecikmeksizin davet edilmesi gerektiği özellikle belirtilir; zira bir anlık ihmal dahi telafisi güç sonuçlar doğurabilir.

Anahtar Kelimeler: Besim Ömer Akalın, gebelikte kanama, düşük, plasenta, Osmanlı tıbbı, kadın sağlığı, obstetrik

*Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü
sahinerpervin20@gmail.com

**Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 72

Tıptan Siyasete: Eskişehir’i Temsil Eden İki Kadın Hekimin Paralel Yolculuğu – Dr. Ruhsar Demirel ve Prof. Dr. Gaye Usluer Örneği

Pınar ATAKAN BİRLER*

Bu çalışma, Türk siyasetinde kadın hekimlerin temsil gücünü Eskişehir özelinde ele alarak, aynı dönemde milletvekilliği yapmış iki kadın hekim olan Dr. Ruhsar Demirel ve Prof. Dr. Gaye Usluer’in tıbbi geçmişlerinin, mesleki deneyimlerinin ve siyasi kimlik ile ideolojik yönelimlerinin parlamentodaki rollerini ve katkılarını nasıl şekillendirdiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Aynı ilden, Türk siyasi yelpazesinin zıt kutuplarını temsil eden iki kadın hekim-siyasetçinin eş zamanlı varlığı, Türkiye’de kadın hekimlerin siyaset sahasındaki görünürlüğüne ve etkisine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Farklı siyasi yelpazelerde yer almalarına rağmen her iki milletvekili de biyografik olarak paralel bir seyir izlemektedir: her ikisi de Eskişehir doğumlu, tıp eğitimi almış ve tıp dışı alanlarda lisansüstü çalışmalar yapmış, siyasete girmeden önce önemli mesleki ve idari deneyimler kazanmış ve aynı dönemde milletvekili seçilmiştir. Bu durum, meslek, cinsiyet ve ideoloji arasında denge kurma biçimlerini ortaya koymaktadır.

Araştırma, nitel yöntemlerden tarihsel karşılaştırmalı analiz yaklaşımıyla yürütülmüştür. Materyal olarak TBMM tutanakları, parti programları, seçim sonuçları, ilgili dönemdeki medya arşivleri ve akademik yayınlar kullanılmış; veriler milletvekillerinin yasal teklifleri, komisyon çalışmaları, konuşmaları ve kamuoyuna yansıyan siyasi duruşları üzerinden içerik analiziyle kodlanmıştır.

Her iki kadın siyasetçi de hekim kimliklerini sağlık politikaları, kadın sağlığı ve salgın yönetimi tartışmalarına taşımış, yerel ve ulusal düzeyde toplumsal faydayı gözetmişlerdir. Bu çalışma, tıp kökenli kadın siyasetçilerin Türkiye’de sağlık politikaları üzerindeki rol ve etkilerini derinlemesine aydınlatan ve gelecekteki kadın hekimlerin siyasete katılım stratejilerine ışık tutan değerli bulgular sunmaktadır.

*Doktor, DHMİ Atatürk Havalimanı Baş Müdürlüğü drpınarbirler@gmail.com

S 73

Hayvan Hastalıklarında Tazminat Uygulamaları: Türkiye ve Uluslararası Deneyimler Işığında Bir Değerlendirme

Pınar Ece YORULMAZ*

Hayvan hastalıklarıyla mücadelede zorunlu itlaf, karantina ve hareket kısıtlamaları gibi idari tedbirler, kamu ve hayvan sağlığının korunması amacıyla devlet kontrolü ile gerçekleştirilmektedir. Ancak bahsi geçen prosedürler, hayvan sahiplerinin mülkiyet hakkı ve ekonomik varlığı üzerinde bazı durumlarda doğrudan ya da dolaylı sonuçlar doğurabildiğinden, tazminat mekanizmaları

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

hukuki bir denge unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda hayvan hastalıklarında tazminat sistemi, yalnızca ekonomik kaybın telafisine yönelik bir araç değil, aynı zamanda hastalık bildirimini teşvik eden, kayıt dışılığı azaltan ve salgın kontrolünü güçlendiren bir yönetim mekanizması olarak işlev görmektedir.

Uluslararası uygulamalarda hayvan hastalıklarında tazminata dair farklı uygulamalar dikkat çekmektedir. Örnek vermek gerekirse Avrupa ülkeleri kamu-üretici finans dengesini sağlamakta olup koşullara bağlı ödeme sistemlerini benimserken bazı ülkelerde piyasa değeri esaslı tam tazminat modeli uygulanmaktadır. Hızlı ödeme süreçleri, şeffaf değerlendirme kriterleri ve üretici katılımını artıran düzenlemeler, salgın yönetiminin etkinliğini artıran unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye'deki uygulama ise merkezi idare tarafından yürütülen ve hastalık türüne göre farklılaşan kriterlere dayalı bir yapı göstermektedir. Değer tespiti, idari karar süreçleri ve ödeme mekanizmalarının işleyişi, üreticinin devlete duyduğu güven ve salgınlara karşı iş birliği düzeyi üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu yönüyle tazminat hukuku, kamu yararı ile mülkiyet hakkı arasında kurulan hassas dengeyi sağlayan önemli bir unsurdur. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de geçmişten günümüze kadar hayvan hastalıklarında uygulanan tazminat mekanizmasının hukuksal gelişimini uluslararası örnekler ışığında değerlendirmek ve söz konusu sistemin salgın yönetimi ile üretici davranışı üzerindeki etkilerini analiz etmektir.

*Doktora Öğrencisi / Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı peyorulmaz@gmail.com

S 74

Geçmişten Günümüze Veteriner İlaç Reklamları Üzerine Değerlendirme

Rahşan ÖZEN*, Abdullah ÖZEN**

Osmanlı Devletinde, 19'uncu yüzyılın ikinci yarısından başlayarak veteriner hekimliği alanında müstahzarların sayısında artış olduğu gözlenmektedir. Bu durum, eczanelerde kişiye özel olarak hazırlanan terkiplerin yerine, bu hazır ilaçların tercih edilmesine neden olmuştur. Müstahzar sayısındaki artış, ilaçların mümkün olduğunca geniş kitlelere duyurulması ihtiyacını doğurmuştur. Dolayısıyla bu ihtiyacın karşılanması ve müstahzarlarla ilgili talep oluşturulması çabaları, dönemin gazete ve dergilerinde yayımlanan ilaç reklamlarının sayısında artışa neden olmuştur. Bu durum veteriner hekimliği alanında da etkisini göstermiş; veteriner müstahzarların tanıtımı amacıyla yapılan reklamların ilk örnekleri de yine bu dönemlerin süreli yayınlarında yer almıştır.

Çalışmada, ulaşılabilen ilk örneklerden günümüze kadar veteriner ilaç reklamlarında görülen değişimin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla başta veteriner hekimliği ile ilgili süreli yayınlar olmak üzere, ulaşılabilen gazeteler ve doküman incelenmiştir. Ankara ve Fırat Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalında yer alan süreli yayınlar dışında Milli Kütüphane Arşivi, Akşam, İkdam, Tasviri Efkar, Ulus, Vakit, Cumhuriyet, Tan, Milliyet, Son Posta gazetelerinin arşivleri taranmıştır.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

Bu kapsamda ulaşılan ilaç reklamlarının, daha çok açıklayıcı nitelikte ve metin ağırlıklı içeriğe sahip olduğu gözlenmiştir. Reklamı yapılan ilacın hangi hastalıkta kullanıldığı, hangi hayvan türüne ve ne miktarda verileceği, nasıl uygulanacağı, fiyatı, nereden temin edilebileceği gibi açıklamalar reklam metinlerine yer alan bilgilerdir. Bu reklamların 1930'lu yıllardan başlayarak, çizim ve resimlerle görsel açıdan zenginleştirildiği görülmektedir. Günümüz ilaç reklamlarında ise renkli bir içerik yanında, veteriner hekimlere yönelik bilgilendirici açıklamalar ve ilgi çekici fotoğraflar göze çarpmaktadır.

Tüm bu renkli içerik ve fotoğraflar, ilan ve reklamlarda ilgi artırma amacına hizmet ediyor gibi görünse ve hatta bu amaca hizmet eden münferit örnekler olsa da, gerek geçmişte gerekse günümüzde, veteriner ilaç reklamlarında yer alan metinlerin, cümlelerin ya da ifadelerin, genel olarak, bilgilendirme amacı taşıyan nitelikte olduğu ileri sürülebilir.

*Prof. Dr., Fırat Üniversitesi Veteriner Fak. 23119 Elazığ rahsanozen@hotmail.com

**Prof. Dr., Fırat Üniversitesi Veteriner Fak. 23119 Elazığ

S 75

Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye'de Pronatalist Nüfus Politikalarına Yönelik Uluslararası Baskılar Bağlamında Rockefeller–Demirel Yazışmaları (1965–1967)

Ramazan BAŞ*

Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı Bloku tarafından nüfus artışı, küresel ölçekte yalnızca demografik bir mesele olmaktan çıkarılarak ekonomik, siyasal ve sağlık boyutlarıyla ele alınan uluslararası bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın hemen arkasından Batılı çeşitli kurum ve kuruluşlar, nüfus artış hızının yüksek olduğu ülkelerde aile planlaması ve doğum kontrolü politikalarının yaygınlaştırılması için harekete geçmiştir. Bu kapsamda Türkiye de hedef ülkeler arasında yer almıştır. Nitekim Türkiye, söz konusu dönemde pronatalist politikalar uygulayan ve yüksek nüfus artış hızına sahip bir ülke konumundadır.

Bu noktadan hareketle çalışma, nüfus politikaları alanında faaliyet gösteren kuruluşlardan biri olan Population Council'in kurucusu John D. Rockefeller III ile Başbakan Süleyman Demirel arasında 1965–1967 yılları arasında nüfus politikalarına ilişkin yazışmaları inceleyerek Türkiye'nin nüfus politikalarının uluslararası baskılar bağlamında nasıl şekillendiğini analiz etmektedir. Araştırmada, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Buna ek olarak dönemin süreli yayınları ve telif eserlerden de yararlanılmıştır. Elde edilen veriler tarih metodolojisiyle analiz edilmiştir.

Bulgular, Batı Bloku'nun nüfus artış hızını düşürmeye yönelik politikalarının Türkiye üzerinde doğrudan ve dolaylı baskılar oluşturduğunu göstermektedir. Nitekim Rockefeller tarafından çeşitli ülke liderlerine imzalatılmak istenen uluslararası bildirin Türkiye'ye de iletilmesi, bu girişimlerin somut bir örneğini teşkil etmektedir. Ancak Demirel'in söz konusu bildiriye imzalamayı reddetmesi ve çözümün Birleşmiş Milletler çatısı altında ele alınması gerektiğini vurgulaması, Türkiye'nin bu

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

süreçte temkinli ve kısmen dirençli bir tutum sergilediğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak çalışma, Türkiye'nin nüfus politikalarının yalnızca iç dinamiklerle değil, aynı zamanda uluslararası aktörler ve küresel söylemler çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir. Bu yönüyle söz konusu yazışmalar ve süreç, sağlık politikaları, nüfus yönetimi ve tıp diplomasisi bağlamında tıp tarihi literatürüne katkı sunacaktır.

*Dr., T.C. Sağlık Bakanlığı Burdur Devlet Hastanesi, Burdur benramazanbas@hotmail.com

S 76

Osmanlı Tıbbında Esenlik ve Tedavi Amaçlı Kullanılan Parfüm Formülleri

Rana BABAÇ ÇELEBİ*

Osmanlı tıbbında koku, yalnızca bedensel güzelliği değil; zihinsel dengeyi, ruhsal arınmayı ve çevresel korunmayı da hedefleyen çok katmanlı bir tedavi aracıdır. Bu bildiri, 15.–19. yüzyıllar arasında derlenen Osmanlı tıp metinlerinde, özellikle de saray kayıtlarında, attar risalelerinde ve hekimnamelerde yer alan kokulu reçeteleri inceleyerek; parfüm formüllerinin tıbbî, ruhsal ve kültürel işlevlerini gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır.

Helvahâne defterlerinde ve saray eczanesine ait tedarik kayıtlarında geçen gâliye, buhur suyu, amberli yağ, gül suyu, nard yağı ve miskli merhemler; yalnızca ferahlık veren kokular değil, aynı zamanda melankoli, baş ağrısı, baygınlık, mide rahatsızlıkları, göz hastalıkları ve “havayı pak etmek” gibi çok çeşitli terapötik amaçlarla hazırlanmıştır.

Ayrıca, buhurdan kullanımına ilişkin belgelerle birlikte tütsülü merasimler, lohusa odası uygulamaları ve cuma günleri yapılan temizlik ritüellerinde kokulu yağların yeri, esenlik anlayışının hem tıbbi hem de dini temellerle nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Parfüm formüllerinin çoğu, yalnızca saray hekimleri tarafından değil; halk tababetinde ve esnaf örgütlerinde de uygulanmış; aktar ve attar dükkânları şehir sağlığının görünmez koruyucularından biri olmuştur.

Bu çalışma, Osmanlı parfümerisini güzellikten öte bir tıbbi bilgi alanı olarak konumlandırmakta; kokunun şifa, arınma ve korunma işlevleri üzerinden Osmanlı tıbbının bütünsel doğasına ışık tutmaktadır.

*Dr. Öğr Gör, İstanbul Medipol Üniversitesi Uluslararası Tıp Fakültesi rana.babac@medipol.edu.tr

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 77

Santa Maria Novella Kilisesindeki (Floransa) Cüzzamlı Hasta Freski

Şefik GÖRKEY*

Batı Ortaçağ tıbbında, hastaların mucizevi şifa beklentisinin önemli bir yeri vardır. Bunun bir uzantısı olarak mucizevi şifa bekleyen hasta betimlemeleri (cüzzamlılar, engelli hastalar vb) de batı resminde ve özellikle İtalyan fresklerinde sıkça görülmektedir. Bu betimlemelerin, günümüz tıp bilgisi ve hastalık belirtileri açısından değerlendirilmesinin yanı sıra, sanatçının betimledikleri hastaları, hastalık belirtilerini duyumlara dayanarak mı yoksa gerçek hayatta görerek mi tasvir ettiğinin değerlendirilmesi “Tıp ve İnsan Bilimleri”, “Tıp ve Sanat” anlayışındaki bakış açılarından birini oluşturmaktadır. Kuşkusuz hastalık belirtilerinin gerçeğe uyması, o hastalığın o dönemde sanatçının yaşadığı dönemde görüldüğünün de önemli bir belgesi olmaktadır. Tıp eğitiminde giderek daha fazla yer alan bu anlayış, hekim adaylarını hem sanat ile tanıştırmakta hem de tıp bilgilerini sanat eserleri üzerinden sorgulamalarına neden olmaktadır.

Bu sunumda 14. Yüzyılda, Floransa’daki Santa Maria Novella Kilisesinde bulunan İspanyol Şapeli’nin (*Capella degli Spagnoli*) fresklerini yapan Andrea da Firenze’nin betimlemeleri arasında bulunan cüzzamlı hasta figürü “tıp tarihi” ve “tıp ve insan bilimleri” bağlamında tanıtılarak tartışılacaktır.

Anahtar sözcükler: “Tıp ve Sanat”, “Tıp ve İnsan Bilimleri” “iconodiagnosis” “cüzzam ve sanat”

*Prof. Dr., Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi sgorkey@ku.edu.tr

S 78

Türkiye’de Veteriner Hekim Odalarının Kuruluşu Üzerine Bir Değerlendirme

Selda OKUYAZ*, Ümit Ersin AYDOĞDU**, Oya ÖGENLER***

Veteriner hekimlik, yalnızca hayvan sağlığı yönünden bir hekimlik mesleği değil, aynı zamanda halk sağlığı, gıda güvenliği ve zoonoz hastalıkların kontrolü açısından önemlidir. Veteriner hekimlerin örgütlenmesi, meslek düzeni açısından yadsınamaz bir rol üstlenmelerinden dolayı klasik sivil toplum yapılanmalarından farklı olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de Veteriner Hekimler Odası ve üst kuruluşu olan Türk Veteriner Hekimleri Birliği, “**kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu**” statüsünde, anayasal dayanağı olan bir özerk yapıdır.

Bu çalışmanın amacı ülkemizde Veteriner Hekim Odalarının kuruluşunun hukuki dayanaklarını, gerekçelerini, işleyişlerini tarihsel perspektiften karşılaştırmalı olarak analiz etmektir. Doküman incelemesine dayalı, tarihsel perspektifte yürütülen nitel ve betimsel olan bu araştırma, 15 Ocak-15 Şubat 2026 tarihleri arasında erişime açık devlet ve oda arşivleri ile kütüphane ve web ortamlarında literatür taramasıyla gerçekleştirilmiştir.

Türk Veteriner Hekimleri Birliği, 9 Mart 1954 tarihinde Mesleğinin İcrasına, Birliğin ile Odalarının Teşekkül işleyişlerini düzenleyen 6343 sayılı Kanunla kurulmuştur. Kanunun Resmi Gazetede

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

yayınlanmasının hemen ardından ilk iki yıl içinde bölgesel, ekonomik ve hayvancılık açısından önemli büyük şehirlerde (Adana, Ankara, Balıkesir, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya, Sakarya, Samsun) oda kurulmuştur. Ülkemizde günümüzde 72 oda bulunmaktadır. Bu odaların sekizi bölge odası olarak yapılanmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'de Veteriner Hekim Odalarının kuruluş süreci üzerine yürütülen tarihsel açıdan karşılaştırmalı inceleme; kurumsallaşma aşamasındaki belirleyici faktörleri analitik bir çerçevede ortaya koymaktadır. Günümüzde bazı illerde odaların bölgesel teşkilatlanması mesleki temsil ve örgütlenme açısından kritik bir tartışma konusudur. Bu bağlamda, oda kuruluşlarının hem tarihsel ve hem de etik açıdan bütüncül bir yaklaşımla ele alınması önemlidir.

*Doç. Dr., Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD okuyazs@gmail.com

**Vet. Hek., Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

***Prof. Dr., Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

S 79

Hemşireliğin Sessiz Öncüleri: Karşılaştırmalı Bir Tarih Okuması

Şenay GÜL*

Giriş ve Amaç: Hemşirelik tarihi, genellikle herkes tarafından bilinen kişiler ve olaylar etrafında aktarılmaktadır. Ancak mesleğin profesyonelleşme sürecinde; klinik uzmanlık, toplum sağlığı ve kültürel bakım alanlarında önemli katkılar sunan pek çok kişi bilinmemekte ya da çok az bahsedilmektedir. Bu çalışma literatüre dayanarak; Elizabeth Seacole (Jamaika), Alice Magaw (ABD) ve Elizabeth Tyler (ABD) gibi küresel figürlerin yanı sıra, Türkiye'den Kerime Salahor, Münire İsmail ve kadın şifacıları ele alıp, hemşirelik kimliğinin çok boyutlu ve evrensel kökenlerini karşılaştırmalı bir perspektifle analiz etmeyi amaçlamaktadır. İlgili hemşirelerle ilgili yayınlar üzerinden; "eğitim ve özerklik", "toplum sağlığı" ve "geleneksel uygulamalar" temaları çerçevesinde bir karşılaştırma yapılmıştır.

Bulgular: Eğitim ve Özerklik: Alice Magaw'ın anestezi alanındaki 14.000 vakalıklı kayıt disiplini ile Kerime Salahor'un Türkiye'deki hemşirelik eğitimini standartlaştırma ve dernekleşme çabaları, mesleki özerkliğin temel taşlarıdır. Toplum Sağlığı: Elizabeth Tyler'ın "ziyaretçi hemşirelik" modeli ile Münire İsmail'in Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu köylerinde yürüttüğü saha çalışmaları toplum sağlığına verdikleri önemi göstermektedir. Geleneksel Uygulamalar: Elizabeth Seacole ve Anadolu'nun isimsiz "şifacı kadınları", formal eğitim öncesi yerel bilgi birikimi ile bakım örneklerini sergilemişlerdir.

Sonuç ve Öneriler: İncelenen kişiler, coğrafyadan bağımsız olarak benzer sorunlar karşısında gösterdikleri eylemlerle hemşireliğin profesyonelleşmesine katkı sağlamışlardır. Bu "sessiz öncülere" hemşirelik tarihi derslerinde yer verilmesi, hemşirelik öğrencilerinin mesleki bilinç kazanmasına ve hemşireliğin gelişimindeki süreçlerin fark edilmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik Tarihi, Profesyonel Kimlik

*Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi senaygundogmus@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 80

Frida Kahlo'nun Hastalık Anlatılarında Erken XX. Yüzyıl Meksika'sının Tıbbi Olanaklarına Tarihsel Bakış

Serap YILMAZ*, Funda Gülay KADIOĞLU**

Tıp tarihine bireylerin yaşam öyküleri üzerinden bakmak, tıptaki dönüşümlerin gündelik hayatta nasıl deneyimlendiğini anlamaya imkân tanımaktadır. Bu yaklaşım, sağlık sisteminin yapısal dönüşümünü ortaya koymakla kalmayıp, aynı zamanda bireysel hastalık deneyimleri ile bu dönüşüm arasındaki etkileşimi de görünür kılmaktadır. Bu bağlamda, Meksikalı ressam Magdalena Carmen Frida Kahlo Calderón'un (1907-1954) yaşam öyküsü, sanat ile tıp tarihinin kesişiminde söz konusu dönüşümü somutlaştıran özgün bir örnek oluşturmaktadır. Nitekim, Kahlo'nun çocukluk çağında geçirdiği poliomyelit, erken XX. yüzyıl Meksika'sında koruyucu hekimliğin sınırlılıklarını ve epidemiyolojik mücadelelerin henüz gelişim aşamasında olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, gençlik-yetişkinlik dönemlerinde geçirdiği çoklu cerrahi girişimler ve ortopedik tedaviler, antibiyotik öncesi dönemin enfeksiyon riskleri, immobilizasyon teknikleri ve rehabilitasyon anlayışı çerçevesinde değerlendirilmeye olanak tanımaktadır. Kahlo'nun bu deneyimleri, XX. yüzyılda Meksika'da cerrahi ve ortopedik uygulamaların teknik kapasitesini, enfeksiyon kontrolündeki sınırlılıkları ve sağlık hizmetlerindeki kentsel-kırsal eşitsizlikleri de görünür kılmaktadır.

Bu çerçevede, Kahlo'nun yaşadığı hastalık ve tedavi süreçleri, dönemin tıbbi uygulamaları ve sağlık hizmetlerinin genel yapısı ile birlikte ele alındığında daha anlamlı hale gelmektedir. Nitekim, Meksika Devrimi (1910-1917) sonrasında kabul edilen 1917 Meksika Anayasası'nın sağlık hizmetlerini kamusal bir sorumluluk olarak tanımlaması halk sağlığı politikalarının kurumsallaşması açısından önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu dönemde epidemiyoloji ve koruyucu hekimlik ön plana çıkarken, şehirlerde hastane alt yapısı ve tıp eğitimi modernleşmiş; asepsi, antisepsi gibi bilimsel gelişmeler tıbbi pratiğe giderek daha fazla entegre edilmiştir. Bununla birlikte, kırsal bölgelerde sağlık hizmetlerine erişim sınırlı kalmış; geleneksel şifa pratikleri modern tıpla birlikte varlığını sürdürmüştür. Instituto Mexicano del Seguro Social'in 1943 yılında kurulmasıyla birlikte ise Meksika'da sosyal güvenlik temelli sağlık sisteminin temeli oluşturulmuştur.

Bu çalışma, biyografik verileri tıp tarihi alanyazını ile birlikte değerlendirmekte; Kahlo'nun bedenini bireysel bir trajedi alanı olarak değil, modern tıbbın dönüşüm sürecini yansıtan tarihsel bir deneyim alanı olarak ele almaktadır. Bu doğrultuda çalışma, Kahlo'nun yaşamı boyunca deneyimlediği hastalık ve travmaları, XX. yüzyıl Meksika'sının tıbbi bilgi, teknoloji ve klinik uygulamaları bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır.

*Dr., serapyilmaz1909@gmail.com

**Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Diş Hekimliği Fakültesi

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 81

Askeri Sağlık Eğitiminde Bir Dönüm Noktası: 1914 Nizamnamesi'nden Gülhane Sağlık Meslek Yüksekokulu'na Sıhhiye Küçük Zabitan Mektepleri

Sercan KÜRKLÜ*, Mustafa AĞÖREN**, Nuray GÜNEŞ***

Giriş: Orduların muharebe gücü, sadece silah sistemleriyle değil, nitelikli lojistik ve tıbbi destekle ölçülür. Türk askeri sağlık tarihinde, hekim dışı sağlık personelinin kurumsallaşması, savaş sahasındaki ihtiyaçların bir sonucu olarak doğmuştur. Bu çalışma, 1914 yılında temelleri atılan Sıhhiye Küçük Zabitan Mektepleri'nin tarihsel evrimini ve bugünkü Gülhane Sağlık Meslek Yüksekokulu'na uzanan kurumsal mirasını incelemeyi amaçlamaktadır.

Yöntem: Çalışmada, 24 Eylül 1914 tarihli ve 1958 sayılı "Sıhhiye Küçük Zabitan Mektepleri Nizamnamesi" birincil kaynak olarak ele alınmıştır. Bunun yanında arşiv belgeleri ve kronolojik verilerle kurumun geçirdiği yapısal dönüşümler analiz edilmiştir.

Bulgular: Sultan 5. Mehmed Reşad döneminde yayımlanan nizamname ile sıhhiye eğitiminin fırka (tümen) merkezlerindeki hastanelerde başlatılması, eğitimin tamamen uygulama odaklı tasarlandığını kanıtlamaktadır. Nizamname ile sahadaki liyakatli neferlerin kabul edildiği bu okullar; Birinci Dünya Savaşı, Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in ilanını takiben İstanbul, Ankara ve İzmir arasında çeşitli yer değiştirmeler yaşamıştır. 1974 yılında Gülhane Askeri Tıp Akademisi bünyesinde yeniden teşkilatlanmıştır. 2003 yılında ön lisans düzeyine çıkarılan eğitim, 2016 yılında Sağlık Bilimleri Üniversitesi'ne devredilerek "Gülhane Sağlık Meslek Yüksekokulu" adını almıştır. Günümüzde 13 program ve 2000'i aşkın öğrencisiyle hem ulusal hem de uluslararası (Somali, Özbekistan, Bosna Hersek vb.) düzeyde askeri ve sivil sağlık profesyonelleri yetiştirmektedir.

Sonuç: 1914 yılında bir ihtiyaç nizamnamesiyle başlayan bu serüven, bugün modern ve hibrit bir eğitim modeline dönüşmüştür. Sıhhiye Küçük Zabitan Mektepleri'nden tevarüs eden bu birikim, Türk askeri sağlık sisteminin sürekliliğini ve dinamizmini temsil eden en önemli akademik hafıza merkezlerinden biridir

Anahtar Kelimeler: Askeri Tıp Tarihi, Sıhhiye Küçük Zabitan Mektepleri, 1914 Nizamnamesi, Sıhhiye, Sağlık Astsubayı,

*Dr. Öğretim Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi sercankurklu@gmail.com

**Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Meslek Yüksekokulu, Ankara, Türkiye

***Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Tıp Fakültesi, Ankara, Türkiye

S 82

Cumhuriyet Döneminden Günümüze Türkiye’de Yaşlı Kanser Hastalarına Yönelik Sağlık Politikaları ve Sağlık Hizmetlerinin İncelenmesi

Seval ÇALIŞKAN PALA*, Nilüfer DEMİRSOY**, Nurdan KIRIMLIOĞLU***

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türkiye’de sağlık sistemi yeniden yapılandırılmış ve toplum sağlığını geliştirmeye yönelik kapsamlı reformlar gerçekleştirilmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde sağlık politikaları büyük ölçüde bulaşıcı hastalıklarla mücadele, anne-çocuk sağlığı ve koruyucu sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması üzerine kurulmuştur. Bu dönemde yaşlı bireyler ve kronik hastalıklar sağlık politikalarının öncelikli alanları arasında yer almamış, yaşlı bakım hizmetleri büyük ölçüde aile yapısı içinde sürdürülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşlı bireyler için özel bir sağlık politikası bulunmamakta, bakım büyük ölçüde aile ve geleneksel destek sistemleri tarafından sağlanmaktaydı. 1960 sonrası sosyal devlet anlayışının güçlenmesi ile sağlık hizmetlerine erişim artmış; 1980 sonrası dönemde geriatri alanında akademik gelişmeler başlamış ve yaşlı bakım hizmetleri kurumsallaşmıştır. 2000 sonrası dönemde ise aktif yaşlanma, kronik hastalık yönetimi ve evde sağlık hizmetleri ön plana çıkmıştır. Yaşlı nüfus oranındaki artış ve kanser insidansındaki yükseliş, yaşlı kanser hastalarına yönelik hizmetlerinin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet döneminden günümüze Türkiye’de yaşlı kanser hastalarına yönelik sağlık hizmetlerinin gelişimini ulusal basın üzerinden inceleyerek tarihsel bir değerlendirme yapmaktır. Araştırma kapsamında 1928–2026 yılları arasında yayımlanan triyajlı yüksek beş ulusal gazete (Akşam, Anadolu, Milliyet, Zafer, Cumhuriyet) taranmış; “kanser”, “yaşlı”, “sağlık” ve “bakım” anahtar kelimeleri kullanılarak toplam 257 haber tespit edilmiştir. Bu haberlerden 20’si çalışma kapsamına alınmış ve içerik analizi yöntemiyle sistematik olarak değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde tıbbi gelişmeler, sağlık hizmetlerine erişim, erken tanı ve tarama, psikososyal destek ve yaşlı odaklı hizmetler olmak üzere beş ana tema belirlenmiştir. Bu temalar dönemin değişen sağlık politikaları da dikkate alınarak tarihsel perspektifte değerlendirilmiştir.

Bulgular, Türkiye’de yaşlı kanser hastalarına yönelik sağlık hizmetlerinin tarihsel süreçte çok boyutlu bir dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Erken dönemlerde sınırlı tedavi olanakları ve aile temelli bakım ön plandayken, sonraki süreçte sağlık hizmetlerinin kurumsallaşması ile erişim artmış, 2000 sonrası dönemde ise erken tanı programları, gelişmiş onkolojik tedaviler, palyatif bakım hizmetleri ve yaşam kalitesi odaklı yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Bu dönüşüm, yalnızca tıbbi gelişmelerin değil, aynı zamanda sağlık politikalarındaki yapısal değişimlerin de bir sonucudur. Ulusal basın verileri, bu dönüşümün toplumsal yansımalarını ortaya koymakta ve yaşlı sağlığı ile onkoloji hizmetlerinin giderek daha entegre, erişilebilir ve hasta merkezli bir yapıya evrildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı kanser hastaları, onkoloji, Türkiye, sağlık politikaları, palyatif bakım

*Uzm. Dr., Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü sevalelskn@gmail.com

**Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

***Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 83

Dr. Behçet Uz'un Buldan'daki İzleri

Sibel ÖNER YALÇIN*, Mehmet DEMİRCİ**

Bu bildirinin amacı Denizli'nin Buldan İlçesi'nde doğan, Cumhuriyetin ilk yıllarında önemli sağlık hizmetlerine öncülük eden Dr. Behçet Uz'un Buldan ilçesindeki izlerini araştırmaktır. Dr. Behçet Uz 16 Ocak 1893 yılında Müftü Salih Efendi ve Ayşe Hanım'ın çocuğu olarak Buldan'ın Yalçinkaya Mahallesi Zehrent sokaktaki bir konakta dünyaya gelmiştir. İlk ve Orta Öğretimini Buldan'da, lise eğitimini İzmir İdadisi'nde, Tıp Fakültesini Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'de tamamlamıştır. Behçet Uz'un öğrencilik yıllarında ülke sorunlarına olan duyarlılığı başlamış, aktif bir öğrencilik yaşamıştır. Mezun olduktan sonra, hekimlik dışında belediye başkanlığı, milletvekilliği ve bakanlık görevlerini de üstlenmiştir. Özellikle belediyecilik ve sağlık politikaları konusunda ülkemize önemli katkılar sunmuştur. Nazik, anlayışlı, esprili, cesur ve yardımsever bir kişiliğe sahip olduğu başkaları tarafından ifade edilen Dr. Behçet Uz günümüzde Buldan'ın gurur duyulan bir ismi olmaya devam etmektedir. O'nu onurlandırmak için doğduğu ev restore edilmiş, anıt heykelinin de yer aldığı bir caddeye adı verilmiştir. Zaman zaman Buldan'da yerel gazetelerde O'nun hizmetlerinin anlatıldığı yazılar ve kitaplar yazılmış ve yazılmaya devam etmektedir.

*Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı/Denizli
sibelemreduygu@gmail.com

**Araş. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı/Denizli

S 84

1896'dan Günümüze Diplomasız Diş Hekimliği: Aşilyo Vakası

Sibel SEYİS*

Osmanlı Devleti'nde diş hekimliğini ilgilendiren tıbbi müdahaleler için ayrı bir dişçi zümresi bulunmuyordu. Bu nedenle diş tedavisi ile ilgili tıbbi müdahaleler uzun yıllar boyunca berberlerin, cerrahların ve gezgin hekimlerin elinde, usta çırak ilişkisine dayanan geleneksel yöntemlerle sürdürüldü. Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde tablo halk sağlığını güvence altına alma kaygısı, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane içinde kurulan Meclis-i Tıbbiye'nin aldığı kararlar ile değişmeye başladı. Bu dönem yayınlanan nizamnameler ile bir denetim mekanizması oluşturuldu. Bu çalışmada, 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde belgesiz diş hekimliği uygulamalarına karşı kayıtlara geçen Aşilyo Vakası ve bu vakaya yönelik hukuki yaklaşımlar analiz edilmektedir. Çalışmanın temel amacı, 19. yüzyılda yetkisiz tıbbi müdahaleye karşı ortaya konan mücadelenin, günümüz hukuk sistemine kadar uzanan sürekliliğini gözler önüne sermektir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri ve belge analizi kullanılmıştır. Geçmişe dönük veri toplama aşamasında Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde "diş çekme" anahtar kelimesi aratılarak sonuçlar taranmıştır. Çıkan 16 sonuç incelenerek kelime benzerliği içeren ilgisiz arşiv belgeleri çıkarılmış, diş hekimliğinde tıbbi müdahalelere ilişkin beş

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

belge belirlenmiştir. Bunlar arasında Zaptiye Nezareti fonunda yer alan, belgesiz dış hekimliğinde tıbbi müdahalede bulunan “Aşilyo Vakası” odak noktası olarak seçilmiştir. Bu tarihsel bulguyu günümüz sağlık hukuku ile kıyaslamak adına, bir dış teknisyenin diplomasız dış hekimliği yapması hakkında Yargıtay Kararı incelenmiş ve her iki dönemin yaptırım mekanizmaları karşılaştırılmıştır.

Birbirine paralel olan Aşilyo Vakası ve Yargıtay Kararı yan yana konulduğunda, aradan geçen yüzyılı aşkın zamana rağmen temel bir devlet politikasının hiç değişmediği açıkça görülmektedir. Dün “Aşilyo” ismindeki bir berberin kan alma ve dış çekme işlemlerinden menedilerek halk sağlığı korunmaya çalışılırken, bugün bir dış protez teknisyenin sınırları kanunlarla çizilmekte ve yetki aşımı cezalandırılarak halk sağlığı korunmaktadır. Sonuç olarak, bu toprakların sağlık yönetimi geleneği, isimler, unvanlar değişse de yetkisiz kişilerin tıbbi müdahalede bulunmasına kesinlikle izin vermeyen, halk sağlığını merkeze alan bir tarihsel sürekliliğe sahiptir.

*Dış Hekimi/Doktora Öğrencisi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Deontoloji ABD seyisibel@gmail.com

S 85

Antik Çağdan Günümüze Hastane Gemilerinin Değerlendirilmesi

Şükran SEVİMLİ*

Amaç: Bu çalışmanın amacı, deniz kuvvetleri tarafından üretilen ve savaş bölgelerinde veya yakınlarında, her milletten yaralı personele tıbbi yardım dışında başka bir askeri amaçla kullanılmayan gemilerin antik çağdan itibaren değerlendirilmesidir.

Yöntem: Bu çalışma, tarihsel çağlardan günümüze kadar hastane gemilerini araştırmak amacıyla bir kapsamlı inceleme olarak yürütülmüştür. Bu amaçla antik çağlardan günümüze kadar hasta taşımacılığına ilişkin tarihi metinlerden, makalelerden ve kitaplardan web sitelerine kadar kanıtlar toplanmış ve inceleme bulguları kronolojik olarak değerlendirilmiştir.

Bulgular: Hastane gemileri antik çağdan beri var olmakla birlikte 18. Yüzyıldan itibaren çok sayıda ülkenin Osmanlı İmparatorluğu 'da dahil hastane gemilerinin var olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu gemilerin özellikleri karşılaştırılmıştır.

Sonuç: Hastane gemileri antik çağdan beri bilinmekle birlikte 18. ve 19. Yüzyıllardan itibaren çok daha donanımlı ve etkili olarak kullanıldıkları bilinmektedir. Bu gelişmeler teknoloji ve bilimdeki gelişmelere paralel olarak gerçekleşmiştir. Günümüzde hastane gemileri, yalnızca savaşta değil, doğal afetlerde de acil müdahale, deniz kazalarında kurtarma operasyonları ve hatta gelişmekte olan bölgelerde gönüllü sağlık hizmetleri de dahil olmak üzere çok çeşitli sağlık hizmetleri sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Hastane Gemileri, Sağlık, Antik çağ, Osmanlı Devleti, Almanya, İngiltere, Osmanlı Devleti

*Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tıp Fakültesi sukransevimli@gmail.com;
sukransevimli@yyu.edu.tr

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 86

Tıp Sahiline Hem Şeref Hem Şan Veren Üç Erenköy Kız Liseli: Türkan Akyol, Ayhan Çavdar, Günaydın Erbenği

Şule KORKMAZ*, Zeynep SÖZMEN**, Selim KADIOĞLU***

Bu çalışmanın çıkış noktası, aralarından biri hakkında yürütülen doktora tez çalışması sırasında Türk tıp tarihine mal olmuş üç önemli figürün aynı liseden mezun ve tıp eğitiminde sınıf arkadaşı olduklarının fark edilmesidir. Her biri farklı bir başarı öyküsünün kahramanı olan Profesör Doktor Peyman Türkan Pekdemir Akyol, Profesör Doktor Ayhan Okçuoğlu Çavdar ve Profesör Doktor Fatma Günaydın Evinay Erbenği, erken cumhuriyet döneminde dünyaya gelme ve dolayısıyla o kuşağa özgü yurt sevgisini ve çalışma azmini taşıma, Erenköy Kız Lisesi mezunu olma, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi 1953 sınıfında yer alma, çalışma yaşamlarının bir bölümünü Amerika Birleşik Devletleri'nde geçirme, akademik kariyerde başarı kazanma, uzun soluklu evlilikler yapma ve hayırlı evlatlar yetiştirme ortak paydalarında buluşmaktadır.

Kız öğrencilere mahsus köklü bir eğitim kurumu olan Erenköy Kız Lisesi'nde sınıf arkadaşı olan Akyol (1928-2017) ile Çavdar (1930-2019), uzmanlık eğitimlerini göğüs hastalıkları ve tüberküloz ile çocuk sağlığı ve hastalıkları alanlarında yapmış, akademik yaşamlarını Ankara Üniversitesi'nde sürdürmüştür. Akyol sağlık bakanlığı, üniversite rektörlüğü, üniversiteler arası kurul başkanlığı pozisyonlarında bulunan ilk kadın olma onuruna kavuşurken Çavdar Türkiye'de pediatrik hematoloji ve onkoloji disiplininin kuruluşundaki öncülüğü ve çinko eksikliği konusundaki çalışmaları ile tanınmıştır. Akyol üniversiteden görece erken ayrıлып milletvekili ve bakan olarak siyaset alanında aktivite göstermiş; Çavdar Türkiye Bilimler Akademisi'nin kurucu üyesi ve ilk başkanı olmuştur. Liseyi onlardan bir yıl önce bitirip o yılı İstanbul'da farklı bir alanda yükseköğrenim alarak geçiren Erbenği (1928-2025) ise Akyol ve Çavdar ile birlikte 1947'de henüz iki yıl önce açılmış bulunan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne kaydolmuş, oradan mezuniyetinin akabinde başlayıp tamamladığı çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanlık eğitiminden sonra meslekte ilerleyişini patoloji ve nükleer tıp alanlarında da eğitim alarak sürdürmüştür. Nükleer tıp alanında Türkiye'deki ilk uzmanlardan biri olmuş, akademik yaşamını Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde tamamlamıştır.

Her biri hakkında müstakil çalışma yapılması olanaklı ve uygun olan üç değerli kişinin tek bir bildirinin sınırları içinde bir arada ele alınışının nedeni, yaşam ve meslek yaşamı öykülerindeki kesişimleri-örtüşmeleri-koşutlukları vurgulama ve bu yaşamları inşa eden düşünce yapısına yakından bakma arayışıdır. Söz konusu düşünce yapısı, Erenköy sahilinden tıp ufuklarına yelken açıp seferlerini yüz akıyla tamamlayan üç kadının okul marşının ilk dörtlüğünde açıkça ifade bulmaktadır:

Aydınlanmak ülkümüzdür, dönmeyiz geri

Yaşamızdır: öğrenimde marş marş ileri!

Çalışmayan millet olmaz kaygudan beri

Işıklansın bilgimizle yurdun her yeri

*Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıp Tarihi ve Etik AD Doktora Öğrencisi
sulekrkmz@gmail.com

**Erenköy Kız Liseliler Derneği Başkanı

***Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 87

Geç Osmanlı Döneminde Yeni Bir Hastalık Olarak Nevrasteni: Modernleşme, Tıp ve Yeni Kaygılar

Tuğba ESAT ÖRENGÜL*

19.yüzyılın sonlarında Amerikalı hekim George M. Beard tarafından tıp literatürüne kazandırılan nevrasteni kavramı, kısa sürede modern kentli bireyin ruhsal bunalımının tıp diliyle ifade edildiği kültürel bir teşhise dönüşmüştür. Bu bildiri, söz konusu kavramın geç Osmanlı dönemindeki alımlanışını Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri ile dönemin sınırlı tıbbi literatürü üzerinden incelemektedir.

Arşiv taraması, nevrasteni teşhisinin Osmanlı bürokrasi ve eğitim sisteminde görev yapan muallim, memur ve öğrenciler gibi yoğun zihinsel emek harcayan kişilere ait dilekçe ve tıbbi raporlarda karşımıza çıktığını ortaya koymaktadır. 1894 tarihli Hariciye evrakında Atina sefiri Nikola Gazban Efendi'nin iki yıldır nevrasteni hastası olduğunu belirterek izin talep etmesiyle başlayan bu belge dizisi; Selanik maarif müdürü Reşid Bey, Hama İdadisi müdürü Mehmed Rıf'at Bey, çeşitli İstanbul mekteplerinde görev yapan kadın ve erkek muallimler ile mühendislik öğrencisi Tokatlı Şakir Efendi gibi vakaları kapsamaktadır. Tüm bu örnekler, hastalığın Batı'daki gibi belirli bir sosyal ve mesleki profile -zihin işçilerine- atfedildiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra 1909 tarihli okul sağlık teftişlerinde İstanbul rüşdiyelerindeki çocuklar arasında da nevrasteni tanısına rastlanılması, teşhisin toplumsal geçişkenliğini gözler önüne sermektedir.

Dönemin tıbbi literatürü incelendiğinde, Hekimbaşızade Muhiddin Efendi'nin 1907 tarihli *Sinir Za'fiyetine Mahsus Hıfzıssıhha* adlı eseri ve Cevat Nüzhet Zekai'nin *Hilal-i Ahdar* dergisinde yayımladığı makalenin öne çıktığı görülmektedir. Her iki metin de nevrastenin yalnızca bir "kibar hastalığı" olmadığını; ağır fiziksel ve zihinsel emek sarf eden bireyler arasında da yaygın olduğunu vurgulamaktadır.

Sonuç olarak bu bildiri, nevrastenin Osmanlı bağlamında yalnızca bireysel bir hastalık değil; modernleşmenin yarattığı ruhsal yükü tıbbileştiren, bireyin devletle bürokratik-tıbbi ilişkisini düzenleyen ve hastaların kendi seslerini de kayıt altına aldığı özgün bir vaka olduğunu savunmaktadır. Arşiv belgelerinin sunduğu mikrotarihsel veriler, tıp tarih yazımına hasta perspektifinden katkı sağlayan çok katmanlı bir anlayışı mümkün kılmaktadır.

*Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Bilim Tarihi Anabilim Dalı, tuubaesat@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 88

Antik Tıp ve Farmakoloji Tarihinde Lapis Phrygius ve Frigya Coğrafyasının Tıbbi Materyal Mirası

Ümit Emrah KURT*

Anadolu tıp ve farmakoloji tarihinin gelişiminde, yerel coğrafi kaynakların tedavi pratiklerine etkisi belirleyici bir öneme sahiptir. Bu çalışma, antik farmakolojinin en temel referans kaynağı kabul edilen Anavarzalı Pedanius Dioscorides'in *De Materia Medica* adlı eserinde (V.Kitap) ayrıntılı olarak tanımlanan ve doğrudan Frigya coğrafyasına atfedilen "Lapis Phrygius" (Frig Taşı) maddesinin tıbbi kullanım alanlarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Antik kaynaklarda (Dioscorides ve Pliny) Dorylaeum (Eskişehir) ve çevresinin volkanik yapısıyla ilişkilendirilen bu mineralin, ham halinden tıbbi bir ürüne dönüştürülme süreçleri "antik kimya" perspektifiyle ele alınacaktır. Çalışmada, taşın kalsinasyon (yakılma) ve levigasyon (yıkama) gibi spesifik farmasötik hazırlama yöntemleri, maddenin yüzey alanını artıran ve toksisitesini azaltan modern farmasötik teknoloji ilkeleriyle ilişkilendirilerek detaylandırılacaktır. Özellikle Roma dönemi oftalmolojisinde; trahom, kornea ülserleri ve göz akıntılarının (rheuma) tedavisinde kullanılan Lapis Phrygius'un; astrenjan (büzücü) ve temizleyici özellikleri üzerinde durulacaktır.

Ayrıca bu tıbbi kullanımın rasyonel temelleri, Bergamalı Galen'in Hümorale Patoloji (Mizaçlar Teorisi) çerçevesinde; "nemli" karakterli hastalıkların "soğuk ve kuru" mizaçlı bu taşla dengelenmesi prensibi üzerinden tartışılacaktır. Çalışma, Lapis Phrygius'un sadece bir antik ilaç olmadığını, aynı zamanda Frigya'nın ünlü dokuma endüstrisinde bir mordan (boya sabitleyici) olarak kullanılmasıyla bölgenin sosyo-ekonomik yapısındaki çifte rolünü de vurgulamaktadır. Son olarak, bu yerel hammaddeye dair bilginin İbn-i Sina aracılığıyla İslam tıbbına (Hacer-i Frikya) aktarımı değerlendirilerek, Frigya topraklarından çıkan bu mineralin tıp tarihindeki bin yıllık sürekliliği ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Antik Tıp, Lapis Phrygius, Farmakoloji Tarihi, Dioscorides, Frigya, Göz Hastalıkları.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD
emrahkurt@gmail.com

S 89

XI. Yüzyılda Karahanlılar Döneminde Türkistan'da Eğitim ve Sağlık Alanındaki Gelişmeler

Yusuf Eren KÜPELİ*, İlker TÜRKMEN**, Arif Hüdai KÖKEN***

Amaç: XI. yüzyılda Türkistan coğrafyasında Türklerin yerleşik hayata geçmesiyle eğitim, bilim ve sağlıkta önemli gelişmeler yaşanmıştır. Karahanlılar devrinde medreselerin yaygınlaşması, Harezm bölgesinde Ürgenç merkezli ilmi faaliyetlerin gelişmesi ve Beytü'l Hikme gibi ilim merkezlerinin ortaya çıkması Türkistan'ın İslam dünyasında önemini arttırmıştır. Bu ilim ortamında İbn Sînâ ve Bîrûnî gibi önemli alimler yetişmiştir. Özellikle tıp alanında akıl, gözlem ve deneyim öne çıkmış, bu doğrultuda eserler yazılmıştır. Bu çalışmayla XI. yüzyılda Türkistan'da meydana gelen ilmi gelişmelerin tıp alanına yansımalarını incelemek ve Karahanlılar döneminde eğitim ile sağlık arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amaçlanmaktadır.

Yöntem: XI. yüzyılda Türkistan'da eğitim ve sağlık alanındaki gelişmeleri ortaya koyabilmek amacıyla klasik kaynaklar, kronikler ve modern tarih araştırmaları incelenmiştir. Karahanlılar döneminde eğitim kurumlarının yapısı, Beytü'l Hikme çevresinde oluşan bilim çevresi ve dönemin önde gelen alimlerin eserleri eleştirel bir şekilde analiz edilmiştir. Dönemin eğitim kurumlarıyla tıp alanındaki gelişmeler arasındaki ilişki tarihsel bağlam içerisinde ele alınmıştır.

Bulgular ve Sonuç: Harezm bölgesinde Ürgenç'te faaliyet gösteren Me'mûn Akademisi farklı bölgelerden gelen bilginlerin toplandığı merkez olmuştur. Burada yürütülen ilmi faaliyetler tıp alanındaki bilgi birikimini geliştirmiştir. Ebû Sehl el-Mesîhî, İbn Sînâ ve Cürçânî gibi hekimler hastalıkların nedenleri, teşhisi ve tedavi yöntemleri üzerine çalışmalar yapmış ve eserler üretmişlerdir. Medreseler, kütüphaneler ve dârülmerzalar tıbbi bilginin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bunun yanında gelişen bilgilerle dârülmerzalarda hastaların tedavileri yapılmıştır. Şifa kurumları, tıbbın bireysel deneyimle birlikte yazılı kaynaklara ve gözleme dayanan ilmi yönünü geliştirmeye aracılık etmiştir. Bu gelişmeler sonucunda XI. yüzyılda Türkistan coğrafyası, tıp alanında önemli ilim merkezi halini almış ve burada gelişen tıp sonraki yüzyıllarda İslam dünyası ve Avrupa'yı olumlu yönde etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkistan, Karahanlılar, Tıp Tarihi, İbn Sînâ, Ürgenç, Me'mûn Akademisi.

Not: Bu bildiri, Yusuf Eren Küpeli'nin, Doç. Dr. İlker TÜRKMEN ve Dr. Öğr. Üyesi Arif Hüdai KÖKEN danışmanlığında hazırlayıp sunduğu "XI. Yüzyılda Türkistan'da Eğitim ve Tıp Alanında Gelişmeler" adlı yüksek lisans seminerinden üretilmiştir.

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
kupeli.yusuferen@ogr.ahievran.edu.tr

**Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

***Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

S 90

Eskişehir Livası'nın 1331/1915 Senesine Ait Sağlık, Bayındırlık, Ziraat ve Eğitim Raporları

Zafer KOYLU*

Osmanlı döneminde vilayetler yıl içerisinde yapılan icraatları ve bu icraatlar doğrultusunda harcanan paraları Dahiliye Nezaretine (İçişleri Bakanlığı) sunulmak üzere notlar almışlardır. Yıl içerisinde yapılan bu çalışmalar, ertesi yıl rapor haline getirilerek ilgili müdürlükler tarafından bakanlığa iletilmiştir.

Bu çalışmada Eskişehir Livası'nın Rumi 1331(1915) senesindeki Sağlık, Bayındırlık, Ziraat, Maliye ve Eğitim ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilecektir. Kısa kısa metinlerden oluşan bu raporlar, Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü (Dh. UMVM) tasnifinden elde edilmiş 22 adet arşiv belgesinden oluşmaktadır.

Raporların yazıldığı 1331 / 1915 yılında Eskişehir, bir vilayete bağlı sancak değil, merkeze bağlı müstakil bir livadır. Demiryolu'nun etkisi ile kentte hızlı bir gelişme olurken, Balkan Savaşları ile de yoğun bir göç almış ve nüfusunda gözle görülür bir artış olmuştur. Artan nüfus beraberinde sağlık sorunlarını da beraberinde getirmiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinde geçtiği şekilde belirtirsek “umur-ı nafia, ziraiyye, sıhhiye, maliye ve maarif” ile ilgili sayısal veriler raporlarda yer almıştır. Örneğin sağlık ile ilgili ne tür salgın hastalıkların çıktığı, nasıl önlemler alındığı, ne kadarının iyileştiği vefat durumları da belirtilmiştir.

Çalışma bu yönüyle Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları sonrasında ve büyük bir savaşın (I. Dünya Savaşı) içerisinde olduğu bir ortamda Anadolu'nun orta yerindeki Eskişehir'de Bayındırlık, Ziraat, Sağlık, Maliye ve Eğitim konularında yapılanlara ışık tutacaktır.

*Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi zkoylu@ogu.edu.tr

S 91

Fransız Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı İstanbul'unda Lape (La Paix) Hastanesi

Zeynep CEYLAN ŞAHİN*

Bu bildiriye, İstanbul'da kurulan Fransız La Paix Hastanesi'nin kuruluş süreci ve 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı sağlık sistemi içindeki rolü incelenmektedir. Çalışma, söz konusu hastanenin yalnızca bir sağlık kurumu olarak değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasında gelişen tıbbi, sosyal ve diplomatik ilişkilerin önemli bir göstergesi olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda La Paix Hastanesi'nin

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

kuruluşu, idari yapısı, hasta profili ve sunduğu sağlık hizmetleri analiz edilerek, kurumun İstanbul'daki dönemin sağlık sistemine yaptığı katkılar değerlendirilmektedir. Hastanenin kuruluşu, büyük ölçüde Kırım Savaşı sırasında İstanbul'da faaliyet gösteren Fransız yardım kuruluşları ve Katolik hayır cemaatlerinin sağlık hizmetleriyle ilişkilidir. Savaş yıllarında oluşturulan geçici sağlık ağları, savaş sonrasında kalıcı bir kurumsal yapıya dönüşmüştür. Kurum, özellikle Fransız Katolik yardım cemaatlerinden biri olan *Filles de la Charité* mensupları tarafından yönetilmiş ve kısa sürede Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yabancı sağlık kurumları arasında önemli bir konum elde etmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısında hastane, yalnızca Fransız topluluğuna değil, farklı din ve milliyetlerden hastalara da hizmet veren bir kurum hâline gelmiştir. Özellikle ruh sağlığı alanındaki tedavi uygulamalarıyla dikkat çeken hastane, Osmanlı başkentinde psikiyatrik tedavinin kurumsallaşmasına katkı sağlayan erken örneklerden biri olarak değerlendirilebilir. Ayrıca kurumun yetimhane ve sosyal yardım gibi faaliyetleri de bildiride ele alınmaktadır.

Araştırmanın temel kaynaklarını Fransız diplomatik ve kurumsal arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Özellikle Nantes Arşiv Diplomatik koleksiyonlarında yer alan diplomatik yazışmalar ile *Filles de la Charité* arşivinden temin edilen dönem raporları, hastanenin kuruluşu, mali yapısı ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Fransız arşiv kaynakları, özellikle İstanbul'daki yabancı sağlık kurumlarının günlük işleyişi, hasta kabul politikaları ve sağlık hizmetlerinin organizasyonu gibi konularda literatürde sınırlı ölçüde kullanılan özgün veriler sunmaktadır. Bu nedenle çalışma, Fransız arşiv malzemesinin sunduğu yeni bilgiler aracılığıyla La Paix Hastanesi'nin tarihine dair daha bütüncül bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır.

Araştırma bulguları, La Paix Hastanesi'nin 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul'un çok kültürlü sağlık ortamının önemli bir parçası hâline geldiğini göstermektedir. Kurum, bir yandan Fransız Katolik yardım ağlarının Osmanlı başkentindeki faaliyetlerini temsil ederken, diğer yandan farklı toplumsal kesimlerden hastalara hizmet sunarak İstanbul'daki sağlık hizmetlerinin çeşitlenmesine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasındaki tıbbi bilgi dolaşımının ve kurumsal iş birliğinin önemli bir aktörü olduğu da çalışmada irdelenmektedir. Bu yönüyle La Paix Hastanesi, Osmanlı tıp tarihinin uluslararası boyutunu anlamak açısından önemli bir örnek niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Fransa, Tıp Tarihi, La Paix Hastanesi, Osmanlı sağlık kurumları, Fransız arşiv kaynakları

* Arş. Gör. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, zeynep.ceylan@msgsu.edu.tr.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ
PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

POSTER BİLDİRİLERİ

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ

PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

P 1

İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Müessesesi'nin Açılış Töreni (Bakırköy, 1927) Görsel Belgeler

Şeref ETKER*

Günümüzdeki adıyla, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin (BRSHH) kuruluşunun 50. yılı 26 Haziran 1977 tarihinde, 100. yılı ise 2024 yılında kutlanmıştır. Bildiride sunulan, hastanenin 1927'deki açılış törenine ait, Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın el yazısı notlarını taşıyan orijinal fotoğraflar konuya açıklık getirmektedir.

* Uzm. Hekim, Bağımsız araştırmacı, serefetker@gmail.com

P 2

Filatelide Hemşire Temsili: Posta Pullarında Mesleki Kimliğin ve Sağlığın Görsel İnşası

Arif Hüdai KÖKEN*, Deniz BİRTAN**

Amaç: Posta pulları, basıldıkları dönemin sağlık anlayışı, mesleki kimlik kurguları ve kültürel--toplumsal değerlerine ilişkin yoğun sembolik anlamlar barındıran görsel kaynaklardır. Bu çalışmanın amacı, farklı ülkelerde basılmış hemşire temalı posta pullarını inceleyerek hemşirelik mesleğinin farklı dönem ve coğrafyalarda nasıl temsil edildiğini; bu temsillerin mesleki kimlik, toplumsal cinsiyet, ulusal anlatı ve sağlık söylemleriyle ilişkisini ortaya koymaktır.

Yöntem: Çalışma deseni tanımlayıcı tipte nitel araştırma yöntemiyle kurgulanmıştır. İlk olarak pul koleksiyoncuları tarafından uluslararası alanda yaygın kullanılan çevrimiçi filatelik kataloglar olan Colnect ve Stampworld'de farklı ülkelerde hemşire ve ilişkili görseller içeren posta pulları tespit edilecektir. Literatüre göre 1906 yılından itibaren hemşire temalı basılmış pullar görülmektedir. Tarama 1906'dan günümüze odaklanmakla birlikte, veri tabanlarında hemşire temsili içeren daha erken tarihli pul örnekleri bulunması halinde analiz kapsamına alınacaktır. Tespit edilen pulların Scott ve Stanley Gibbons gibi veri tabanlarından katalog referansları ile çapraz doğrulaması yapılacaktır. Her pul için ülke, basım yılı, tematik bağlam (salgın, savaş, uluslararası hemşirelik günü vb.), görsel özellikler, metinsel içerikler kaydedilecektir. Veriler ikonografik çözümleme yöntemiyle görsel açıdan analiz edilecek ve tarihsel-bağlamsal ilişki kurularak derinlemesine incelenecektir. Elde edilen veriler doğrultusunda pullar üzerindeki hemşire ilişkili tasvirler mesleki kimlik ve sağlığın görsel inşası açılarından yorumlanacaktır.

Bulgular ve Sonuç: Hemşire figürü posta pullarında dönemsel olarak fedakarlık, annelik, ulusal hizmet, profesyonelleşme ve modern sağlık sisteminin simgesi gibi farklı mesajlar verdiği görülmektedir. Bu çalışma ile posta pullarında hemşireliğin yalnızca klinik bir meslek değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin ve sağlık söylemlerinin sembolik bir yansıması olarak nasıl

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

görselleştirildiği ortaya çıkarılacaktır. Ayrıca hemşirelik tarihine ve mesleki kimlik çalışmalarına görsel kültür perspektifi kazandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tıp tarihi, hemşirelik tarihi, mesleki kimlik, posta pulları, sağlığın görsel inşası

*Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD,
arifhudaikoken@hotmail.com

** Hemşire, Marmara Üniversitesi Pendik Eğitim Araştırma Hastanesi Organ Nakil Koordinatörlüğü

P 3

Osmanlı'dan Günümüze Palyatif Bakım Anlayışı: Darülaceze Örneği

Meltem AKBAŞ *, Aydan DOĞAN **

Bu çalışma, Darülaceze'nin kuruluş felsefesi ile palyatif bakımın tarihsel ve modern gelişimini kaynaklar temelinde ele almaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü, palyatif bakımı, yaşamı tehdit eden hastalıklara sahip bireylerin ve ailelerinin yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen, fiziksel, psikososyal ve manevi boyutları olan bütüncül bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır. Türkiye'de palyatif bakımın temelleri Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifalarına dayanmakla birlikte, yaşlı ve hasta bakımının öncüsü 1896'da kurulan Darülaceze olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan savaşlar, göçler ve salgın hastalıklar, İstanbul'da evsiz, hasta ve kimsesiz bireylerin sayısını artırmıştır. Bu toplumsal ihtiyaca cevap vermek üzere Sultan II. Abdülhamid tarafından Darülaceze kurulmuştur. Kuruluş amacı; dilencilikle mücadele etmenin yanı sıra kimsesiz çocukları, yaşlıları ve çalışamayacak derecede hasta veya engelli olan bireyleri koruma altına almaktır. Din, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin kapılarını tüm muhtaçlara açmıştır. Kurum sakinlerinin dini ritüellerini yerine getirebilmeleri amacıyla bahçesinde cami, kilise ve havra gibi ibadet alanları ve dini görevliler sağlanarak psikolojik destek ve sosyal etkileşim olanakları sunulmuştur. Manevi bakım, sadece dini gereksinimleri karşılamakla kalmayıp, bireylerin psikolojik güvenlik, aidiyet ve toplumsal bağlarını güçlendirme işlevi de görmüştür. Palyatif bakımın yaşam kalitesini artırma hedefiyle paralel olarak kurulan imalathaneler aracılığıyla sakinlerini üretken kılmıştır.

Sonuç olarak, Darülaceze Osmanlı'dan Cumhuriyet'e miras kalan bir sosyal devlet uygulaması olarak palyatif bakımın temel ilkeleri olan şefkat, merhamet ve bütüncül bakım anlayışını sürdürmektedir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

**Öğr. Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, aydanndogann@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

P 4

Sıhhiye Mecmuası Işığında Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun Öncesi

Berna ERAYMAN*, Rifat BÜLBÜL**, Serap ŞAHİNOĞLU***

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, erken Cumhuriyet döneminin en kapsamlı halk sağlığı düzenlemelerinden biridir. Bu kanun idari ve kurumsal bir hazırlık sürecinin devamı niteliğindedir. Çalışmamızda, 1929 yılında Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti tarafından Sıhhiye Mecmuası'nda neşredilen yasal düzenlemeler doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın amacı, bu düzenlemelerle sağlık alanında oluşturulan idari uygulamaların Umumi Hıfzıssıhha Kanununa alt yapı oluşturduğunu ortaya koymaktır.

Sağlık yönetiminin farklı alanlarına yönelik, ancak birbiriyle bağlantılı, dört tamim ve bir İcra Vekilleri Heyeti Kararı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun alt yapısını güçlendirmiştir.

Bu düzenlemeler toplumsal sağlık eğitimi, istatistiki izleme, bulaşıcı hastalıkların bildirim ekseninde etrafında şekillenmiştir.

Neşriyat Hususî No.14 ile sinemalarda sıhhi propaganda faaliyetlerinin planlanması, halk sağlığının eğitim boyutuna sahip olduğunu göstermektedir. İstatistik Hususî No.39, doğum, ölüm ve özellikle çocuk ölümlerinin düzenli kaydı sağlayarak sağlık yönetiminde veri temelli bir zemin oluşturmayı amaçlamıştır. Hıfzıssıhha Hususî No.17 ile veba, kolera ve çiçek gibi bulaşıcı hastalıkların derhal bildirilmesi zorunlu hale getirilmiş; komşu vilayetlerin ve merkezin bilgilendirilmesi istenmiştir. İcra Vekilleri Heyeti Kararı bu ihbar sistemini pekiştirerek olağanüstü durumlarda merkeze telgrafla bildirim yapılmasını ve aylık cetveller düzenlenmesini karara bağlamıştır. Böylece salgın hastalıkların erken tespiti ve merkezî müdahalesi kurumsal bir nitelik kazanmıştır.

Bu tamimler içinde özellikle Neşriyat Hususî No.17, kapsamı itibarıyla ayrı bir önem taşımaktadır. Vilayetlerden “Sıhhi ve İçtimai Coğrafya” başlıklı ayrıntılı raporlar istenmiş; coğrafi yapı, iklim koşulları, su kaynakları, bataklık alanlar, bulaşıcı hastalık istatistikleri, meslek dağılımı, belediye hizmetleri ve nüfus hareketlerini içeren geniş bir veri talep edilmiştir. Böylece halk sağlığını çevresel koşullarla bütüncül biçimde değerlendiren bir sağlık politikası hedeflenmiştir.

Sonuç olarak Sıhhiye Mecmuası'nda yayımlanan 1929 tarihli bu düzenlemeler, sağlık alanında merkezî denetim, veri üretimi ve zorunlu ihbar uygulamalarını fiilen hayata geçirmiştir. 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ise bu uygulamaları sistematik bir bütünlük içinde toplayarak hukuki güvence altına almıştır. Kanun, yeni bir başlangıçtan ziyade idari uygulamaların kurumsallaşmasının bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.

*Uzm. Dr. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Ens. Tıp Tarihi ve Etik AD, Doktora Öğrencisi.

drberna42@gmail.com

**Uzm. Dr., Beyhekim Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıbbi Mikrobiyoloji. drifat042@gmail.com

***Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Tıp Fak. Tıp Tarihi ve Etik AD.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

P 5

25. Milletlerarası Antialkolizm Kongresi

Berna ERAYMAN*, Serap ŞAHİNOĞLU**

Keyif veren bir madde olarak alkolün kullanımı insanlık tarihi kadar eskidir. Alkollü içkilere yaklaşım, zamana ve kültürlere göre farklılık göstermektedir. Amerika ve Avrupa’da 19. yüzyılda alkolün insan sağlığı ve toplumsal etkileri sebebiyle kurumsal mücadele çalışmaları başlamıştır. Türkiye dünyadaki bu gelişmelerden etkilenmiş, 1920 yılında Yeşilay Kurumu’nun temeli atılmıştır. Bu çalışmamızda dönemin alkolizme yaklaşımını, tıbbi bilgilerini ve mücadele yollarını göstermesi yönüyle değerli olan, 10-15 Eylül 1956 tarihinde İstanbul’da düzenlenen 25. Milletlerarası Antialkolizm Kongresi ele alınmıştır. Bu amaçla birincil kaynak olarak 1956 tarihli Yeşilay Dergilerinin doküman analizi yapılmıştır. Milletlerarası Antialkolizm Kongreleri 1885 tarihinden itibaren her dört senede bir dünyanın farklı şehirlerinde toplanmıştır. Türkiye’deki kongre, merkezi İsviçre’de bulunan “Le Bureau International Contre L’Alcoolisme” ile “Türkiye Yeşilay Kurumu” tarafından organize edilmiştir. Kongreyi Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık desteklemiştir. İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay’ın başkanlık yaptığı kongrenin şeref komitesinde devlet bakanları, bakanlar, İstanbul Üniversitesi ve Teknik Üniversite rektörleri, Tıp fakültesi dekanı, Tıp Tarihi Enstitüsü müdürü ve yüksek düzey bürokratlar yer almıştır. Kongrenin çalışma programı oldukça zengindir. Kongreye her kıtadan 35 ülke, 250 adet bildiri ile katılmıştır. Tebliğde sunulan bazı başlıklar şu şekildedir: “Alkolizmin tıbbi, içtimai ve genel cepheleri; Yakın ve Orta Şarkta alkolizm; ilmi araştırmalar; demografik bir problem olarak alkolizm; alkoliklerin tedavisi; yol ve hava emniyeti; kaza sigortaları; alkolizm ve endüstri; eğitim; alkolsüz içkiler; alkol ve spor; alkolizmin önlenmesi; anti alkolik cereyan ve programı.” Türkiye adına tebliğ sunanlar arasında Şükrü Hazım Tiner, Süheyl Ünver, Erdoğan Noyan, Burhan Köni, Kamuran Görgün gibi dönemin bilim insanları yer almıştır. İkinci Dünya Sonrası artan içki kullanımı tüm dünyada sağlık, ekonomi ve sosyal düzeni tehdit eden bir halk sağlığı sorunu olmuştur. Türkiye’nin alkolizmle ilgili geniş katılımlı, disiplinler arası ve bilimsel bir kongreye ev sahipliği yapması dikkat çekici bir olaydır. Kongrede sunulan tebliğler günümüzdeki bağımlılık kavramının ve bağımlılıkla mücadele yaklaşımının tarihsel gelişimine ışık tutmaktadır

*Uzm. Dr. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Ens. Tıp Tarihi ve Etik AD, Doktora Öğrencisi,
drberna42@gmail.com

**Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Tıp Fak. Tıp Tarihi ve Etik AD.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ

PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

P 6

Tarihte kurbanlık hayvanlarda sağlık kontrolleri

Beyza Berfin ŞENER*, Abdullah ÖZEN**

Kurban ibadeti, tarih boyunca farklı kültür ve inanç sistemlerinde yer bulmuş evrensel bir uygulamadır. Ancak kurban, yalnızca bir ritüel değil; siyasi, edebi, felsefi ve sosyolojik boyutu olan çok boyutlu bir uygulamadır. Bu bildiriye, tüm bu yönlerinden farklı olarak, kurban ibadetinin, gıda güvenliği açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Antik uygarlıklardan başlamak üzere, tarihin neredeyse tamamında, kurbanlık hayvanların seçiminde en öne çıkan kriter sağlamlık ve kusursuzluktur. Bu kriterlerin öne çıkma nedeni öncelikle tanrıya/tanrılara duyulan saygı iken diğer yandan da hayvanın sağlığı ve etin hijyenidir. Çünkü birçok uygarlıkta kurban eti tüketilmek suretiyle de değerlendirilmiş; hatta bazı uygarlıklarda beslenme rejiminin önemli bir parçasını oluşturmuştur.

Antik uygarlıklarda olduğu gibi semavi dinlerde de kurban edilecek hayvanların kusursuzluğuna özellikle dikkat edilmiş; sakat, zayıf veya hastalıklı hayvanlar kurban olarak kabul edilmemiştir.

Mezopotamya’da kurban edilen hayvanların iç organları incelenerek hastalık ve bozukluklar değerlendirilmiş, bu uygulama hem dini hem de sağlıkla ilgili bir kontrol mekanizması işlevi görmüştür. Yunan, Roma ve Mısır’da kurban etinin tören sonrası topluca tüketilmesi, etin güvenli şekilde paylaşılmasını gerektirmiştir. Bu nedenle kurbanlık hayvanların önceden muayene edilmesi ve sağlıklı olduğunun onaylanması kritik öneme sahiptir. Bu yönüyle, kesim öncesi yapılan fiziksel muayenelerin bugün modern tesislerde yapılan antemortem muayenenin, kesim sonrası yapılan et ve iç organ kontrollerinin ise postmortem muayenelerin ilk örnekleri olduğu sonucuna varılabilir. Bugün veteriner hekimler tarafından yürütülen et hijyen kontrollerinin ise tarihin çok önemli bir döneminde din adamları tarafından yürütüldüğü söylenebilir.

Sonuç olarak, kurbanlık hayvan seçiminin, yalnızca bir ritüelin ön koşullarının sağlanması değil, aynı zamanda güvenli gıda arzı açısından; yani toplum sağlığının korunması açısından yürütülen bir denetim süreci olduğu ileri sürülebilir.

* Fırat Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji ABD, Elazığ, beyzaberfinsener@gmail.com

** Fırat Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji ABD, Elazığ

P 7

Giovanni Domenico Santorini ve Yüz İfadesi Kaslarının Erken Dönem Anatomik Keşifleri

Burak KÜÇÜK*

Yüzümüzdeki ifadelerden sorumlu mimik kaslarının anatomisinin anlaşılması, yüzyıllar boyunca süren anatomik gözlem ve değerlendirmelerin sonucunda gelişmiştir. Rönesans döneminde anatomistler insan anatomisinin tanımlayıcı prensiplerinin temelini atmış olsa da yüz kaslarının fonksiyonel olarak yorumlanması erken modern dönemde daha belirgin hale gelmiştir. Bu gelişim sürecine katkı sağlayan anatomistler arasında, yaptığı diseksiyonlar sırasında enfeksiyon kapması sonucu zamansız ölümünün ardından keşifleri bilim insanları tarafından neredeyse hiç fark edilmeyen 1681 yılında Venedik'te doğan Giovanni Domenico Santorini önemli fakat literatürde görece az incelenmiş bir yere sahiptir. Bu çalışmanın amacı, Santorini'nin mimik kaslarının anatomik tanımlanmasına yaptığı katkıları analiz etmek ve bu katkıları kraniofasiyal anatominin tarihsel gelişimi içerisinde değerlendirmektir. Araştırmada tarihsel analiz ve literatür incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Özellikle Santorini'nin 1724 yılında yayımlanan *Observationes Anatomicae* adlı eseri temel kaynak olarak ele alınmış ve burada yer alan yüz kaslarına ilişkin anatomik tanımlamalar önceki anatomik çalışmalarla karşılaştırılmıştır. Yapılan inceleme, Santorini'nin kraniofasiyal bölgeye ait çeşitli anatomik yapılara ilişkin ayrıntılı gözlemler sunduğunu ve yüz hareketlerinden sorumlu kaslara yönelik tanımlamaları geliştirdiğini göstermektedir. Santorini bir büyüteç ve ışık yardımıyla liflerin yönünü en ince ayrıntılarına kadar incelemiştir. Santorini'nin çalışmaları, yalnızca yapısal anatomik tanımlarla sınırlı kalmayıp yüz kaslarının fonksiyonel rolüne de vurgu yapan bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Santorini, diseksiyon yaparken gözlemediği insan vücudunun çeşitli anatomik özelliklerini kataloglamıştır. Anatomik gözlemleri sırasında gülücük kası olarak tanımladığı risorius kasını, kaşları buruşturan kası (*Corrugator supercilii*), burun derisini buruşturan kası (*Procerus*) fonksiyonlarıyla tanımlamış ve birçok yüz kasını isimlendirmiştir. Diseksiyonları sırasında kasların fonksiyonlarını göz önünde bulundurması yeni anatomik keşifler yapmasını sağlamıştır. Bu yönüyle Santorini'nin çalışmaları, Rönesans dönemi betimleyici anatomisi ile daha sonraki fizyolojik ve nörolojik çalışmalar arasında geçiş niteliği taşımaktadır. Sonuç olarak Santorini'nin mimik kaslarına ilişkin araştırmaları, yüz ifadelerinin anatomik ve fonksiyonel prensiplerinin anlaşılmasında erken dönem katkılar arasında değerlendirilebilir. Bu katkıların tekrar incelenmesi, anatomi tarihine ilişkin literatüre özgün bir perspektif kazandırmakta ve mimik kaslarının bilimsel kavramsallaşmasının tarihsel gelişimini daha iyi anlamaya yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tıp tarihi; Santorini; mimik kasları; yüz ifadeleri; kraniofasiyal anatomi

* Öğr. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Anatomi AD.,
burak551kucuk@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

P 8

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Eğitimi Tarihinde Üç Köprü: Alaittin Elhan, Kaplan Arıncı, Niyazi Bademli

Hüseyin Erkut SÖĞÜT*, Zeynep Mahbup ULUCA**, Ceyda YILDIZ***, Eylül ARSOY****, Aysun UZ*****, Serap ŞAHİNOĞLU*****

Anatomi, morfoloji biliminin dallarından olup insan bedeninin yapısını inceleyen bir bilimdir. Tarih boyunca tıp eğitimine yön vermiş bir disiplin olan anatomi için günümüzde makroskopik ve mikroskopik anatomi olarak ayrımlar yapılmış olsa da bugün anatomiden bahsedildiği zaman öncelikle makroskopik anatomi anlaşılmaktadır. Anatomi ilk çağlardan günümüze tarih boyunca tıp eğitimine yön veren bir disiplinlerden olmuş olup günümüz tıp eğitiminin vazgeçilmez bir parçası olmaya devam etmektedir.

Modern tıp eğitimi söz konusu olduğu zaman Türk Tıp Tarihi'nde akla ilk gelen kurumlardan birisi kökleri Darülfunun'a uzanan İstanbul Üniversitesi olmakla birlikte bir diğer önemli kurum Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'dir. 1937'de kurulma çabalarına başlanan ve 1945'te Ankara Hıfzısıhha Enstitüsü'nde eğitim hayatına başlayan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde temel tıp eğitimi bugün yapımı 1967'de tamamlanan Morfoloji Binası'nda verilmektedir.

Ülkenin hekim ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan bu tıp fakültesinde de temel tıp eğitiminin vazgeçilmez bir parçası tarih boyunca tıp eğitiminde olduğu gibi anatomi eğitimi olmuştur. Türkiye'deki anatomi eğitiminin çıkış noktalarından biri olan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı'nın tarihini aydınlatmak amacıyla günümüzden geçmişe doğru yapmaya başlamış olduğumuz araştırmamız sırasında anatomi eğitiminde rol almış ve artık kurumda olmayan öğretim üyeleri hakkında açık kaynaklardan kısıtlı bilgiye ulaşılabildiği fark edilmiştir. Bu bildiri ile Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı'na ve anatomi eğitimine emek vermiş öğretim üyelerinden Prof. Dr. Niyazi Bademli, Prof. Dr. Kaplan Arıncı, Prof. Dr. Alaittin Elhan'nın hayatları ve anatomi eğitimine katkıları tanıtılarak Ankara'daki anatomi eğitimi tarihinin aydınlatılmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

* Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD., Doktora Öğrencisi, erkttsgt@gmail.com

** Stajyer Dr., Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi

*** Stajyer Dr., Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi

**** Stajyer Dr., Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi

***** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Anatomi Anabilim Dalı

***** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

P 9

Bedene Müdahaleden Bedenin İnşasına: Estetik Tıbbın Tarihsel Gelişimi

Vahide KORKMAZ*

Beden, tarihsel süreç içinde yalnızca biyolojik bir organizma olarak değil, kültürel anlamların üretildiği ve toplumsal statünün görünür kılındığı bir alan olarak ele alınmıştır. Antik dönemlerde bedene yönelik müdahaleler büyük ölçüde onarıcı ve işlevselliği koruyucu nitelikteydi. Özellikle Antik Hint tıbbında Sushruta Samhita metinlerinde tanımlanan rinoplasti uygulamaları hem savaş hem de cezalandırma sonucu oluşan bedensel kayıpların giderilmesine yönelik erken cerrahi girişimlerin önemli örnekleri arasında yer almaktadır. Benzer şekilde Antik Roma'da gladyatörler ve askerler üzerinde gerçekleştirilen müdahaleler, yaralanmaların izlerini azaltmaya ve bedenin toplumsal kabulünü yeniden sağlamaya yönelik pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Orta Çağ döneminde ise beden, daha çok dini ve ahlaki anlamlarla kuşatılmış bir yapı olarak ele alınmış; tıbbi müdahaleler sınırlı kalmış ve bedenin dönüşümünden ziyade korunması ön planda olmuştur. Bu dönemde cerrahi uygulamalar çoğunlukla zorunlu durumlarla sınırlı tutulmuş, estetik kaygılar geri planda kalmıştır. Buna karşılık İslam tıbbi geleneğinde, özellikle Selçuklu dönemi darüşşifalarında cerrahi müdahalelerin işlevselliği korumaya yönelik olarak sürdürüldüğü görülmektedir. Sabuncuoğlu Şerefeddin'in Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye adlı eserinde yer alan cerrahi teknikler, bedene yönelik müdahalelerin yalnızca tedavi edici değil, belirli ölçülerde görünümle ilişkili yönlerinin de erken örnekleri olarak değerlendirilebilir. Rönesans ve erken modern dönemde anatomi çalışmalarının gelişmesiyle birlikte beden yeniden keşfedilmiş, cerrahi müdahalelerin bilimsel temeli güçlenmiştir. 19. yüzyılda anestezi ve antisepsi uygulamalarının gelişmesi, cerrahinin kapsamını genişleterek daha karmaşık ve isteğe bağlı müdahalelerin önünü açmıştır. Bu tarihsel süreç, bedene yönelik müdahalelerin onarıcı ve işlevsel bir çerçeveden, estetik ve kimlik temelli bir çerçeveye doğru evrildiğini göstermektedir. Türk tıp tarihi bağlamında da erken cerrahi uygulamalardan modernleşen tıbbi pratiklere uzanan bu çizgi, bedenin yalnızca korunması gereken bir yapı olmaktan çıkarak, giderek müdahale edilebilir ve yeniden şekillendirilebilir bir alan haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Estetik tıp, beden, bedene müdahale, beden inşası, tıp tarihi

* Dr. (Ph.D.), Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, vkorkmaz252@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ **PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ**

P 10

Besim Ömer'in 1318 (1902/1903) Tarihli Gebelik ve Gebelikte Tedabir Kitabının Tanıtımı

Pervin ŞAHİNER*, M. Esat HARMANCI**

Bu bildiri Dr. Besim Ömer Akalın tarafından yazılan 1318 (1902/1903) yılında İstanbul'da Âlem Matbaası'nda basılan 'Gebelik ve Gebelikte Tedabir' kitabının tanıtımının yapılması amaçlanmıştır. Eser, 151 sayfa hacminde ve resimli olarak hazırlanmıştır. Bu eser, gebelik ve kadın sağlığına dair erken dönem modern tıp bilgisini Osmanlı bağlamında sunan önemli bir kaynaktır. Kapak tasarımında geleneksel Osmanlı serlevha estetiği ile Batılı modern süslemenin birleşmesi, eserin içerik düzeyindeki sentezci yaklaşımını görsel olarak da yansıtır. Siyah-beyaz ağırlıklı baskıya rağmen başlık ve bölüm başlarında yer yer renkli unsurlar kullanılmıştır. Eserde yer alan "Kitabın hin-i telifinde müracaat olunan asar (Bibliyografi)" bölümü, tamamı Fransızca çağdaş tıp literatürüne dayanan kaynakçasıyla dikkat çeker. Gebelik hijyeni, doğum bilgisi, "rahim içi çocuk kültürü", gebelik zehirlenmeleri, kadın hijyeni ve doğum atlasları gibi konuları kapsayan bu kaynaklar, yazarın Avrupa'daki bilimsel gelişmeleri yakından takip ettiğini ortaya koyar.

Eser, giriş ve beş bölümden oluşur: "Teşhis", "Yalancı gebelik", "Hıfz-ı Sıhhat-i Haml", "Gebeliğin a'zada hasıl ettiği teşvişat" ve "Gebelikte kan gelmesi". İlk bölümde gebeliğin belirtileri ayrıntılı biçimde ele alınarak adet kesilmesi, memelerde değişim, karın büyümesi ve "çocuğun kalp sesi" gibi unsurlar sistematik biçimde açıklanır; ayrıca üçer aylık periyotlara ayrılmış gebelik süreci maddeler halinde sunulur. İkinci bölümde "aldayıcı ve yalancı gebelikler" ile teşhiste yanlışlığa yol açan durumlar tartışılır. Üçüncü bölüm, gebelikte sağlığın korunmasına odaklanarak beslenme, seyahat, "korse", temizlik ve emzirme hazırlığı gibi gündelik pratikleri kapsar. Dördüncü bölümde fizyolojik ve ruhsal değişimler incelenirken, son bölümde düşük ve plasenta sorunları ele alınır.

Besim Ömer'in bu eseri, güncel Fransız tıp literatürünü eşzamanlı olarak Osmanlı toplumuna aktarması ve bibliyografya disiplinine yaptığı katkı bakımından öncü bir nitelik taşır.

Anahtar Kelimeler:

Besim Ömer, gebelik, Osmanlı tıbbı, kadın sağlığı, bibliyografi, modernleşme, Fransız tıp literatürü

* Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü,
sahinerpervin20@gmail.com

** Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

P 11

Karantina Uygulamalarının Küresel Tarihi ve Salgın Hastalıklarla İlişkisi

Pervin ŞAHİNER*

Salgın hastalıkların yayılmasını kontrol etmenin etkili yolu karantina uygulamasıdır (CDC, 2012). Karantina, hastalığın en uzun kuluçka dönemi boyunca şüpheli vakalardan temastan kaçınarak alınan tedbirlerdir. Karantina kelimesi İtalyanca 40 gün anlamına gelen quaranta giorni kelimesinden türemiştir (Ogden, · 2021). Karantina alınması gereken hastalıklar; kolera, difteri, tüberküloz, veba, çiçek hastalığı, sarı humma, viral hemorajik ateşler (Marburg, Ebola ve Kongo-Kırım gibi) ve şiddetli akut solunum yolu sendromlarıdır (CDC, 2012). Karantinada, hastalıklı bir bölgeden gelen ya da böyle bir yerden geldiği şüphesi olan yolcular, hayvanlar ve mallar sıkı kontrol altında tutulur. Karantina istasyonlarında yolcular belli bir süre bekletilir, hastalık görülmezse yollarına devam etmelerine izin verilir. Karantina ilk olarak veba hastalığına karşı 1374 yılında Venedik'te uygulandı. Enfekte olmasından şüphelenilen kişilerin kente girmesi yasaklandı. 1377 yılında Adriyak kıyısındaki Ragusa'da Karantina uygulamasına geçildi. Önce 30 gün olan karantina süresi daha sonra 40 güne çıkartıldı. 40 günlük karantina uygulaması ilk kez 1383 yılında Marsilya'da gerçekleştirildi (Aydın, 2006). Dünya'nın ilk karantina yasası 1377'de Dubrovnik'te çıkarılmıştır (Ogden, · 2021). 1683'te Marsilya ve diğer Hristiyan limanlarında vebaya karşı, 1688 yılında New York, 1691'de Boston'da sarı humma salgını nedeni ile karantina uygulanmıştır (Bingöl ve ark., 2021). 1830'da Avrupa'ya ve 1832'de ABD'ye ulaşan yeni Kolera salgınları nedeniyle karantina önlemleri uygulanmıştır. 1918-1919 yılında ilk grip salgını, 1957-1958 yıllarında ikinci grip salgını sırasında karantina uygulanmıştır. 1968-1969 kışında grip A salgını için de benzer önlemler alınmıştır . 2003 yılında dünya çapında ortaya çıkan şiddetli akut solunum sendromu (SARS) ve kuş gribi gibi, 2019-2020 yılında koronavirüs pandemisi sırasında karantina uygulanmıştır. Osmanlı Devleti'nde karantina uygulaması 19. yy'da kolera pandemileri sonucunda hayata geçirilmiştir. 1831 yılında Rusya'dan gelen gemilere karşı İstanbul Boğazı'nda karantina uygulanmıştır (Can ve Şahin, 2021). Karantina, insanlık tarafından geliştirilen en eski ve en etkili sağlık önlemlerinden biridir, ancak her zaman sorunun çözümü olmamıştır. Çünkü karantina uygulaması ülkeler hatta ülke içinde farklı düzeylerde uygulanmıştır (Conti 2008).

* Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü,
sahinerpervin20@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

P 12

Ankara’da Bir Sosyal Yardım Kurumu: Naki Cevad Akkerman Aş Ocağı

Pınar Ece YORULMAZ*

Naki Cevad Akkerman (1891–1986), Ankara doğumlu bir veteriner hekim, akademisyen ve siyasetçidir. 1914 yılında Askerî Veteriner Mektebi’ni bitirmiş, ardından Almanya’da Berlin Veteriner Yüksek Okulu’nda parazitoloji ihtisası yapmış ve Berlin Felsefe Fakültesi’nden mezun olmuştur. Kendisi Milli Müdafaa Vekâleti Veteriner Dairesi Fen Şubesi Müdürlüğü, Ziraat Vekâleti Müttehassıs Müşavirliği, Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü, Veteriner Hekimler Derneği Başkanlığı gibi çok yönlü kimliğiyle veteriner hekimlik, eğitim, sosyal yardım ve siyaset alanlarında iz bırakmış bir isimdir. Hekimlik alanının dışında toplumsal alanda da aktif olan Akkerman, uzun yıllar Kızılay’da yöneticilik yapmış ve Kızılay’ın Ankara Ulucanlar’daki Dr. Cevad Naki Akkerman Aş Ocağı, 1919 yılında kurulmasına öncülük etmiştir. Başlangıçta Ankara’ya gelen Kuvâ-yi Milliyecilere yemek vermek amacıyla kurulan aşevinde o günden bu yana ihtiyaç sahiplerine 107 yıldır kesintisiz yemek hizmeti verilmektedir. Bu çalışmanın amacı, veteriner hekim Naki Cevad Akkerman’ın, hayatı, mesleki ve toplumsal faaliyetleri hakkında genel bir çerçeve sunmak; sosyal yardım faaliyetleri bağlamında kurduğu aşevinin tarihsel gelişimini ortaya koymak ve söz konusu kurumun geçmişten günümüze uzanan uygulamalarını değerlendirmektir.

* Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, peyorulmaz@gmail.com

P 13

Rehnümâ-yı Kavâbil (1880): Osmanlı’da Ebelik ve Kadın Sağlığına İlişkin Bir Çeviri Eserin Tıp Tarihi Açısından Değerlendirilmesi

Selda YILDIZ*, Mine DEMİRİSOY**, Elif TERZİ***

Osmanlı’da tıp bilgisinin aktarımı, yalnızca telif eserler üzerinden değil, aynı zamanda çeviri metinler aracılığıyla da şekillenmiştir. Özellikle kadın sağlığı, gebelik, doğum ve lohusalık süreçlerine ilişkin bilgilerin Osmanlı Türkçesine kazandırılması, ebelik pratiğinin yazılı kaynaklarla desteklenmesi bakımından dikkat çekicidir. Bu bağlamda obstetrik ve ebelik alanına yönelik tercüme eserler hem modern tıbbi bilginin dolaşımını hem de bu bilginin yerelleşme sürecini izleyebilmek için önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiş “Rehnümâ-yı Kavâbil” adlı eserin bibliyografik özellikleri, mukaddime ve içindekiler bölümü üzerinden incelenerek, eserin Osmanlı’da modern obstetrik bilginin yerelleşmesi, tıbbileşme süreci ve ebelik eğitiminin kurumsallaşması bağlamındaki önemini değerlendirmektir.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

Yöntem: Bu araştırma, tıp tarihi alanında kullanılan tarihsel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın birincil kaynağını, İBB Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler koleksiyonunda yer alan “Rehnümâ-yı Kavâbil” adlı Osmanlıca basılı eser oluşturmaktadır.

Eserin müellifi Fransız kadın doğum hekimi Lucien Pénard, mütercimi ise Mehmed Nuri'dir. Eser, Hicrî 1297 (Miladî 1880) yılında İstanbul'da Matbaa-i Cerîde-i Askeriyye'de basılmıştır. Mukaddime ve içindekiler bölümü içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir.

Bulgular: Eserin genelinde doğum ve ebelik bilgileri yer almaktadır. Bu eser daha sonra da tekrar tekrar baskısı yapılarak Tıp Fakültesinde kullanılmıştır. İçindekiler bölümü değerlendirildiğinde gebelik belirtileri, karından ve vajinal muayene yöntemleri, normal ve anormal doğumlar, cenin pozisyonları, makat ve yüz gelişleri, ikiz doğum mekanizması, doğum komplikasyonları, lohusalık, emzirme ve yenidoğan bakımı gibi başlıkların yer aldığı görülmektedir. Ayrıca eser içinde doğum sürecinde kullanılan tıbbi aletlerin çizimleri ve doğum bilgisi ile alakalı görseller de yer almaktadır. Bu kapsam, eserin yalnızca teorik bilgi sunan bir tıp metni olmadığını, aynı zamanda uygulamaya dönük, sistematik ve öğretici bir ebelik rehberi niteliği taşıdığını göstermektedir.

Bununla birlikte eserin içeriği, modern obstetrik bilginin Osmanlı bağlamına aktarılmasında çeviri faaliyetlerinin kritik rolünü ortaya koymaktadır. Eserde yer alan sistematik sınıflandırmalar, muayene teknikleri ve doğum yönetimine ilişkin ayrıntılar, doğumun geleneksel pratiklerden çıkarak bilimsel ve standartlaştırılmış bir çerçevede ele alınmaya başladığını göstermektedir. Bu yönüyle eser, ebelik bilgisinin tıbbileşmesi ve profesyonelleşmesi sürecine katkı sunan önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

Sonuç: “Rehnümâ-yı Kavâbil”, modern obstetrik bilginin Osmanlı Türkçesine aktarılmasını sağlayan önemli bir çeviri eser olup, kadın sağlığı ve doğum yönetimine ilişkin bilgilerin yerelleşmesine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda bu eser, ebelik pratiğinin yazılı ve kurumsal bir çerçeveye taşınmasında ve doğum bilgisinin bilimsel temelde yeniden yapılandırılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Rehnümâ-yı Kavâbil; Lucien Pénard; Mehmed Nuri; Osmanlı tıp tarihi; çeviri tıp eserleri; ebelik eğitimi

* Öğr. Gör. Dr., ESOGÜ Sağlık Hizmetleri MYO, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, selda.yildiz@ogu.edu.tr

** Uzm. Prm., Sağlık Bakanlığı; ESOGÜ Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik ABD Doktora Öğr.

*** Doç. Dr., Lokman Hekim Üniversitesi Tıp Fakültesi; Kadın Hastalıkları ve Doğum ABD

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

P 14

Mikayel Resden'in "Sıtmalar Kitabı" (*Girtutyun Pijışgagan Arvesdi / Tabiplik Sanatı Eğitimi, C. I*) İstanbul, 1833

Şeref ETKER*, Tomas TERZİYAN**

Dr. Mikayel Resden Bey Der-Bedrosyan (İstanbul 1774 - İstanbul 1844) Pisa Tıp Fakültesi'nden 1799 yılında mezun olduktan sonra uzun süre İtalya'da çalışmıştır. 1818-1833 yılları arasında Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın özel hekimliğini yapan Mikayel Resden (Rostom), Kahire'den İzmit, Armaş/Akmeşe Manastırına, oradan İstanbul'a dönmüştür. Dr. Resden'in 1833'te İstanbul, Ortaköy'de bastırıldığı *Girtutyun Pijışgagan Arvesdi* (Tabiplik Eğitimi Sanatı) kitabının birinci cildi (10x15 cm., 402 s.) "Sıtmalar" konusundadır. Ateşli hastalıkların tanı ve sağaltımının ele alındığı, reçeteler içeren bu cilt ayrı bir kitap olarak okunabilir. Kitaplarında Latince tıbbi terimlerin daha çok Türkçe, Arapça, Farsça karşılıklarını veren Resden'in Venedik'te yayımladığı *Pijışgaganutyun* (Tabiplik, 1. bs 1822; 2. bs. 1832) kitabının ikinci cildi çokdilli: Latince, İtalyanca, Fransızca, İngilizce, Yunanca, Arapça, Farsça, Türkçe ve Ermenice, 2500 kadar (Ermeni karakterleriyle yazılmış) tıbbi terimden oluşan bir sözlüktür. Bildirimizde Dr. Mikayel Resden'in, adı geçen "Sıtmalar Kitabı" özetlenerek Doğu/Osmanlı ve Batı/İtalyan tıbbi içindeki yeri incelenecektir.

* Uzm. Hekim, Bağımsız araştırmacı, serefetker@gmail.com

** Bil. Uzmanı, Bağımsız araştırmacı

P 15

Rubens'in "Aziz Justus'un Mucizesi" Eserindeki Figürün Boyun Anatomisi Açısından Değerlendirilmesi

Arda ÖZTÜRK*, Şefik GÖRKEY**

İnsan bedenini kavrama ve görselleştirme arzusu, sanat ve tıbbi tarih boyunca aynı zeminde buluşturabilmektedir. Anatomik bilginin gelişimi yalnızca klinik pratiği değil, bedenün görsel tasvirini de derinden etkilemiştir. Erken modern dönemden Barok döneme üretilen sanat eserleri; estetik kompozisyonların ötesinde, döneminin anatomi bilgi düzeyine dair görsel kanıtlar sunabilmektedir. Bu nedenle sanat eserlerine tıbbın bakış açısıyla yaklaşmak, anatomi bilgisinin tarihsel gelişimini anlamak açısından günümüzde giderek artan bir önem taşımaktadır.

Peter Paul Rubens'in *Aziz Justus'un Mucizesi* adlı eseri, özellikle boyun anatomisinin temsili açısından dikkat çekici bir inceleme zemini sunmaktadır. Bu çalışmada; sözü edilen eser, boyun anatomisi atlaslarıyla karşılaştırılarak Rubens'in boyun anatomisine dair tasvirinin güncel boyun anatomisi bilgisi ile ne ölçüde örtüştüğü değerlendirilmiştir. Temel soru, *Aziz Justus'un Mucizesi* betimlemesinin yalnızca Rubens'in estetik kompozisyon tercihlerinin bir ürünü mü olduğu, yoksa içinde bulunduğu dönemde bedene yönelik artan gözlem pratikleri ve görsel deneyimlerle şekillenen bir bilgi birikimini mi yansıttığıdır.

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

Sanat eserlerinin tıp bilgisi ışığında yeniden yorumlanması, sanat tarihi ile tıp tarihini kesiştiren disiplinler arası bir yaklaşım sunmakta; bilimsel bilginin yalnızca metinlerde değil, sanat eserlerindeki imgelerde de iz bırakmış olduğunu göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Tıp ve Sanat, Tıp ve İnsan Bilimleri, İconodiagnosis, Anatomi ve Sanat

* Tıp Fak. Öğrencisi. Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi, İstanbul, Türkiye aozturk23@ku.edu.tr

**Prof. Dr., Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

P 16

Dr. Süleyman Emin Paşa ve Taşbaskısı Anatomi Ders Kitapları (1891)

Şeref ETKER*

Fatih-Çarşambalı Süleyman Emin Askeri Tıbbiye'nin 1310 (1894) mezunlarından. Öğrenciliği sırasında elyazması anatomi ve dahiliye ders notlarını taşbaskısı ile yayımlamıştır.

Anatomi ders notları 1891 yılı içinde üç cilt halinde (17x27 cm, 282+171+268 s.) Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaasında basılmıştır. Topluca *İlm-i Teşrih-i Tavsiî* başlığını taşıyan, öğrencilerin çokça kullandığı kitapların birkaç kopyası elde kalmıştır. Ders notlarını derleyerek yayıma hazırlayanın Dr. Süleyman Emin Paşa (1869-1934) olduğu saptanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olduğu için, 1897'de *Şeref* vapuru ile Trablusgarp ve Fizan'a sürülen ("Şeref Kurbanları") Tıbbiyeliler arasında katılan Yzb. Süleyman Emin, Meşrutiyet yıllarında İstanbul'a dönebilmştir. Süleyman Emin, eğitim için 1910 yılında Berlin'e gönderildi; ardından Balkan ve Birinci Dünya Savaşında görevler aldı. Kurtuluş Savaşına Garp Cephesi Sıhhiye Reisi olarak katıldı. Asker kaçaklarının yargılandığı Divan-ı Harb'te (Âli Karar Heyeti) üye olarak bulundu. Mirliwa/tuğgeneral olarak Müdafaa-i Milliye Vekâleti Sıhhiye Dairesi Reisi iken Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesine üye seçildi. (Çocukları ile birlikte damadı Tbp.Yzb. İbrahim Şevki "Atasagun" soyadını almıştır.)

* Uzm. Hekim, Bağımsız araştırmacı, serefetker@gmail.com

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ
PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

YAZAR SOYADINA GÖRE BİLDİRİ
DİZİNİ

(S = Sözlü, P = Poster)

Ahmet ACIDUMAN S2, S4, S9, S23, S62, S68
Aytaç ÜNSAL ADACA S10
Mustafa AĞÖREN S81
Meltem AKBAŞ P3, S8
Burhan AKGÜN S17
Esra AKSOY S27
Murat AKSU S54
Loujen ALABDULWAHABALHAZORI S10
Burak ALTUNSOY S15
Berna ARDA S35, S40
Hilal ARI S40
Ayten ARIKAN S11
Eylül ARSOY P8
Erkan ATÇI S25
Elif AVANER S22
Rana BABAÇ ÇELEBİ S76
Betül BAKIR S13
Adile BALCI S3
Merve BAŞ S46
Ramazan BAŞ S75
İbrahim BAŞAĞAOĞLU S13
Bülent H. BAŞARAN S14
Cem Hakan BAŞARAN S18, S46
Ceren BAŞYİĞİT S10
Ayşenur DALDABAN BERBEROĞLU S9
Nur Zeynep BİÇER S61
Pınar ATAKAN BİRLER S72
Deniz BİRTAN P2
Rifat BÜLBÜL P4
Filiz BULUT S31
Esra BÜYÜKÇOLAK S28
Özlem YENERER ÇAKMUT S6, S7

Emin Murat CANGER S23
Mukaddes ÇAPAR S53
Kadir ÇELİK S44
Namık ÇENCEN S58
Duygu Altan ÇENCEN S58
Nesrin ÇOBANOĞLU S58
Seval ÇALIŞKAN PALA S82
Aydan DOĞAN P3, S8
Fatih DOĞAN S29
Müge DEMİR S52
Mehmet DEMİRCİ S83
Mine DEMİRSOY P13, S50
Nilüfer DEMİRSOY S60, S82
Erol Erinç DOKUYUCU S26
Berna ERAYMAN P4, P5
Hasan ERBAY S38
Şeref ETKER P1, P14, P16
Nilüfer GÖKÇE S59
Eda Gülşen GÖMLEKSİZ S21
Şefik GÖRKEY P15, S26, S77
Şenay GÜL S79
Mukadder GÜN S52, S63
Nuray GÜNEŞ S22, S57, S62, S81
Ramazan GÜNEŞER S55
Mesut GÜVENBAŞ S48
Cemal Hüseyin GÜVERCİN S19
Gülray HALİDİ S36
M. Esat HARMANCI P10, S71
Fuat İNCE S32
Ceren Gülser İLİKAN RASİMOĞLU S20
Funda Gülray KADIOĞLU S80
Selim KADIOĞLU S36, S86
Gökhan KAĞNICI S34
Hülya ÖZTÜRK KARATAŞ S41
Mehmet KARATAŞ S45
Turgay KARATAŞ S45

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ
PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

- Mehmet KAVAK S33
Fatma KESKİN S30
H. Kadircan KESKİNBORA S39
Özgür KIRAN S67
Nurdan KIRIMLIOĞLU S50, S82
Arif Hüdai KÖKEN P2, S43, S70, S89
Yusuf KÖLELİ S31
Şule KORKMAZ S86
Vahide KORKMAZ P9
Zafer KOYLU S90
Fulden KÜÇÜK S69
Burak KÜÇÜK P7
Yusuf Eren KÜPELİ S89
Sercan KÜRKLÜ S24, S81
Ümit Emrah KURT S88
Ayşe KURTOĞLU S2
Özgür KUŞ S68, S69
Oya DAĞLAR MACAR S12, S65
Fatih NAMAL S24, S29, S47
Ahmet NİZAMOĞLU S5
Oya ÖGENLER S25, S66, S78
Selda OKUYAZ S25, S66, S78
Tuğba ESAT ÖRENGÜL S87
Burcu ÖZDEMİR S16
Abdullah ÖZEN P6, S1, S74
Rahşan ÖZEN S1, S74
Alev ÖZEROĞLU S6, S7
Başak ÖZORAL S12
Merve Nur ÖZTÜRK S47
Emre ÖZTÜRK S66
Arda ÖZTÜRK P15
Derya ÖZTÜRK SÖYLEMEZ S55
Mustafa Alpgiray SÖYLEMEZ S55
Nazlı YÜCESOY POLAT S57
Zeynep CEYLAN ŞAHİN S91
Pervin ŞAHİNER P10, P11, S71
Nur ATEŞ ŞAHİNKAYA S60
Serap ŞAHİNOĞLU P4, P5, P8
Habib SARIKAYA S37
Ömür ŞAYLIGİL S64
Hatice Şeyma SELBESOĞLU S39
Engin Burak SELÇUK S45
Beyza Berfin ŞENER P6
Gürkan SERT S6, S7
Şükran SEVİMLİ S85
Sibel SEYİS S84
Hüseyin Erkut SÖĞÜT P8, S42
Nuray Yaşar SOYDAN S63
Zeynep SÖZMEN S86
Gözde ACIDUMAN SUBAŞIAY S35
Elif TERZİ P13
Tomas TERZİYAN P14
İlker TÜRKMEN S43, S89
Müjgan ÜÇER S51
Zeynep Mahbup ULUCA P8
Aysun UZ P8
Galip VAROĞLU S33
Sibel ÖNER YALÇIN S83
Mevlüt YAPRAK S49
Mustafa YAVUZ S44, S53, S56
Nigar YERLİKAYA S61
Abdullah YILDIZ S2
Ceyda YILDIZ P8
Selda YILDIZ P13
Serap YILMAZ S80
Pınar Ece YORULMAZ P12, S73
Eray Serdar YURDAKUL S24
Tuncay ZORLU S39

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ

PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

KONUYA GÖRE BİLDİRİ DİZİNİ

(S = Sözlü, P = Poster)

Anatomi Tarihi P1, P7, P8, S26, S36, S39, S55

Antik Mısır Tıbbı S67

Antik Tıp ve Farmakoloji S37, S39, S67, S88

Askeri Tıp ve Savaş Dönemi Sağlığı S17, S23, S32, S45, S48, S81

Beslenme ve Halk Sağlığı Tarihi S13, S37, S51, S60

Biyografi – Türk Hekimler ve Bilim İnsanları S11, S16, S32, S33, S38, S40, S41, S49, S59, S72, S83, S86

Biyografi – Veteriner Hekimler S10, S14

Cumhuriyet'te Tıp Eğitimi S55

Çanakkale S48

Demiryolu / Sıhhiye Vagonları S45

Demografik Tarih ve Yaşam Süresi S42

Diş Hekimliği / Protetik Tarih S28, S29, S84

Ebū Bekr er-Rāzī S2, S35, S63, S69

Erken Cumhuriyet Dönemi Sağlığı S40, S50, S54, S60, S75, S82, P4

Erken Türk Tıbbı / İpek Yolu S3, S89

Frengi / Ruam S1, S40

Hemşirelik Tarihi P2, S79

İbn Haldun / Ebelik S64

İbn Sînâ S30, S56

İslam Tıbbı S2, S35, S51, S56, S57, S63, S68, S69, P14

Kanser ve Yaşlı Sağlığı Politikaları S82

Karantina Tarihi P11

Kore Savaşı S23, S32

Materia Medica / Farmakognozi S53, S57, S62

Nüfus ve Sağlık Politikaları S58, S71, S75, S82

Orta Çağ İslam Tıbbı – Yazma Eserler S4, S9, S44, S53, S62

Osmanlı Tıp Tarihi (Genel) S4, S9, S27, S44, S53, S62, S64, S68, S76

Osmanlı'da Basın ve Tıp Dergileri S21, S22, S47

Osmanlı'da Diş Hekimliği S28, S84

Osmanlı'da Hastaneler S24, S91

Osmanlı'da Hukuk ve Hekim Sorumluluğu S5, S6, S7, S70

Osmanlı'da Kadın Sağlığı ve Ebelik S9, S58, S64, S71, P10, P13

Osmanlı'da Parfüm / Eczacılık S76, S57

Osmanlı'da Salgın ve Halk Sağlığı S20, S54, P4, P5, P11

Osmanlı'da Tıp Eğitimi S5, S17, S18, S81

Palyatif Bakım Tarihi P3

Psikiyatri ve Nöroloji Tarihi S87

Salgın Hastalıklar Tarihi S20, S52, S54, P4, P5, P11

Sanat ve Tıp (İkonografi) P15, S26, S77

Spor Tarihi ve Doping S19

Tıbbi Aletler ve Teknoloji Tarihi S8, S29, S49, P3

Tıbbi Terminoloji Tarihi S46

Tıp Etiği ve Hekimlik Sorumluluğu S5, S6, S7, S25, S70

Türkistan / Orta Asya Tıbbı S43, S89

Uluslararası / Karşılaştırmalı Tıp Tarihi S12, S24, S33, S65, S80, S85

Verem Mücadelesi S54

Veteriner Hekimlik Tarihi P6, S1, S10, S14, S61, S73, S74, S78

Yapay Zekâ ve Tıp Etiği S25

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

- 1- Rektörlük
- 2- Dış Hekimliği Fakültesi
- 3- Eğitim Fakültesi
- 4- Fen Edebiyat Fakültesi
- 5- İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- 6- İlahiyat Fakültesi
- 7- Mühendislik Mimarlık Fakültesi
- 8- Sağlık Bilimleri Fakültesi
- 9- Tıp Fakültesi
- 10- Turizm Fakültesi
- 11- Yabancı Diller
- 12- Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
- 13- Kongre ve Kültür Merkezi
- 14- Şehit Ömer Halisdemir Kütüphanesi
- 15- ESOĞÜ İlahiyat Camii
- 16- ESOĞÜ Anaokulu
- 17- ESOĞÜ Otel
- 18- Merkezi Yemekhane
- 19- HAMER Amfi Tiyatro
- 20- ESOĞÜ Çarşı
- 21- ESOĞÜ Kapalı Spor Salonu - Tırmanma Kulesi - Basketbol Sahaları - Tenis Kortları - Futbol Hali Sahaları
- 22- Kapalı Tenis Kortları
- 23- ESOĞÜ Kapalı Yüzme Havuzu
- 24- ESOĞÜ Stadyum
- 25- ESOĞÜ Eğitim, Uygulama ve Araştırma Hastanesi
- 26- Ağız, Diş ve Çene Sağlığı Eğitim, Uygulama ve Araştırma Hastanesi
- 27- Merkezi Araştırma Laboratuvarı
- 28- Teknopark
- 29- ESOĞÜ Basımevi ve Atölyeler
- 30- Cumhuriyet Parkı
- 31- Atatürk ve Gençlik Anıtı
- 32- Helikopter Pisti
- 33- Mahmudiye Hıppoterapi Uygulama ve Araştırma Merkezi
- 34- Akıllı Sistemler Uygulama ve Araştırma Merkezi (TİM Binası)
- 35- ESOĞÜ sürekli Eğitim Merkezi
- 36- Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi

XVI. TÜRK TIP TARİHİ KONGRESİ
PROGRAM VE BİLDİRİ ÖZETLERİ

2026'da

TR 26ESKİŞEHİR *'de*

Buluşalım...